

VLADIMIR ILI! LENJIN

**IMPERIJALIZAM
KAO NAVIŠI
STADIJ
KAPITALIZMA**

Predgovor

Brošuru koja se nudi pažnji !itaoca, napisao sam u prole"e godine #9#6 u Cirihi. Razume se da sam pod tamošnjim uslovima rada morao trpeti izvesnu oskudicu u francuskoj i engleskoj literaturi i vrlo veliku u ruskoj literaturi. Pa ipak sam glavno englesko delo o imperijalizmu, knjigu Dž. A. Hopsona, iskoristio s onom pažnjom koju to delo, po mom uverenju, zaslu!uje.

Brošura je pisana s obzirom na carsku cenzuru. Zbog toga sam bio prinudjen da se ne samo najstro!e ograni!im na isklju!ivo teoretsku – osobito ekonomsku – analizu, nego i da neophodne, malobrojne, primedbe koje se ti!u politike formulišem s najve"om opreznos"u, nagoveštajima, onim ezopovskim – prokletim ezopovskim – jezikom, kojim su se pod carizmom morali slu!iti svi revolucioneri, kad su se la"ali pera da pišu "legalna" dela.

Teško je sada, u danima slobode, ponovo !itati ona mesta brošure koja su zbog carske cenzure iznaka!ena, prigušena, stisnuta !eljeznim klještima. O tome da je imperijalizam predve!erje socijalisti!ke revolucije, o tome da je socijal-šovinizam (socijalizam na re!ima, šovinizam na delu) potpuna izdaja socijalizma, potpuno prela!enje na stranu buržoazije, da je taj rascep radni!kog pokreta u vezi s objektivnim uslovima imperijalizma i sl. – morao sam govoriti jezikom "roba", pa sam prinudjen da !itaoca, koga to pitanje interesuje, uputim na ponovno izdanje mojih !lanaka, pisanih u inostranstvu godine #9#4-#9#7, koje "e uskoro izi"i. Naro!ito treba ista"i jedno mesto; da bih u obliku koji mo!e pro"i cenzuru, objasnio !itaocu, kako besramno la!u kapitalisti i socijalšovinisti, koji su prešli na njihovu stranu (protiv kojih se tako nedosledno bori Kaucki), u pitanju je aneksija, morao sam da uzmem primer... Japana! Pa!ljiv !italac lako "e mesto Japana uzeti – Rusiju, a mesto Koreje – Finsku, Poljsku, Kurlandiju, Ukrajinu, Hivu, Buharu, Estoniju i druge zemlje koje nisu naseljene Velikorusima.

Mislim da se mogu nadati da "e moja brošura pomo"i razumevanju osnovnog ekonomskog pitanja, bez !ijeg je prou!avanja nemogu"no i!ta shvatiti u ocenjivanju savremenog rata i savremene politike, naime: pitanja *ekonomske suštine kapitalizma*.

Petrograd, 26 aprila #9#7 godine

Pisac

Predgovor francuskom i nema!kom izdanju

I

Ova knjižica je napisana, kao što je re!eno u predgovoru ruskom izdanju, #9#6 godine, imaju"i u vidu carsku cenzuru. Sada nemam mogu"nosti da preradim !itav tekst, a to ne bi ni imalo naro!ite svrhe, jer je osnovna zada"a knjige bila i ostala: pokazati prema podacima neosporno buržoaske statistike i priznanjima buržoaskih nau!nika svih zemalja, kakva je bila *slika bilansa* svetske kapitalisti!ke privrede u njenim medjunarodnim uzajamnim odnosima po!etkom 20-ga veka, uo!i prvog svetskog imperijalisti!kog rata.

A donekle ne"e biti nekorisno za mnoge komuniste u razvijenim kapitalisti!kim zemljama, da se ubede na primeru ove, *sa stanovišta carske cenzure legalne*, knjižice o mogu"nosti – i neophodnosti – da se iskoriste !ak i oni slabi ostaci legalnosti, koji ostaju još za komuniste u savremenoj, recimo, Americi ili Francuskoj, posle nedavnog hapšenja skoro svih komunista, radi razjašnjavanja potpune lažljivosti socijal-pacifisti!kih pogleda i nada na "svetsku demokratiju". A ono sto je najnužnije kao dopuna ovoj cenzurisanom knjižici pokuša"u da dam u sadašnjem predgovoru.

II

U knjižici je dokazano da je rat #9#4-#9#8 godine bio s obe strane imperijalisti!ki (tj. osvaja!ki, plja!kaški, razbojni!ki) rat, rat za podelu sveta, za podelu i ponovnu podelu kolonija, "sfera uticaja" finansiskog kapitala itd.

Jer se dokaz za to – kakav je istinski socijalni, ili ta!nije: istinski klasni karakter rata, ne nalazi, razume se, u diplomatskoj istoriji rata, nego u analizi *objektivnog* položaja komanduju"ih *klasa* u *svim* ratuju"im državama. Da bi se predstavio taj objektivni položaj ne treba uzeti primere i pojedine podatke (pri ogromnoj složenosti pojava društvenog života može se uvek prikupiti koliko se ho"e primera ili pojedinih podataka za potvrdu kakvog bilo stava), ve" obavezno *celokupnost* podataka o *osnovama* privrednog života *svih* ratuju"ih država i *svega* sveta.

Baš takve podatke, koji ne mogu biti opovrgnuti, naveo sam u slici *podele sveta* u godinama #876 i #9#4 (u poglavlju 6) i podele *željeznica* celog sveta u godinama #890 i #9#3 (u poglavlju 7). Željeznice su balans najvažnijih grana kapitalisti!ke industrije, kamenog uglja i gvoždja, bilans i najo!iglednije svedo!anstvo razvitka svetske trgovine i buržoasko-demokratske civilizacije. Kako su željeznice povezane s krupnom proizvodnjom, s monopolima, sindikatima, kartelima, trustovima, bankama, s finansiskom oligarhijom, pokazano je u idu"im glavama knjige. Raspodela željezni!ke mreže, njena neravnomernost, neravnomernost njenog razvitka, to je bilans savremenog, monopolisti!kog kapitalizma u svetskom razmeru. I taj bilans pokazuje apsolutnu neizbežnost imperijalisti!kih ratova na *takvoj* privrednoj osnovi, *dok* postoji privatna svojina na sredstva proizvodnje.

Izgradnja željeznica izgleda jednostavan, prirodan, civilizatorski pothvat: ona je takva u o!ima buržoaskih profesora koje pla"aju za ulepšavanje kapitalisti!kog ropstva, i u o!ima sitno-buržoaskih filistara. Ustvari, kapitalisti!ke niti, koje hiljadama mreža povezuju te pothvate s privatnom svojinom na sredstva proizvodnje uopšte, pretvorile su tu izgradnju u orudje ugnjetavanja *milijarde* ljudi (kolonije plus polukolonije), tj. više od polovine stanovništva zemljine kugle u zavisnim zemljama i najamnih robova kapitala u "civilizovanim" zemljama.

Privatna svojina, zasnovana na radu sitnog vlasnika, slobodna konkurencija, demokratija, - sve te parole, kojima kapitalisti i njihova štampa obmanjuju radnike i seljake, ostale su daleko pozadi. Kapitalizam je prerastao u svetski sistem kolonijalnog ugnjetavanja i finansiskog gušenja ogromne ve"ine stanovništva zemljine kugle, od strane ša!ice

"naprednih" zemalja. I podela tog "plena" vrši se između 2-3 mo"na svetska plja!kaša, naoružana od glave do pete (Amerika, Engleska, Japan), koji uvla!e litavu zemaljsku kuglu u *svog* rat radi podele *svog* plena.

III

Brest-Litovski mir, diktiran od monarhisti!ke Nema!ke, a zatim nesravnjeno zverskiji i podliji Versaljski mir, diktiran od "demokratskih" republika, Amerike i Francuske, a takodje "slobodne" Engleske, poslužili su najkorisnije !ove!anstvu, jer su oni skinuli masku kako s pla"enih piskarala imperijalizma, tako i s reakcionarnih malogradjana, makar oni sebe nazivali i pacifistima i socijalistima, koji su uzdizali "vilsonizam", dokazivali mogu"nost mira i reformi u imperijalizmu.

Deseci miliona leševa i bogalja, žrtava rata, rata zbog toga da bi Engleska ili nema!ka grupa finansiskih razbojnika mogla dobiti više plena, i zatim ta dva "mirovna ugovora" otvaraju, s do sada nevidjenom brzinom, oli milionima i desecima miliona ljudi, pridavljenih, ugnjetenih, obmanutih, zaglupljenih od buržoazije.

Bazelski manifest II Internacionale, koji je #9#2 godine dao ocenu baš onog rata koji je izbio #9#4 godine, a ne rata uopšte (ratova ima raznih, ima i revolucionarnih), taj manifest ostao je kao spomenik koji je demaskirao sav sramotni krah, sve renegatstvo vitezova II Internacionale.

Zbog toga preštampanam u prilogu ovog izdanja taj manifest i skre"em još jednom i još jednom !itaocima pažnju, da vitezovi II Internacionale tako brižljivo obilaze ona mesta tog manifesta na kojima se govori ta!no, jasno, direktno o vezi baš tog dolaze"eg rata i proleterske revolucije – obilaze isto tako brižljivo, kao što lopov obilazi ono mesto gde je izvršio kradju.

IV

U ovoj knjizi posve"ena je naro!ita pažnja kritici "kauckijanstva", medjunarodne idejne struje, koju u svim zemljama sveta predstavljaju "najugledniji teoreti!ari", vodji II Internacionale (u Austriji – Oto Bauer i Ko, u Engleskoj – Ramzej Mekdonald i dr., u Francuskoj Alber Toma itd. i t. sl.) i masa socijalista, reformista, pacifista, buržoaskih demokrata, popova.

Ta idejna struja je, s jedne strane, proizvod raspadanja, truljenja II Internacionale, a s druge strane – neizbežan plod ideologije sitnih buržuja, koji zbog svih životnih okolnosti robuju buržoaskim i demokratskim predrasudama.

Kod Kauckoga i njemu sli!nih, takvi pogledi ozna!avaju potpuno odricanje upravo od onih revolucionarnih osnova marksizma koje je taj pisac branio desetke godina, naro!ito, između ostaloga, u borbi protiv socijalisti!kog oportunitizma (Bernštajna, Milerana, Hajndmana, Gompersa i t. sl.). Stoga nije slu!ajno što su se u !itavom svetu "kauckijanci" sada prakti!no – politi!ki ujedinili s krajnim oportunistima (kroz II ili žutu Internacionalu) i s buržoaskim vladama (kroz koalicione buržoaske vlade uz u!eš"e socijalista).

Proleterski revolucionarni pokret uopšte, komunisti!ki napose, koji raste u celom svetu, mora analizirati i demaskirati teoretske pogreške "kauckijanstva". To ukoliko pre što pacifizam i "demokratizam" uopšte, koji niukoliko ne pretenduju na marksizam, ali potpuno isto kao Kaucki i Ko. zabašuruju dubinu protivure!nosti imperijalizma i neizbežnost revolucionarne krize koju on radja, - te struje još su rasprostranjene vrlo snažno po celom svetu. I borba s tim strujama obavezna je za proletersku partiju koja mora otimati od buržoazije od nje zaglupljene sitne sopstvenike i milione trudbenika koji žive u više i u manje sitnoburžoaskim uslovima života.

V

Potrebno je re"i nekoliko re!i o VIII glavi: "Parazitizam i truljenje kapitalizma". Kao što je ve" istaknuto u tekstu knjige, Hilferding, bivši "marksist", sada saborac Kauckoga i jedan od glavnih pretstavnika buržoaske, reformisti!ke politike u "Nezavisnoj s. d. partiji Nema!ke", u!inio je po tom pitanju korak natrag u poredjenju sa *iskrenim* pacifistom i reformistom Englezom Hopsonom. Medjunarodni rascep !itavog radni!kog pokreta sad je ve" potpuno o!evidan (II i III Internacionala). Isto tako o!evidna je i !injenica oružane borbe i gradjanskog rata izmedju obeju struja: podupiranje Kol!aka i Denjikina u Rusiji od strane menjševika i "socijalista-revolucionera" protiv boljševika, šajdemanovci i Noske i Ko. u Nema!koj s buržoazijom protiv spartakovaca, isto u Finskoj, Poljskoj,, Madjarskoj itd. U !emu je ekonomska osnova te svetskoistoriske pojave?

Upravo u parazitizmu i truljenju kapitalizma, koji su svojstveni njegovom najvišem istoriskom stadiju, to jest imperijalizmu. Kao što je dokazano u ovoj knjižici, kapitalizam je sada izdvojio *šalica* (manje od jedne desetine stanovništva zemljine kugle, po "najdarežljivijem" i preuveličanom ra!unu manje od jedne petine) osobito bogatih i mo"nih država koje plja!kaju – jednostavnim "se!enjem kupona" – ceo svet. Izvoz kapitala daje godišnji dohodak od osam – deset milijardi franaka, prema predratnim cenama i predratnoj buržoaskoj statistici. Sada, razume se, mnogo više.

Jasno je da je iz ovakvog džinovskog *ekstra-profita* (jer se on dobija povrh onog profita koji kapitalisti cede iz radnika "svoje" zemlje) *mogu"no potkupljivati* radni!ke vodje i gornji sloj radni!ke aristokratije. Njega i potkupljuju kapitalisti "naprednih" zemalja – potkupljuju na hiljade na!ina, neposrednih i posrednih, otvorenih i prikrivenih.

Taj sloj buržoaziranih radnika ili "radni!ke aristokratije", sasvim malogradjanske po na!inu života, po veličini zarade, po !itavom svom pogledu na svet, jeste glavni oslonac II Internacionale, a u naše vreme glavni *socijalni* (ne vojni) *oslonac buržoazije*. Jer su to pravi *agenti buržoazije u radni!kom* pokretu, radni!ki naganja!i za ra!un kapitalisti!ke klase (labour lieutenants of the capitalists class), pravi provodnici reformizma u šovinizam. U gradjanskom ratu proletarijata protiv buržoazije oni se neizbežno stavljaju, u znatnom broju, na stranu buržoazije, na stranu "versaljaca" protiv "komunara".

Bez razumevanja ekonomskih korena te pojave, bez ocene njenog politi!kog i društvenog zna!enja, nemogu"no je u!initi ni koraka u oblasti rešenja prakti!nih zada"na komunisti!kog pokreta i dolaze"e socijalne revolucije.

Imperijalizam je predve!erje socijalne revolucije proletarijata. To se, od #9#7 godine, potvrdilo u medjunarodnom razmeru.

6 jula #920 godine
N. Lenjin

Poslednjih #5-20 godina, osobito posle špansko-ameri!kog (#898) i englesko-burskog (#899-#902) rata, ekonomska, a isto tako i politi!ka, literatura staroga i novoga sveta sve se !eš"e i !eš"e zaustavlja na pojmu "imperijalizam", kad ho"e da karakteriše epohu koju preživljavamo. Godine #902 u Londonu i Njujorku ugledalo je sveta delo engleskog ekonomiste Dž. A. Hopsona: "Imperijalizam". Pisac, koji stoji na stanovištu buržoaskog socijal-reformizma i pacifizma – istovrsnog u bitnosti sa sadašnjom pozicijom bivšeg marksiste K. Kauckog, - dao je vrlo dobar i podroban opis osnovnih ekonomskih i politi!kih osobenosti imperijalizma. Godine #9#0 u Be!u je izišlo delo austriskoga marksiste Rudolfa Hilferdinga: "Finansijski kapital" (ruski prevod: Moskva #9#2). Bez obzira na pogrešku pisca u pitanju teorije novca i na izvesnu sklonost da se marksizam izmiri s oportunistom, to delo predstavlja vrlo dragocenu teorisku analizu "najnovije faze u razvoju kapitalizma" – tako glasi podnaslov Hilferdingove knjige. Ono što se poslednjih godina govorilo o imperijalizmu – osobito u ogromnom broju !lanaka u vezi s tom temom po !asopisima i novinama, a takodje i u rezolucijama, na primer Hemnickog i Bazelskog kongresa, održanih u jesen #9#2 godine – u bitnosti jedva da prelazi krug ideja, izloženih ili, ta!nije, rezimiranih kod obojice spomenutih pisaca...

Pokuša"emo dalje da ukratko izložimo, u što je mogu"no popularnijem obliku, vezu i uzajamni odnos osnovnih ekonomskih osobenosti imperijalizma. Ne možemo se zaustaviti na neekonomskoj strani toga pitanja, pa ma koliko to ona zasluživala. Pozivanje na literaturu i druge primedbe koje ne bi interesovale sve !itaoce da"emo na kraju brošure.

I

Koncentracija proizvodnje i monopoli

Ogroman porast industrije i neobi!no brz proces koncentracije proizvodnje u sve krupnija preduze"a jedna je od najkarakteristi!nijih odlika kapitalizma. Najpotpunije i najta!nije podatke o tom procesu daju nam savremene industrijske statistike.

U Nema!koj je, na primer, na svaku hiljadu industrijskih preduze"a dolazilo krupnih, tj. onih koji koja imaju više od 50 najamnih radnika, #882 godine 3; #895 godine 6 i #907 godine 9 preduze"a. Na njih je otpadalo od svake stotine radnika 22, 30 i 37. Ali, koncentracija proizvodnje mnogo je ja!a nego koncentracija radnika, budu"i da je rad u krupnim preduze"ima mnogo produktivniji. To nam pokazuju podaci o parnim mašinama i o elektri!nim motorima. Ako uzmemo ono što se u Nema!koj naziva industrijom u širem smislu, tj. uklju!ivši i trgovinu i promet itd., dobi"emo slede"u sliku. Krupnih preduze"a ima 30.588 od 3,265.623, tj. u svemu 0,9%. U njima je radnika 5,7 miliona od #4,4 mil., to jest 39,4%; parnih konjskih snaga 6,6 mil. Od 8,8 mil., to jest 75,3%; elektri!nih #,2 mil. Kilovata od #,5 mil., to jest 77,2%.

Manje od jednog stotog dela preduze"a imaju *više* od $\frac{3}{4}$ ukupne koli!ine parne i elektri!ne snage! Na 2,97 mil. sitnih (do 5 najamnih radnika) preduze"a, koja !ine 9#% ukupnog broja preduze"a, dolazi svega 7% parne i elektri!ne snage! Desetine hiljade najkrupnijih preduze"a su sve; milioni sitnih – ništa.

U Nema!koj je godine #907 bilo 586 preduze"a koja imaju hiljadu i više radnika. U njima je radilo skoro deseti deo (#,38 mil.) ukupnog broja radnika i *skoro tre"i* deo (32%) ukupne koli!ine parne i elektri!ne snage.^(#) Nov!ani kapital i banke, kao što "emo videti, !ine tu prevagu ša!ice najkrupnijih preduze"a još silnijom i to u doslovnom zna!enju te re!i, to jest milioni sitnih, srednjih, pa !ak i delom i krupnih "vlasnika" ustvari se nalaze u potpunom ropstvu nekoliko stotina milionera-financijera.

U drugoj razvijenoj zemlji savremenog kapitalizma, u Sjedinjenim Državama Severne Amerike, još je silniji porast koncentracije proizvodnje. Tamo statistika uzima industriju u

užem smislu re!i i grupiše preduze"a po veli!ini vrednosti godišnjeg proizvoda. God. #904, najkrupnijih preduze"a s proizvodnjom od jednog miliona dolara i više bilo je #900 (od 2#6.#80, to jest 0,9%) – u njima je bilo #,4 mil. radnika (od 5,5 mil., to jest, 25,6%), a vrednost proizvoda je iznosila 5,6 milijardi (od #4,8 milijardi, to jest, 38%). Posle pet godina, godine #909 imamo odgovaraju"e brojeve: 3060 preduze"a (od 268.49#; - #,#%) sa 2,0 miliona radnika (od 6,6; - 30,5%) vrednost proizvoda je iznosila 9,0 milijardi (od 20,7 milijardi – 43,8%).⁽²⁾

Skoro polovina cele proizvodnje svih preduze"a zemlje nalazi se u rukama *jednog stotog dela* ukupnog broja preduze"a! I te tri hiljade preduze"a-giganata obuhvataju 268 industrijskih grana. Otuda je jasno da koncentracija, može se re"i, na izvesnom stepenu svoga razvitka, dovodi sama od sebe skoro sasvim do monopola. Jer se nekoliko desetina gigantskih preduze"a lako može medjusobno sporazumeti, a s druge strane – otežavanje konkurencije, tendencija prema monopolu radja se upravo zbog velikog opsega preduze"a. To pretvaranje konkurencije u monopol jedna je od najvažnijih pojava – ako ne najvažnija – u ekonomici najnovijeg kapitalizma, pa je neophodno potrebno da se na tome duže zadržimo. Ali najpre treba da uklonimo jedan mogu"ni nesporazum.

Ameri!ka statistika veli: 3000 gigantskih preduze"a u 250 industrijskih grana. Kao da na svaku granu dolazi po dvanaest preduze"a najve"eg opsega.

Ali nije tako. Ne postoje u svakoj industrijskoj grani krupna preduze"a; a s druge strane, neobi!no važna osobenost kapitalizma, koji je dostigao najviši stepen razvitka, predstavlja takozvana kombinacija, to jest sjedinjenje raznih industrijskih grana u jednom preduze"u, grana koje predstavljaju bilo sukcesivne stepene prerade sirovina (na primer topljenje gvoždja iz rude i preradjivanje gvoždja u !elika i posle možda proizvodnja ovih i onih gotovih produkata od !elika), - bilo da jedna prema drugoj igraju pomo"nu ulogu (na primer preradjivanje otpadaka ili sporednih produkata, proizvodnja predmeta za pakovanje i sl.).

"Kombinacija, - piše Hilferding, - izjedna!ava razlike konjunktura i zato kombinovanom preduze"u osigurava ve"u stabilnost stope profita. Drugo, kombinacija dovodi do odstranjenja trgovine. Tre"e, ona omogu"ava tehni!ka usavršavanja, pa prema tome donosi više profita u uporedjenju s "listim" (tj. nekombinovanim) preduze"ima. Šetvrto, ona poja!ava poziciju kombinovanog preduze"a u odnosu prema "listom", ja!a ga u konkurentskoj borbi za vreme jake depresije (zastoja poslova, krize), kada je pad cena sirovina manji od pada cena fabrikata".⁽³⁾

Nema!ki buržoaski ekonomist Hajman, koji je posvetio naro!ito delo opisivanju "mešovitih", tj. kombinovanih preduze"a u nema!koj industriji gvoždja, kaže: "lista preduze"a propadaju, pod udarcem visokih cena materijala, uz niske cene gotovih proizvoda". Dobija se slede"a slika: "Ostale su, s jedne strane, krupne kompanije kamenog uglja, koje proizvode nekoliko miliona tona uglja, !vrsto organizovane u svome sindikatu kamenog uglja; a onda s njim tesno povezane velike livnice !elika sa svojim !eli!nim sindikatom. Ta gigantska preduze"a koja proizvode godišnje 400.000 tona !elika (tona = 60 puda), koja izvla!e ogromne koli!ine rude i kamenog uglja, koja proizvode gotove produkte od !elika, u kojima radi #0.000 radnika koji žive po kasarnama fabri!kih naselja, koja imaju gdekad i vlastite željeznice i luke, - to su tipi!ni predstavnici nema!ke industrije gvoždja. I koncentracija napreduje sve više i više. Pojedina preduze"a postaju sve krupnija; sve ve"i broj jedne te iste industrijske grane ili raznih industrijskih grana ujedinjuju se u gigantska preduze"a, koja se oslanjaju na pola tuceta berlinskih banaka i kojima te banke upravljaju. U pogledu nema!ke rudarske industrije ta!no je potvrđjena ispravnost u!enja Karla Marksa o koncentraciji; istina, to se odnosi na zemlju u kojoj je industrija zašti"ena zaštitnim carinama i prevoznim tarifama. Rudarska industrija Nema!ke sazrela je za eksproprijaciju".⁽⁴⁾

Do takvog je zaključka morao doći ovaj izuzetno savestni buržoaski ekonomist. Treba istaći da on donekle Nemačku smatra izuzetkom, zbog toga što je njena industrija zaštićena visokim zaštitnim carinama. Ali ta okolnost može samo da ubrza koncentraciju i stvaranje monopolističkih saveza preduzimala, kartela, sindikata i sl. Neobično je važno da u zemlji slobodne trgovine, Engleskoj, koncentracija *takođe* dovodi do monopola, iako nešto kasnije i možda u drugom obliku. Evo šta piše profesor Herman Levi u specijalnoj studiji o "Monopolima, kartelima i trustovima", prema podacima o ekonomskom razvoju Velike Britanije:

"U Velikoj Britaniji, upravo veliki opseg preduzeća i njihov visoki tehnički nivo nose u sebi tendenciju ka monopolu. S jedne strane, koncentracija je dovela do toga, da se na preduzeća moraju trošiti ogromne sume kapitala; zato se, pred nova preduzeća stavljaju sve veći zahtevi u pogledu potrebnog kapitala i time se otežava njihovo pojavljivanje. A s druge strane (i mi tu to smatramo važnijom), svako novo preduzeće koje hoće da bude na nivou gigantskih preduzeća, stvorenih koncentracijom, mora da proizvodi tako ogromno obilje produkata, da se mogu prodati s profitom samo ako se neobično poveća potražnja, a u protivnom slučaju to obilje produkata snizuje cene do nivoa koji nije povoljan za novo preduzeće, ni za monopolističke saveze". U Engleskoj monopolistički savezi preduzimala, karteli i trustovi većim delom nastaju – za razliku od drugih zemalja, u kojima zaštitne carine olakšavaju kartelisanje, - samo kad se broj glavnih konkurentskih preduzeća svede na "kakvih dvadesetak". "Ovde se kristalno jasno vidi uticaj koncentracije na postanak monopola u krupnoj industriji".⁵⁾

Pre pola veka, kada je Marks pisao svoj "Kapital", većina ekonomista smatrala je slobodnu konkurenciju "prirodnim zakonom". Službena nauka pokušala je da sporazumnim utanjem ubije Marksovo delo u kome se teoriskom i istoriskom analizom kapitalizma dokazuje, da slobodna konkurencija radja koncentraciju proizvodnje, a ta koncentracija na izvesnom stepenu svoga razvoja dovodi do monopola. Sada je monopol postao činjenica. Ekonomisti pišu litava brda knjiga opisujući pojedine pojave monopola i produžujući da u horu viču u sav glas kako je "marksizam opovrgnut". Ali činjenice su tvrdoglave, kako veli engleska poslovica, - i s njima se hoćeš-nećeš mora računati. Činjenice pokazuju, da su razlikama između pojedinih kapitalističkih zemalja, na primer u pogledu protekcionizma ili slobodne trgovine, uslovljene samo nebitne razlike u obliku monopola ili u vremenu njihovog pojavljivanja, a postanak monopola zbog koncentracije proizvodnje je opšti i osnovni zakon savremenog stadija razvoja kapitalizma.

Za Evropu se može dosta lako odrediti vreme kada je stari kapitalizam *konačno* zamenjen novim: to je upravo početak dvadesetog veka. U jednom od najnovijih pregleda istorije postanka monopola litamo:

"Iz epohe pre 1860 godine mogu se navesti pojedini primeri kapitalističkih monopola; u njima se mogu pronaći različiti oblici koji su danas toliko obični; ali sve su to bezuslovno – predistoriska vremena kartela. Pravi početak savremenih monopola odnosi se najranije 1860-tim godinama. Prvi krupni period razvoja monopola počinje sa međunarodnom depresijom 1870-tih godina i traje do početka 1890-tih godina". "Ako stvar promatramo u evropskom merilu, onda graničnu tačku razvoja slobodne konkurencije daju 60-te i 70-te godine. Tada je Engleska završila izgradnju svoje kapitalističke organizacije starog stila. U Nemačkoj je ta organizacija stupila u odlučnu borbu sa zanatstvom i kućnom industrijom i počela da izgrađuje oblike svoga postojanja".

"Veliki prevrat počinje s krahom 1873 godine ili tačnije s depresijom, koja je sledila iza njega i koja – s jedva vidljivim prekidom početkom 80-tih godina i s neobično snažnim, ali kratkim poletom oko 1889 godine – ispunjava 22 godine evropske ekonomske istorije". "Za vreme kratkog perioda poleta 1889-1890 god., karteli su mnogo služili za

iskoriš"avanje konjunktura. Nepromišljena politika podizala je cene još brže i još silnije nego što bi se to dogodilo bez kartela i skoro svi ti karteli neslavno su propali u "grobnici kraha". Prošlo je još pet godina slabih poslova i niskih cena, ali u industriji nije više vladalo predjašnje raspoloženje. Depresiju nisu više smatrali ne!im što se samo po sebi razume, u njoj su videli samo pauzu pred novom povoljnom konjunkturuom.

"I tako je kartelni pokret stupio u svoju drugu epohu. Mesto prelazne pojave karteli postaju jednim od osnova !itavog privrednog života. Oni osvajaju jedno podru!je industrije za drugim, a u prvom redu preradu sirovina. Ve" po!etkom #890-tih godina karteli su u organizaciji sindikata koksa, po !ijem je uzoru organizovan sindikat uglja, izgradili takvu kartelnu tehniku, koju taj pokret u bitnosti nikada nije nadmašio. Veliki polet krajem XIX veka i kriza #900-#903 godine stoje – bar u rudarskoj i industriji gvoždja – prvi put potpuno u znaku kartela. Iako je to tada izgledalo kao nešto novo, danas je za široku društvenu svest postalo istinom koja se sama po sebi razume, da su, kao opšte pravilo, veliki delovi privrednog života izuzeti od slobodne konkurencije".⁽⁶⁾

Prema tome, evo osnovnih etapa istorije monopola: #) godine #860-#870 – najviši grani!ni stepen razvitka slobodne konkurencije. Monopoli su tek u klici; 2) posle krize od #893 godine široko polje razvoja kartela, ali oni su još uvek izuzeci. Oni još nisu !vrsti. Oni su još prelazna pojava; 3) polet krajem XIX veka i kriza #900-#903 godine: karteli postaju jednim od osnova !itavog privrednog života. Kapitalizam se pretvorio u **imperijalizam**.

Karteli ugovaraju uslove prodaje, rokove pla"anja i drugo. Oni medjusobno dele tržišta. Oni odredjuju cene. Oni dele dobit medju pojedina preduze"a itd.

Broj kartela u Nema!koj procenjen je približno na 250 godine #896 i na 385 godine #905 i u njima je sudelovalo oko #2.000 preduze"a.⁽⁷⁾ Ali svi priznaju da su ti brojevi premaleni. Iz podataka koje smo gore naveli po nema!koj industrijskoj statistici od #907 godine vidi se da #2.000 najkrupnijih preduze"a okupljaju, svakako, !ak više od polovine ukupne sume parne i elektri!ne snage. U Sjedinjenim Državama Severne Amerike broj trustova procenjen je #900 godine na #85; #907 na 250. Ameri!ka statistika deli sva industrijska preduze"a na preduze"a koja pripadaju pojedinim osobama, firmama i korporacijama. Poslednjima je godine #904 pripadalo 23,6%, godine #909-#925 9% tj. više od !etvrtine ukupnog broja preduze"a. Radnika je u tim preduze"ima bilo 70,6% godine #904, i 75,6%, tri !etvrtine ukupnog broja, godine #909; opseg proizvodnje bio je #0,9 i #6,3 milijarde dolara, tj. 73,7% i 79,0% od ukupne sume.

U rukama kartela i trustova skupjeno je !esto 7-8 desetina !itave proizvodnje odnosno industrijske grane. Rajnsko-vestfalski sindikat kamenog uglja pri svom osnivanju godine #893 koncentrisao je 86,7% !itave proizvodnje uglja u tom regionu, a godine #9#0 ve" 95,4%.⁽⁸⁾ Monopol, koji se na taj na!in stvara, osigurava gigantske dohotke i dovodi do postanka tehni!ko-produkcionih jedinica neizmernog opsega. Šuveni petrolejski trust u Sjedinjenim Državama (Standard Oil Company) osnovan je #900 godine. "Njegov kapital iznosio je #50 miliona dolara. Izdato je obi!nih akcija #00 miliona i privilegovanih #06 miliona. Na te poslednje ispla"ivala se dividenda u godinama #900-#907: 48, 48, 45, 44, 36, 40, 40, 40%, u svemu 360 miliona dolara. Od #872 do #907 godine !isti dobitak iznosio je 889 miliona dolara; od toga je 606 miliona ispla"eno kao dividenda, a ostalo je ušlo u rezervni kapital".⁽⁹⁾ "U svim preduze"ima trusta !elika (United States Steel Corporation) bilo je godine #907 najmanje 2#0.#80 radnika i nameštenika. Najve"e preduze"e nema!ke rudarske industrije – Gelzenkirhensko rudarsko društvo (Gelsekirchener Bergwerksgesellschaft) imalo je #908 godine 46.048 radnika i nameštenika".^(#0) Još godine #902 trust !elika je proizvodio 9 miliona tona !elika.^(##) Njegova proizvodnja !elika sa!injavala je #90# godine – 66,3%, a #908 godine – 56,##%

!itave proizvodnje !elika u Sjedinjenim Državama; ^(#2) proizvodnje rude – 43,9% i 46,3% za te iste godine.

U izveštaju komisije ameri!ke vlade o trustovima veli se:

"Njihova nadmo"nost nad konkurentima osniva se na velikom opsegu njihovih preduze"a i na odli!no postavljenoj tehnici. Duvanski trust ve" od samog svog po!etka napregao je sve sile da bi u širokim razmerama svugde zemenio ru!ni rad mašinskim. U tu je svrhu kupovao sve patente koji su stajali u ma kakvoj vezi s preradom duvana i na to utrošio ogromne svote. Mnogi su se patenti u po!etku pokazali napodesnim, pa su ih morali preradjivati inženjeri koji su bili u službi trusta. Krajem godine #906 osnovana su dva filijalna društva s isklju!ivom svrhom kupovanja patenata. U istu svrhu trust je osnovao svoje livnice, fabrike mašina i radionice za opravku. Jedno od tih preduze"a u Bruklinu upošljava prose!no 300 radnika, tu se vrše probe s izumima za proizvodnju cigareta, malih cigara, burmuta, staniola za pakovanje, kutija i drugo, tu se usavršavaju izumi". ^(#3) "I drugi trustovi imaju u svojoj službi takozvane developping engineers (inženjere za unapredjivanje tehnike), kojima je zadatak da pronalaze nove metode proizvodnje i da proveravaju tehni!ka usavršavanja. Seli!ni trust pla"a svojim inženjerima i radnicima visoke premije za izume pomo"u kojih se može usavršiti tehnika ili umanjiti troškovi". ^(#4)

Na sli!an je na!in u nema!koj krupnoj industriji organizovan rad na tehni!kom usavršavanju, na primer u hemiskoj industriji koja se tako gigantski razvila u poslednjem deceniju. Proces koncentracije proizvodnje ve" je #908 godine stvorio u toj industriji dve glavne "grupe", koje su se, svaka na svoj na!in, približavale monopolu. U po!etku su te grupe bile "dvojni savezi" dva para najkrupnijih fabrika od kojih svaka s kapitalom od 20-2# miliona maraka: s jedne strane bivša Majsterova fabrika u Hohstu i Kaselova u Frankfurtu na Majni, s druge strane fabrika anlina i sode u Ludvikshafenu i bivša Bajerova u Elberfeldu. Posle su, godine #905, jedna grupa, a godine #908 druga, sklopile sporazum svaka s još jednom velikom fabrikom. Nastala su dva "trojna saveza", svaki s kapitalom od 40-50 miliona maraka i medju tim "savezima" ve" je po!elo "zblizavanje", "ugovori" o cenama itd. ^(#5)

Konkurencija se pretvara u monopol. Nastaje gigantski proces podruštvljenja proizvodnje. Napose se podruštvaljavaju i proces tehni!kih izuma i usavršavanja.

To je ve" sasvim nešto drugo nego stara slobodna konkurencija raštrkanih vlasnika, koji ništa ne znaju jedan o drugom i koji proizvode za prodaju na nepoznatom tržištu. Koncentracija je došla dotle, da se može napraviti približan prora!un svih izvora sirovina (na primer rude gvoždja) u odredjenoj zemlji i !ak, kako "emo videti, u !itavom nizu zemalja, na celom svetu. Ne samo da se takvi prora!uni prave, nego i te izvore dobijaju u ruke gigantski monopolisti!ki savezi. Pravi se približan prora!un opsega tržišta, koje ti savezi "dele" medju sobom po ugovorenom sporazumu. Mopolisu se kvalifikovane radne snage, unajmljuju najbolji inženjeri, preuzimaju putevi prometna sredstva – željeznice u Americi, parobrodarska društva u Evropi i Americi. Kapitalizam u svom imperijalisti!kom stadiju dovodi sasvim blizu do najsvestranijeg podruštvljavanja proizvodnje, on gura, da tako kažemo, kapitaliste protiv njihove volje i svesti u neki novi društveni poredak, u prelazni poredak – od potpune slobode konkurencije ka potpunom podruštvljavanju.

Proizvodnja postaje društvena, ali prisvajanje ostaje privatno. Društvena sredstva proizvodnje ostaju privatnom svojinom maloga broja osoba. Ostaju opšti okviri slobodne konkurencije koja se formalno priznaje i jaram nekolicine monopolista nad ostalim stanovništvom postaje sto puta teži, opipljiviji, nepodnošljiviji.

Nema!ki ekonomist Kestner posvetio je posebno delo "borbi izmedju kartela i onih koji stoje po strani", tj. onih preduzima!a koji nisu ušli u kartel. On je to delo nazvao

"Prisiljavanje na organizaciju", a trebalo bi da se kaže, naravno, kad ne bi bilo namere da se kapitalizam ulepšava: O prisiljavanju na potčinjavanje savezima monopolista. Puno je baciti pogled makar na nabiranje tih sredstava savremene, najnovije civilizovane borbe za "organizaciju", kojima se služe savezi monopolista: #) lišavanje sirovina (... "jedan od najvažnijih načina da se prisili na pristupanje kartelu"); 2) lišavanje radničkih ruku pomoću alijansa, (tj. ugovora kapitalista s radničkim savezima o tome da ovi poslednji primaju posao samo u kartelskim preduzećima); 3) lišavanje dovoza; 4) lišavanje tržišta; 5) ugovor s kupcem da "ne ulaziti u trgovačke veze samo s kartelima; 6) plansko obaranje cena (da bi upropastili one koji su "po strani", tj. ona preduzeća koja se ne pokoravaju monopolistima, troše se milioni na to da bi se neko vreme prodavalo ispod cene koštanja: u industriji benzina ima primera da su cene snižene od 40 na 22 marke, tj. skoro dvostruko!); 7) lišavanje kredita; 8) objavljivanje bojkota.

Nema više konkurentске borbe između malih i velikih, tehnički zaostalih i tehnički naprednih preduzeća. Sada monopolisti guše one koji se ne pokoravaju monopolu, njegovom jarmu, njegovoj samovolji. Eto kako se taj proces odražava u svesti buržoaskog ekonomiste:

"Šak i na području iste privredne delatnosti, - piše Kestner, - dolazi do izvesnog pomeranja od trgovačke delatnosti u predjašnjem smislu ka organizatorsko-spekulativnoj. Najveći uspeh ne postiže trgovac koji ume da na osnovu svoga tehničkog i trgovačkog iskustva najbolje odredi potrebe kupaca, da nadje i takoreći "otkrije" potraživanje koje se još nalazi u latentnom stanju, nego spekulativni genije (?!), koji ume da unapred izražava ili bar samo da oseti organizacioni razvitak, mogućnost izvesnih veza između pojedinih preduzeća i banaka..."

Prevedeno na ljudski jezik, to znači: razvoj kapitalizma došao je do toga da, iako proizvodnja robe "caruje" kao i pre, i smatra se osnovom litave privrede, ona je ustvari podrivena i glavne profite zgrću "geniji" finansiskih mahinacija. U osnovi tih mahinacija i lopovluka nalazi se podružljavanje proizvodnje, ali gigantski napredak lovestva koji je doveo do tog podružljavanja ide u korist... spekulanta. Videćemo kasnije kako "na toj osnovi" malogradjansko-reakcionarna kritika kapitalističkog imperijalizma sanja o vraćanju *natrag* "slobodnoj", "mirnoj", "poštenoj" konkurenciji.

"Trajno podizanje cena kao rezultat stvaranja kartela, - veli Kestner, - do sada se opažalo samo kod najvažnijih sredstava proizvodnje, osobito kamenog uglja, gvoždja, kalija; i obrnuto, nikad se nije opažalo kod gotovih produkata. U vezi s time, povećanje prinosa bilo je na isti način ograničeno na industriju koja proizvodi sredstva proizvodnje. To opažanje treba još dopuniti time da industrija, koja preradjuje sirovine (a ne polufabrikate), izvlači korist ne samo u obliku visokih profita, zahvaljujući stvaranju kartela, na štetu industrije koja se bavi daljim preradjivanjem polufabrikata, nego je prema toj industriji došla u izvesni *odnos gospodstva*, i ega nije bilo kod slobodne konkurencije". (#6)

Reči koje smo istakli pokazuju onu bitnost stvari, koju tako nerado i retko priznaju buržoaski ekonomisti i od koje se tako usrdno uklanjaju i nastoje da preko nje predju savremeni branioči oportunitizma na čelu s K. Kauckim. Odnos gospodstva i nasilja koje je s njim u vezi - eto šta je tipično za "najnoviju fazu u razvoju kapitalizma", eto šta je neizbežno moralo proizići i proizišlo je iz stvaranja svemoćnih ekonomskih monopola.

Navešćemo još jedan primer gazdovanja kartela. Tamo gde se mogu uzeti u svoje ruke svi ili glavni izvori sirovina naročito je lak postanak kartela i stvaranje monopola. Ali bi bilo pogrešno misliti da monopoli ne niču i u drugim granama industrije, gde je nemoguće uzeti sirovine u svoje ruke. U cementnoj industriji sirovine se nalaze svuda. Ali i ta je industrija snažno kartelisana u Nemačkoj. Preduzeća su se ujedinila u pokrajinske sindikate: južno-nemački, rajnsko-vestfalski itd. Ustanovljene su monopolske cene: 230-280 maraka za vagon, dok cena koštanja iznosi #80 maraka! Preduzeća daju #2

do #6% dividende, kod !ega se ne treba zaboraviti da "geniji" savremene spekulacije umeju da u svoje džepove strpaju velike sume profita i osim onoga što se deli kao dividenda. Da bi uklonili konkurenciju iz tako unosne industrije, monopolisti pribegavaju !ak i trikovima: šire lažne glasove o lošem stanju industrije, štampaju anonimne oglase u novinama: "Kapitalisti! Opasno je ulagati kapitale u cementnu industriju"; na kraju kupuju preduze"a koja su "po strani" (to jest koja ne sudeluju u sindikatima), pla"aju im "otštetu" 60-80-#50 hiljada maraka.^(#7) Monopol kr!i sebi put svagde i na sve mogu"e na!ine, po!inju"i skromnim pla"anjem otštete, pa sve do ameri!ke "upotrebe" dinamita protiv konkurencije.

Tvrde"i da karteli uklanjaju krize, - to je bajka buržoaskih ekonomista, koji po svaku cenu ho"e da ulepšaju kapitalizam. Naprotiv, monopol koji nastaje u *nekim* granama industrije poja!ava i pooštrava haoti!nost svojstvenu *litavoj* kapitalisti!koj proizvodnji kao celini. Nesklad u razvoju poljoprivrede i industrije, koji je karakteristi!an za kapitalizam uopšte, još se više pove"ava. Privilegovani položaj u kome se nalazi najja!e kartelisana, takozvana *teška* industrija, osobito ugalj i gvoždje, dovodi u ostalim granama industrije "do još oštrijeg odsustva svakog plana", kako priznaje Jajdels, pisac jednog od najboljih radova o "odnosu nema!kih krupnih banaka i industrije".^(#8)

"Što je razvijenija narodna privreda, - piše Lifman – bezobziran branilac kapitalizma, - to se ona više upušta u sve riskantnija ili inostrana preduze"a, koja trebaju mnogo vremena za svoj razvoj ili najposle u ona koja imaju samo lokalni zna!aj".^(#9)

Pove"anje rizika u vezi je na kraju krajeva s gigantskim pove"anjem kapitala, koji se tako re"i preliva, oti!e u inostranstvo itd. A zajedno s time neverovatno brz porast tehnike donosi sa sobom sve više elemenata nesklada izmedju raznih strana narodne privrede, haoti!nosti, kriza.

"Verovatno – mora da prizna taj isti Lifman, - !ove!anstvu, u nedalekoj budu"nosti, pretstoje ponovo veliki prevrati u oblasti tehnike, koji "e delovati i na organizaciju narodne privrede"... elektricitet, vazduhoplovstvo... "Obi!no i po opštem pravilu u takva vremena korenitih ekonomskih promena razvija se silna spekulacija"...⁽²⁰⁾

A svakovrsne krize – naj!eš"e ekonomske, ali ne samo ekonomske, – poja!avaju sa svoje strane u ogromnim razmerima tendenciju ka koncentraciji i monopolu. Evo neobi!no pou!nog prosudjivanja Jajdelsa o zna!aju krize #900 godine, krize koja je, kao što znamo, odigrala ulogu prekretnice u istoriji najnovijih monopola:

"Kriza od #900 godine zatekla je, naporedo s gigantskim preduze"ima u glavnim granama industrije, još mnogo preduze"a s organizacijom koja je po sadašnjim pojmovima zastarela, "listih" preduze"a (tj. nekombinovanih), "koja su se uzdigla na valu industrijskog poleta. Pad cena, snižavanje potražnje, doveli su ta "lista" preduze"a u tako bedan položaj, koji se kombinovanih gigantskih preduze"a ili uopšte nije dotakao ili ih je zahvatio samo za kratko vreme. Zbog toga je kriza #900 godine dovela do industrijske koncentracije u nesravnjeno ve"em stepenu nego kriza #873 godine; ova poslednja izvršila je takodje izvestan izbor najboljih preduze"a, ali, uz tadašnji nivo tehnike, taj izbor nije mogao dovesti do monopola preduze"a koja su bila u stanju da pobedonosno izadju iz krize. Baš takvim trajnim monopolom, i to u velikom stepenu, raspolazu gigantiska preduze"a današnje gvozdene i elektri!ne industrije, zahvaljuju"i svojoj vrlo složenoj tehnici, svojoj široko sprovedenoj organizaciji, mo"i svoga kapitala, a onda, u manjoj meri, i preduze"a za izgradnju mašina, izvesne grane metalurgijske industrije i prometa i drugo".^(2#)

Monopol – to je poslednja re! "najnovije faze u razvoju kapitalizma". Ali naše pretstave o stvarnoj snazi i zna!aju savremenih monopola bile bi krajnje nedovoljne, nepotpune, premalene, ako ne bismo uzeli u obzir ulogu banaka.

II Banke i njihova nova uloga

Posredovanje kod pla"anja osnovna je i prvobitna operacija banaka. U vezi s time banke pretvaraju nedelatni nov!ani kapital u delatni, tj. kapital koji donosi profit, sakupljaju sve mogu"ne nov!ane dohotke, stavljaju"i ih na raspoloženje kapitalisti!koj klasi.

S razvojem bankarstva i njegovom koncentracijom u malo ustanova, banke prerastaju iz skromne uloge posrednika u svemo"ne monopoliste koji raspolažu !itavim nov!anim kapitalom svega skupa kapitalista i malih vlasnika, a isto tako i ve"im delom sredstava proizvodnje i izvora sirovina u određenoj zemlji i u !itavom nizu zemalja. To pretvaranje mnogobrojnih skromnih posrednika u ša!icu monopolista sa!injava jedan od osnovnih procesa prerastanja kapitalizma u kapitalisti!ki imperijalizam i zato se u prvom redu moramo zadržati na koncentraciji bankarstva.

Godine #907-#908 ulozi svih akcionarskih banaka u Nema!koj s kapitalom od # milion maraka iznosili su 7 milijardi maraka; a godine #9#2-#9#3 – ve" 9,8 milijardi. Uve"anje za 40% u toku pet godina, kod !ega od tih 2,8 milijardi uve"anja 2,75 milijardi dolazi na 57 banaka, koje imaju kapital od preko #0 miliona maraka. Podela uloga medju velike i male banke bila je slede"a.⁽²²⁾

Procenat svih uloga

	Kod berlinskih 9 krupnih banaka	Kod ostalih 48 banaka sa kapitalom od preko #0 mil. maraka	Kod ##5 banaka s kapitalom od #-#0 mil.	Kod malih banaka, manje od # miliona
#907-#908	47%	32,5%	#6,5%	4%
#9#2-#9#3	49%	36%	#2%	3%

Velike banke potiskuju male, a samo u devet velikih banaka skupljena je skoro polovina svih uloga. Ali ovde vrlo mnogo toga nije uzeto u obzir, na primer pretvaranje !itavog niza malih banaka u stvarne podružnice velikih itd., o !emu "emo još govoriti.

Krajem godine #9#3 Šulce-Gevernic je procenio uloge devet velikih berlinskih banaka na 5,# milijardu maraka od ukupne sume od oko #0 milijardi. Uzevši u obzir ne samo uloge nego ceo bankovni kapital, taj isti autor je pisao: "Krajem #909 godine, devet berlinskih banaka, zajedno s *njima priklju!enim bankama*, upravljalo je sa ##,3 milijarde maraka, tj. sa oko 83% ukupne sume nema!kog bankovnog kapitala. "Nema!ka banka" (Deutsche Bank), koja zajedno s *njoj priklju!enim bankama* upravlja sumom od oko tri milijarde maraka, pored Pruske direkcije državnih željeznica, predstavlja najve"u i pri tome u visokom stepenu decentralizovanu akumulaciju kapitala u starom svetu".⁽²³⁾

Istakli smo ona mesta u kojima se govori o "priklju!enim" bankama, jer se to odnosi na jednu od najvažnijih odluka najnovije kapitalisti!ke koncentracije. Velika preduze"a, osobito banke, ne samo da direktno gutaju mala, nego ih i "priklju!uju" sebi, pot!injavaju ih, uvla!e ih u "svoju" grupu, u svoj "koncern" – kako glasi tehni!ki termin – posredstvom "u!eš"a" u njihovom kapitalu, posredstvom kupovanja ili zamene akcija, sistema dužni!kih odnosa i sl., i sl. Profesor Lifman posvetio je !itav ogroman "rad" od pola hiljade stranica opisivanju savremenih "društava za u!eš"e i finansiranje" – dodavši, nažalost, !esto neproverenom, sirovom materijalu vrlo vulgarna "teoretska" rasudjivanja. Do !ega u smislu koncentracije dovodi taj sistem "u!eš"a", najbolje je pokazano u delu bankarskog "prakti!ara" Risera o nema!kim velikim bankama. Ali pre nego što predjemo na njegove podatke naveš"emo jedan konkretan primer sistema "u!eš"a".

"Grupa" "Nema!ke banke" jedna je od najkrupnijih, ako ne i najkrupnija od svih grupa velikih banaka. Da bismo dobili pregled glavnih niti kojima su medjusobno povezane sve banke te grupe, treba razlikovati "u!eš"e" prvog, drugog i tre"eg stepena ili, što je jedno te isto, zavisnost (manjih banaka od "Nema!ke banke") prvog, drugog i tre"eg stepena. Dobija se ova slika.⁽²⁴⁾

"Nema!ka banka" u!estvuje	Stalno	Na neizvesno vreme	Od vremena do vremena	Svega
Zavisnost prvog stepena	U #7 banaka	5 banaka	8 banaka	U 30 banaka
Zavisnost drugog stepena	Od kojih 9 u 34;	--	Od kojih 5 u #4	Od kojih #4 u 48
Zavisnost tre"eg stepena	Od kojih 4 u 7	--	Od kojih 2 u 2	Od kojih 6 u 9

U 8 banaka "prvog stepena zavisnosti", koje su "Nema!koj banci" pot!injene "od vremena do vremena", ulaze tri inostrane banke: jedna austrijska (be!ko "Bankarsko društvo" – Bank Verien), i dve ruske ("Sibirska trgova!ka banka" i "Ruska banka za spoljnu trgovinu"). U grupu "Nema!ke banke" ulazi neposredno i posredno, potpuno i delimi!no, 87 banaka, a ukupna suma kapitala, njenog i tudjeg, kojim raspolaže ta grupa ceni se na 2-3 milijarde maraka.

Jasno je da je banka, koja stoji na !elu takve grupe, i koja sklapa sporazume s pola tuceta drugih, ne mnogo valjanih banaka, zbog naro!ito velikih i povoljnih finansijskih operacija, kao što su državni zajmovi, ve" izrasla iz uloge posrednika i pretvorila se u savez ša!ice monopolista.

Kako se brzo, naro!ito krajem XIX i po!etkom XX veka, vršila koncentracija bankarstva u Nema!koj, vidi se iz slede"ih Riserovih podataka koje donosimo u skar"enom obliku.

Šest krupnih berlinskih banaka

Godine	Podružnica u Nema!koj	Depozitnih kasa u menja!nicama	Stalnog u!eš"a u nema!kim akcionarskim bankama	Ukupno svih ustanova
#895	#6	#4	#	42
#900	2#	40	8	80
#9#2	#04	276	63	450

Vidimo kako brzo izrasta gusta mreža kanala koji prekrivaju celu zemlju, centralizuju sve kapitale i nov!ane prihode, pretvaraju hiljade i hiljade raštrkanih gazdinstava u jedno opšte-nacionalno kapitalisti!ko a zatim i svetsko-kapitalisti!ko gazdinstvo. Ona "decentralizacija" o kojoj je govorio u gore navedenom citatu Šulce-Gevernic, u ime buržoaske politi!ke ekonomije našeg vremena, ustvari se sastoji u tome, da se jednome centru pot!injava sve ve"i i ve"i broj privrednih jedinica koje su ranije bile relativno "samostalne" ili, ta!nije, lokalno (mesno) ograni!ene. Ustvari je to, dakle, - *centralizacija*, poja!anje uloge, zna!aja, mo"i monopolisti!kih giganata.

U starijim kapitalisti!kim zemljama još je guš"a ta "bankarska mreža". U Engleskoj i Irskoj godine #9#0 broj podružnica svih banaka cenio se na 7.#5#. Šetiri krupne banke imale su svaka preko 400 podružnica (od 447 do 689), zatim još !etiri preko 200 i ## preko #00.

U Francuskoj su *tri* najkrupnije banke: "Credit Lyonnais", "Comptoir National" i "Societe Generale" na slede*ci* i na*im* razvijale svoje operacije i mrežu svojih podružnica:⁽²⁵⁾

	Broj podružnica i kasa		Svega	Veli <i>ina</i> kapitala (u milionima franaka)	
	U provinciji	U Parizu		Svoga	Tudjega
#870	47	#7	64	200	427
#890	#92	66	258	265	#245
#909	#033	#96	#229	887	4363

Za karakteristiku "veza" savremene krupne banke, Riser navodi podatke o broju pisama, koje je poslalo i primilo "Diskontno društvo" ("Diskonto Gesellscaft"), jedna od najve*ci*h banaka u Nema*l*koj i u celom svetu (njen kapital godine #9#4 dostigao je 300 miliona maraka):

Broj pisama

	Primljenih	Poslatih
#852	6.#35	6.292
#870	85.800	87.5#3
#900	533.#02	626.043

U pariskoj velikoj banci "Lionski kredit" broj ra*una* pove*ao* se od 25.535 godine #875 na 633.539 godine #9#2.⁽²⁶⁾

Ovi jednostavni brojevi pokazuju, o*iglednije* nego druga umovanja, kako se koncentracijom kapitala i porastom bankarskog prometa iz temelja menja zna*aj* banaka. Od ra*str*kanih kapitalista stvara se jedan kolektivni kapitalist. Vode*ci* i teku*e* ra*une* za nekoliko kapitalista, izgleda kao da banka vr*ši* isto tehni*ku*, isklju*ivo* odredjenu operaciju. A kada ta operacija izraste do gigantskih razmera, onda se pokazuje da ša*lica* monopolista pot*inja*va sebi trgova*ko*-industrijske operacije litavog kapitalisti*kog* društva. Preko bankarskih veza, preko teku*ci*h ra*una* i drugih finansiskih operacija, ta ša*lica* monopolista dolazi u mogu*nost* da najpre ta*no* *upoznaje* stanje poslova kod pojedinih kapitalista, zatim da ih *kontrolise*, da na njih vr*ši* uticaj pomo*u* proširivanja ili sužavanja, olakšavanja ili otežavanja kredita i najzad *potpuno odredjuje* njihovu sudbinu, odredjuje njihove dohotke, lišava ih kapitala ili im omogu*uje* da brzo i u ogromnim razmerima pove*aju* svoj kapital i t. sl.

Malo pre smo spomenuli kapital od 300 miliona maraka "Diskontnog društva" u Berlinu. To pove*anje* kapitala "Diskontnog društva" bilo je jedna od epizoda borbe za hegemoniju izmedju dveju najve*ci*h berlinskih banaka – "Nema*l*ke banke" i "Diskontnog društva".

Godine #870 prva je bila još novajlija i raspolagala je sa svega #5 miliona kapitala, druga s 30 miliona. Godine #908 prva je imala 200 miliona kapitala, druga #70 miliona. Godine #9#4 prva je pove*ala* kapital na 250 miliona, druga, putem spajanja s prvorazrednom velikom bankom "Šafhauzenskom saveznom bankom", na 300 miliona. I razume se, ta borba za hegemoniju ide naporedo sa sve*leš*im i *vrš*im "sporazumima" obeju banaka. Evo kakve zaklju*ke* taj tok razvitka name*e* specijalistima za bankarske poslove, koji na ekonomska pitanja gledaju sa stanovišta koje nikako ne izlazi iz obzira jaumerenijeg i najstrožeg buržoaskog reformatorstva.

"Ostale *e* banke po*ci* istim putem, - pisao je nema*l*ki *as*opis "Banka" povodom pove*anja* kapitala "Diskontnog društva" na 300 miliona, - i od 300 ljudi koji danas ekonomski vladaju Nema*l*kom, osta*e* ih vremenom 50, 52, ili još manje. Ne može se o*le*kivati da *e* se najnoviji pokret za koncentracijom ograni*iti* samo na bankarstvo. Tesne veze izmedju pojedinih banaka prirodno dovode i do zbliženja izmedju sindikata

industrijalaca kojima su te banke pokroviteljice. Jednog lepog dana "emo se probuditi i pred našim zaprepáš"enim pogledom pokaza"e se samo trustovi; pred nama "e se ukazati potreba da se privatni monopoli zamene državnim monopolom. I u samoj stvari, mi nemamo radi !ega sebe da prekorevamo, osim zbog toga što smo pustili da razvoj stvari ide svojim tokom, koji je akcija malo ubrzala".⁽²⁷⁾

Evo primera nemo"nog koprcanja buržoaske publicistike, od koje se buržoaska nauka razlikuje samo u tome što je neiskrenija i što nastoji da zabašuri suštinu stvari, da sakriju šumu drve"em. "Zaprepáš"ivati se" pred posledicama koncentracije, "koriti" vladu kapitalisti!ke Nema!ke ili kapitalisti!ko društvo ("mi"), bojati se da se uvodjenjem akcija ne ubrza koncentracija, kao što se jedan nema!ki specijalista za "kartele", Širški, boji ameri!kih trustova i "pretpostavlja" im nema!ke kartele, jer oni tobože ne mogu "da tako prekomerno ubrzavaju tehni!ki i ekonomski napredak kao trustovi",⁽²⁸⁾ – zar to nije nemo"no koprcanje?

Medjutim, !injenice ostaju !injenice. U Nema!koj ne postoje trustovi, nego "samo" karteli, ali njima *upravlja* manje od 300 kapitalisti!kih magnata. I njihov se broj stalno smanjuje. U svakom slu!aju, u svim kapitalisti!kim zemljama, uz svu raznolikost bankarskog zakonodavstva, banke mnogostruko poja!avaju i ubrzavaju proces koncentracije kapitala i stvaranja monopola.

"U društvenom merilu banke daju oblik, ali samo oblik opšteg knjigovodstva i opšte podele sredstava proizvodnje", - pisao je Marks pre pola veka u "Kapitalu" (knjiga III, deo II, str. 655). Podaci koje smo naveli o porastu bankovnog kapitala, o pove"anju broja poslovnica i podružnica, najkrupnijih banaka, broja njihovih ra!una i dr., konkretno nam pokazuju to "opšte knjigovodstvo" *œle* klase kapitalista, i ne samo kapitalista, jer banke skupljaju, makar za neko vreme, svakojake nov!ane prihode i sitnih vlasnika i nameštenika i neznatnog sloja radnika. "Opšta podela sredstava proizvodnje" – eto šta, s formalne strane, *izrasta* iz savremenih banaka, koje – nekih 3 do 6 najve"ih banaka Francuske, 6 do 8 u Nema!koj – raspolazu milijardama i milijardama. Ali po svom *sadržaju*, ta podela sredstava proizvodnje nikako nije "opšta", nego privatna, to jest ona je prilagodjena interesima krupnoga – i u prvom redu najkrupnijeg, monopolisti!kog – kapitala, koji deluje u takvim prilikama u kojima masa stanovništva živi upola gladuju"i, u kojima ceo razvoj poljoprivrede beznadno zaostaje za razvojem industrije, au industriji "teška industrija" ubire danak od svih ostalih grana industrije. U pogledu podružtvljavanja kapitalisti!ke privrede, bankama po!inju da konkurišu štedionice i poštanske štedionice, koje su više "decentralizovane", tj. zahvataju u krug svoga uticaja ve"i broj mesta, ve"i broj zaba!enih naselja, šire krugove stanovništva. Evo podataka koje je sabrala ameri!ka komisija o naporednom razvitku bankovnih i štedioni!nih uloga.⁽²⁹⁾

Ulozi u milijardama maraka

	Engleska		Francuska		Nema!ka		
	U bankama	U štedionicama	U bankama	U štedionicama	U bankama	U kreditnim društvima	U štedionicama
#880	8,4	#,6	?	0,9	0,5	0,4	2,6
#885	#2,4	2,0	#,5	2,#	#, #	0,4	4,5
#908	23,2	4,2	3,7	4,2	7,#	2,2	#3,9

Pošto pla"aju 4 i 4 ¼ na uloge, štedionice su prinudjene da traže "unosno" plasiranje svoga kapitala, upuštaju se u meni!ne, hipotekarne i druge operacije. "Sve se više brišu" granice izmedju banaka i štedionica. Trgoval!ke komore, na primer u Bohumu, u Erfurtu, traže da se "zabrani" štedionicama da više "!isto"-bankarske operacije kao što je diskontiranje menica, traže ograni!enje bankarske delatnosti poštanskih štedionica.⁽³⁰⁾

Bankarski asovi kao da se boje da im se državni monopol ne prikrade s neo!ektivane strane. Ali, razume se, taj strah ne prelazi granice konkurencije, da tako kažemo, dvaju šefova koji sede u jednoj kancelariji. Jer, s jedne strane, milijardama kapitala štedionica ustvari i na kraju krajeva raspolažu *ti isti* magnati bankovnog kapitala, a s druge strane, državni monopol u kapitalisti!kom društvu samo je sredstvo za pove"anje i osiguranje dohodaka milionera ove ili one industrijske grane, koji se nalaze pred bankrotstvom.

Zamena staroga kapitalizma, u kome vlada slobodna konkurencija, novim kapitalizmom, u kome vlada monopol, ogleđa se medju ostalim i u tome što opada zna!aj berze.

"Berza je, - piše !asopis "Banka", - odavno prestala da bude preko potreban posrednik prometa kao što je bila ranije, kada banke još nisu mogle da medju svoju klijentelu plasiraju ve"i deo emitovanih vrednosnih papira."^(3#)

"Svaka je banka berza" - ta savremena krilatica sadrži u sebi utoliko više istine ukoliko je banka ve"a, ukoliko u bankarstvu koncentracija postiže ve"e uspehe.⁽³²⁾ "Ako je pre 70-ih godina, berza sa svojim mladi"kim ekscesima" ("fina" aluzija na berzanski krah #873 godine, na osniva!ke skandale i dr.), "otvarala epohu industrijalizacije Nema!ke, to u sadašnje vreme banke i industrija mogu i "same izi"i na kraj". Vladavina naših krupnih banaka nad berzom... nije ništa drugo nego izraz potpuno organizovane nema!ke industrijske države. Ako se natak na!in sužava podru!je ekonomskih zakona koji deluju automatski i neobi!no proširuje podru!je svesnog regulisanja preko banaka, to se u vezi s time gigantski pove"ava i ekonomska odgovornost nekoliko rukovode"ih osoba", - tako piše nema!ki profesor Šulce-Gevernic,⁽²³⁾ apologet nema!kog imperijalizma, autoritet za imperijaliste svih zemalja, nastoje"i da zabašuri jednu "sitnicu", naime, da se to svesno regulisanje preko banaka sastoji u plja!kanju publike od strane ša!ice "potpuno organizovanih monopolista". Zadatak buržoaskog profesora nije u tome da otkrije sav mehanizam, da raskrinka mahinacije bankarskih monopolista, nego da ih ulepšava.

Isto tako i Riser, još autoritativniji ekonomista i bankarski "prakti!ar", prelazi praznim frazama preko !injenica koje je nemogu"no poricati: "berza sve više gubi svojstvo, bezuslovno potrebno za celu privredu i za promet vrednosnih papira, da bude ne samo ta!no merilo, nego i skoro automatski regulator ekonomskih kretanja koja se sti!u u njoj".⁽³³⁾

Drugim re!ima: stari kapitalizam, kapitalizam slobodne konkurencije, zajedno sa svojim bezuslovno potrebnim regulatorom, berzom, odlazi u prošlost. Na njegovo mesto došao je novi kapitalizam, koji na sebi nosi jasne crte ne!ega prelaznog, nekakve smese slobodne konkurencije i monopola. Prirodno se name"e pitanje, *u šta* "prelazi" taj najnoviji kapitalizam, ali buržoaski nau!nici boje se da postave to pitanje.

"Pre trideset godina su preduzima!i, medju kojima je postojala slobodna konkurencija, vršili 9/#0 onog ekonomskog rada koji ne spada u podru!je fizi!kog rada "radnika". U sadašnje vreme *linovnici* vrše 9/#0 toga ekonomskog umnog rada. Bankarstvo stoji na !elu toga razvoja".⁽³⁴⁾ Ovo priznanje Šulce-Gevernica i opet dodiruje pitanje, u šta prelazi najnoviji kapitalizam, kapitalizam u svome imperijalisti!kom stadiju...

Medju ono malo banaka, koje se usled procesa koncentracije nalaze na !elu !itave kapitalisti!ke privrede, prirodno je da se sve više pojavljuje i sve više ja!a tendencija prema monopolisti!kom sporazumu, prema *trustu banaka*. U Americi ne devet nego *dve* najve"e banke milionera Rokfelera i Morgana vladaju nad kapitalom od ## milijardi maraka.⁽²³⁾ Kad je u Nema!koj, kako smo spomenuli, "Diskontno društvo" progutalo "Šaufhauzensku saveznu banku", to je izazvalo slede"u ocenu od "Frankfurtskih novina", organa berzanskih interesa:

"Što više napreduje koncentracija banaka, to se više sužava onaj krug ustanova, na koje se uopšte možemo obratiti za kredit, zbog !ega se poja!ava zavisnost krupne industrije od

malog broja bankarskih grupa. Uz tesnu vezu izmedju industrije i sveta finansijera, sužena je sloboda kretanja industrijskih društava kojima je potreban bankovni kapital. Stoga krupna industrija s pomešanim ose"anjima gleda na sve ve"e trustovanje (ujedinjavanje ili pretvaranje u trustove); ustvari, ve" su se nekoliko puta mogli primetiti za!eci izvesnih sporazuma izmedju pojedinih koncerna velikih banaka, sporazuma koji se svode na ograni!avanje konkurencije".⁽³⁵⁾

Opet i opet je u razvitku bankarskog posla poslednja re! – monopol.

Što se ti!e tesne veze izmedju banaka i industrije, to se upravo u toj oblasti skoro najo!evidnije pokazuje uloga banaka. Kad banka eskontira menice nekog preduzima!a, otvara mu teku"i ra!un i t. sl., onda te operacije, uzeta svaka za sebe, ni za jotu ne umanjuju samostalnost toga preduzima!a i banka ne prelazi granice skromne uloge posrednika. Ali ako te operacije postaju !eš"e i stalnije, ako banka u svojim rukama "skuplja" ogromne kapitale, ako otvaranje ra!una nekom preduze"u omogu"uje banci – a tako i biva – da se sve podrobnije i potpunije upoznae s ekonomskim položajem svoga klijenta, onda se kao rezultat dobija, da se industrijski kapitalista nalazi u sve potpunijoj zavisnosti od banke.

Zajedno s time razvija se, da tako kažemo, personalna unija banaka i najkrupnijih industrijskih i trgova!kih preduze"a, spajanje jednih i drugih pomo"u posedovanja akcija, pomo"u toga što direktori banaka postaju !lanovi nadzornih ve"a (ili uprava) trgova!ko-industrijskih preduze"a i obrnuto. Nema!ki ekonomista Jajdels skupio je najpodrobnije podatke o tom obliku koncentracije kapitala i preduze"a. Šest najve"ih berlinskih banaka bilo je preko svojih direktora zastupljeno u 344 industrijska društva i preko svojih !lanova upravnog odbora u 407, ukupno u 75# društvu. U 289 društava oni su imali bilo po dva !lana nadzornog ve"a, bilo mesta predsednika. Medju tim trgova!ko-industrijskim društvima susre"emo najraznovrsnije grane industrije – i osiguranje, i prometna sredstva, i restorane, i pozorišta, i umetni!ku industriju i dr. S druge strane, u nadzornim odborima istih šest banaka (godine #9#0) bio je 5# najkrupniji industrijalac, medju njima direktor firme Krup, direktor ogromnog parobrodarskog društva "Hapag" (Hamburg – Amerika) itd., i t. sl. Svaka od tih šest banaka sudelovala je od #895 do #9#0 u emisiji akcija i obligacija mnogih stotina industrijskih preduze"a, i to: od 28# do 4#9.⁽³⁶⁾

"Personalnu uniju" banaka i industrije dopunjuje "personalna unija" i jednih i drugih društava s vladom. "Mesta !lanova nadzornih odbora, - piše Jajdels, - dobrovoljno se daju osobama sa zvu!nim imenima, a takodje i bivšim državnim !inovnicima koji mogu pribaviti mnogo olakšica (!) u odnosima s vlastima"... "U nadzornim odborima velikih banaka obi!no se susre"emo s !lanovima parlamenta ili s !lanovima berlinskog gradskog ve"a".

Izgradnja i razgradjivanje, ako se tako može kazati, krupno-kapitalisti!kog monopola vrši se, prema tome, punom parom i svim "prirodnim" i "natprirodnim" sredstvima. Proviđi se sistematski izvesna podela rada izmedju nekoliko stotina finansijskih kraljeva savremenog kapitalisti!kog društva:

"Naporedo s tim što se proširuje podru!je delatnosti pojedinih krupnih industrijalaca" (koji stupaju u uprave banaka i t. sl.) "i time što se provincijalnim direktorima banaka prepušta isklju!ivo jedan odredjeni industrijski okrug, razvija se izvesna specijalizacija medju upravlja!ima velikih banaka. Takve se specijalizacija može zamisliti uopšte samo kod velikog opsega !itavog bankarskog preduze"a i osobito njegovih industrijskih veza. Ta se podela rada kre"e u dva pravca: s jedne strane, odnosi s industrijom poveravaju se jednom od direktora, kao njegov specijalni posao; s druge strane, svaki direktor uzima na sebe nadzor nad pojedinim preduze"ima ili grupama preduze"a, medjusobno bliskim po struci ili po interesima"... (Kapitalizam je ve" dorastao do toga da organizovano *nadzirava* pojedina preduze"a)... "Jedan se bavi specijalno nema!kom industrijom, ili katkad samo

zapadno-nema!kom" (zapadna Nema!ka je najindustrijskiji deo Nema!ke), "drugi odnosima prema inostranim valutama i industrijama, informacijama o li!nosti industrijalaca i sl., berzanskim poslovima itd. Osim toga, svaki od direktora !esto dobija u svoj delokrug neki odredjeni kraj ili odredjenu industrijski granu; jedan radi uglavnom u nadzornim odborima elektri!nih društava, drugi u hemijskim fabrikama, pivarama ili fabrikama še"era, tre"i u nekoliko izolovanih preduze"a, a uz to još u nadzornom odboru osiguravaju"ih društava... Jednom re!i, nesumljivo je da se kod velikih banaka, prema porastu opsega i raznolikosti njihovih operacija, stvara sve ve"a podala rada izmedju upravljaja, sa ciljem i rezultatom, da bi se oni unekoliko uzdigli, da tako kažemo, iznad bankarskih poslova, da bi bili sposobniji za rasudjivanje, da bi bolje shvatali smisao opštih pitanja industrije i specijalnih pitanja pojedinih industrijskih grana, da bi se spremili za delatnost na podru!ju uticaja koji vrši banka u industrijskoj sferi. Taj bankarski sistem dopunjuje se nastojanjem da se u nadzorna ve"a izaberu ljudi koji su dobro upoznati s industrijom, preduzima!i, bivši državni !inovnici, osobito oni koji su služili kod željeznica, rudarstva, itd." ⁽³⁷⁾

Sa sli!nim ustanovama, samo u malo druk!ijem obliku, sre"emo se kod francuskog bankarstva. Na primer, jedna od tri najve"e banke, "Lionski kredit", organizovala je kod sebe naro!it "Odeljak za skupljanje finansiskih informacija", (Service des etudes financieres). U njemu je stalno zaposleno više od 50 ljudi, inženjera, statisti!ara, ekonomista, pravnika i sl. Na njega se troši od 6 do 7 stotina hiljada franaka godišnje. Taj je odeljak opet podeljen u 8 oteka: u jednom se skupljaju informacije specijalno o industrijskim preduze"ima, u drugome se prou!ava opšta statistika, u tre"em – željezni!ka i parobrodarska društva, u !etvrtom – fondovi, u petom – finasiski izveštaji itd. ⁽³⁸⁾

Dolazi, s jedne strane, do sve ve"eg stapanja, ili – kako se zgodno izrazio N. I. Buharin – sraš"ivanja bankovnog i industrijskog kapitala, a, s druge strane, banke preraštaju u ustanove koje su zaista "univerzalnog karaktera". Smatramo da je ovde potrebno ta!no navesti šta o tome pitanju kaže Jajdels, pisac koji je tu stvar najbolje prou!io:

"Kao rezultat promatranja industrijskih veza u njihovoj celini, dobijamo *univerzalni karakter* finansiskih ustanova koje rade sa industrijom. Suprotno drugim oblicima banaka, suprotno zahtevima koji se katkad postavljaju u literaturi – da se banke moraju specijalizirati na odredjena podru!ja poslova ili industrijskih grana, da ne bi izgubile tle pod nogama, - velike banke nastoje da dodju do veza što je mogu"e raznolikijih u pogledu mesta i vrste proizvodnje, trude se da odstrane one neravnomernosti u podeli kapitala medju pojedine krajeve ili grane industrije, koje se objašnjavaju istorijom pojedinih preduze"a". "Jedna je tendencija u tome da se veza s industrijom u!ini opštom pojavom; druga – u tome da bi se u!inila da postane !vrš"om i intenzivnijom; obe su ostvarene kod šest velikih banaka nepotpuno, ali ve" u velikoj meri i u jednakom stepenu".

Sesto se iz trgova!ko-industrijskih krugova !uju pritužbe na "terorizam" banaka. I nije ni !udo što se takve pritužbe !uju, jer velike banke "komanduju", kao što se vidi iz slede"eg primera. #9 novembra #90# godine jedna od takozvenih berlinskih *d* banaka (imena !etiri najve"ih banaka po!inju slovom *d*) obratila se upravi severo-zapadno-srednjenema!kog cementnog sindikata ovim pismom: "Iz saopštenja, koje ste objavili #8 teku"eg meseca u tim i tim novinama, o!ito je da moramo smatrati mogu"nim da "e na glavnoj skupštini vašeg sindikata, koja se ima sastati 30 ovog meseca, biti prihva"eni zaklju!ci koji bi u vašem preduze"u mogli dovesti do promena, za nas neprihvatljivih. Zbog toga prinudjeni smo, na našu najve"u žalost, da vam uskratimo onaj kredit kojim ste se dosad koristili... Ali, ako na toj glavnoj skupštini ne budu prihva"eni za nas neprihvatljivi zaklju!ci i ako nam u tome smislu budu date odgovaraju"e garantije u pogledu budu"nosti, pripravnimo da s vama stupimo u pregovore zbog otvaranja novog kredita". ⁽³⁹⁾

To su u suštini one iste žalbe sitnog kapitala na ugnjetavanje od strane krupnog, samo što je ovde u red "sitnih" zapao ceo sindikat! Stara borba između sitnog i krupnog kapitala ponavlja se na novom, neuporedivo višem stepenu razvitka. Razumljivo je da preduzeća velikih banaka sa milijardama kapitala mogu pomeriti tehni!ki napredak takvim sredstvima, koja se ne mogu ni srvanati s predjašnjim. Banke osnivaju, na primer, naro!ita društva za mehani!ka istraživanja i rezultatima tih istraživanja koriste se, naravno, samo "prijateljska" industrijska preduzeća. Ovamo spada "Društvo za prou!avanje pitanja elektri!nih željeznica", "Centralni ured za znanstveno-tehni!ka istraživanja" i sl.

Ni sami upravlja!i velikih banaka ne mogu a da ne vide da se stvaraju ve" i novi uslovi narodne privrede, ali tu su oni bespomo"ni.

"Ko je u toku poslednjih godina, - piše Jajdels, - promatrao kako se menjaju direktori i članovi nadzornih ve" velikih banaka, morao je zapaziti, kako vlast postepeno prelazi u ruke osoba koje smatraju da je neophodna i sve važnija zadaća velikih banaka da se aktivno mešaju u opšti razvitak industrije, kod !ega između starih i novih direktora banaka dolazi do razmimoilaženja na poslovnoj, a !esto i na li!noj, osnovi. Radi se u bitnosti o tome, da li banke, kao kreditne ustanove, ne trpe štetu od toga mešanja banaka u proces industrijske proizvodnje, da li one ne žrtvuju solidne principe i sigurnu dobit toj delatnosti, koja nema ništa zajedni!kog s posredovanjem u pribavljanju kredita i koja banku dovodi na takvo podru!je, gde je ona još više nego pre podvrgnuta slepoj vladavini industrijske konjunktore. Tako govore mnogi stari upravlja!i banaka, a ve"ina mladih smatra aktivno mešanje u pitanjima indsutrije isto takvom nužnoš"u kakva je i ona koja je zajedno sa savremenom krupnom industrijom dala život i velikim bankama i najnovijim industrisko-bankarskim preduzećima. Obe se strane slažu samo u tome da za novu delatnost krupnih banaka ne postoje ni !vrsti principi, ni konkretni ciljevi".⁽⁴⁰⁾

Stari kapitalizam je preživio. Novi se javlja kao prelaz u nešto. "Na"i !vrste principe i konkretan cilj", da bi se došlo do "izmirenja" monopola i slobodne konkurencije, razume se da je beznadan posao. Priznanje prakti!ara zvu!i sasvim druk!ije nego službeno veli!anje lepota "organizovanog" kapitalizma od strane njegovih apologeta kao što su Šulce-Gevernic, Lifman i tome sli!ni "teoreti!ari".

U koje baš vreme pada kona!no uspostavljanje "nove delatnosti" krupnih banaka? Na to pitanje nalazimo dosta ta!an odgovor kod Jajdelsa:

"Veza industrijskih preduzeća s njihovim novim sadržajem, novim oblicima, novim organima, to jest: krupnih banaka, koje su organizovane istodobno i centralisti!ki i decentralisti!ki, teško da, kao karakteristi!na pojava narodne privrede, nastaju ranije od #890-tih godina; u izvesnom smislu ta se po!etna ta!ka može !ak poma"i do #897 godine, kad su izvršena velika "stapanja" preduzeća, koja prvi put uvode novi oblik decentralizovane organizacije, da bi se tako prilagodila industrijskoj politici banaka. Ta po!etna ta!ka mogla bi se pomeriti !ak i na kasniji rok, jer je tek kriza od #900 godine gigantski ubrzala proces koncentracije u industriji i u bankarstvu, u!vrstila taj proces, prvi put pretvorila odnose s industrijom u pravi monopol krupnih banaka, u!inila te odnose znatno tešnjim i intenzivnijim".^(4#)

Dakle, XX vek – to je prekretnica od staroga kapitalizma ka novome. Od vladavine kapitala uopšte ka vladavini finansiskog kapitala.

III Finansiski kapital i finansiska oligarhija

"Sve ve"i i ve"i deo industriskog kapitala, - piše Hilferdong, - ne pripadaonim industrijalcima koji ga upotrebljavaju. Oni mogu raspolagati kapitalom samo posredstvom banke, koja u odnosu prema njima pretstavlja vlasnike toga kapitala. S druge strane, i banka mora sve ve"i i ve"i deo svojih kapitala da veže u industriji. Zahvalju"i tome, ona neprestano, u sve ve"oj meri, postaje industriski kapitalista. Takav bankovni kapital – dakle kapital u nov!anom obliku – koji je na taj na!in stvarno pretvoren u industriski kapital, ja nazivam finansiskim kapitalom." "Finansiski kapital: kapital kojim raspolazu banke, a koji upotrebljavaju industrijalci." ⁽⁴²⁾

Ta definicija je nepotpuna utoliko, ukoliko se u njoj ne ukazuje na jedan od najvažnijih momenata, naime: na porast koncentracije proizvodnje i kapitala u tako velikoj meri, kada koncentracija dovodi i dovela je do monopola. Ali u celom Hilferdingovom izlaganju uopšte, a napose u obema glavama koje prethode onoj iz koje je uzeta ta definicija, isti!e se uloga *kapitalisti!kog monopola*.

Koncentracija proizvodnje; monopoli koji iz nje izrastaju; stapanje ili sraš"ivanje banaka s industrijom – to je istorija postanka finansiskog kapitala i sadržaj toga pojma.

Sada treba da predjemo na opisivanje toga kako "gazdovanje" kapitalisti!kih monopola, uz opšte prilike robne proizvodnje i privatne svojine, neizbežno postaje vladavinom finansiske oligarhije. Primeti"emo da su predstavnici buržoaske nema!ke nauke – i to ne samo nema!ke – kao Riser, Šulce-Gevernic, Lifman i dr., svi odreda apologeti imperijalizma i finansiskog kapitala. Oni ne otkrivaju, nego zataškavaju i ulepšavaju "mehaniku" stvaranja oligarhije, njene postupke, veli!inu njenih dohodaka "bezgrešnih i grešnih", njene veze s parlamentima i dr., itd. Oni se ogradjuju od "prokletih pitanja" važnim zakuki!astim frazama, pozivaju"i se na "ose"aj odgovornosti" direktora banaka, hvale"i "ose"aj dužnosti" pruskih !inovnika, ozbiljno pretresaju"i sitnice potpuno neozbiljnih zakonskih projekata o "nadzoru", "reglementaciji", teoretskim lupetanjem kao što je na primer slede"a "nau!na" definicija, do koje je doterao profesor Lifman: ... "*Trgovina je privredna delatnost, kojim se dobra sabiraju, !uvaju i stavljaju na raspoloženje.*" ⁽⁴³⁾ (u profesorovoj knjizi kursiv i masna slova) ...izlazi, da je trgovina postojala i kod prvobitnog !oveka, koji još nije poznavao razmene, i da "e je biti i u socijalisti!kom društvu!

Ali monstruozne !injenice koje se ti!u monstruoznog gospodstva finansiskog kapitala, toliko padaju u o!i, da je u svim kapitalisti!kim zemljama, i u Americi, i u Francuskoj, i u Nema!koj nastala literatura koja stoji na *buržoaskom* stanovištu, a koja ipak daje približno istinsku sliku i – razume se – malogradjansku kritiku finansiske oligarhije.

Na prvo mesto treba staviti onaj "sistem u!eš"a", o kome je ve" re!eno nekoliko re!i. Evo kako bitnost te stvari opisuje nema!ki ekonomist Hajman, koji teško da je ranije od drugih obratio pažnju na to:

"Upravnik kontroliše osnovno društvo (doslovno "društvo-maticu"); ono opet vlada društvima koja zavise od njega ("društvima-k"erima"), a ova "društvima-unucima" itd." Na taj se na!in može, i sa ne suviše velikim kapitalom, vladati gigantskim podru!jima proizvodnje. Zaista, ako je posedovanje 50% kapitala uvek dovoljno za kontrolu nad akcionarskim društvom, onda upravnik treba da ima u svojim rukama samo # milion, pa da može kontrolisati 8 miliona kapitala "društva-unuka". A ako to "preplitanje" ide dalje, onda se s # milionom može kontrolisati #6 miliona, 32 miliona itd. ⁽⁴⁴⁾

Ustvari iskustvo pokazuje da je dovoljno imati 40% akcija da bi se vodili poslovi akcionerskog društva ⁽⁴⁵⁾, jer izvestan deo raštrkanih, sitnih akcionera nema u praksi nikakve mogu"nosti da sudeluje na glavnim skupštinama itd. "Demokratizacija"

posedovanja akcija, od koje buržoaski sofisti i oportunisti!ki, "takodje-socijademokrati" o!ekuju (ili uveravaju da o!ekuju) "demokratizaciju kapitala", ja!anje uloge i zna!aja sitne proizvodnje i t. sl., ustvari je jedan od na!ina kojim se poja!ava mo" finansijske oligarhije. Stoga, izmedju ostalog, u razvijenim ili starijim i "iskusnijim" kapitalisti!kim zemljama zakonodavstvo dopušta manje akcije. U Nema!koj zakon ne dopušta akcije manje od #000 maraka i nema!ki finansijski magnati sa zaviš"u gledaju na Englesku, gde zakon dopušta akcije i od # funte sterlinga (= 20 maraka, oko #0 rubalja). Siemens, jedan od najkrupnijih industrijalaca i "finansijskih kraljeva" Nema!ke, izjavio je u Rajhstagu 7 juna #900 g., da je "akcija od # funte sterlinga osnova britanskog imperijalizma".⁽⁴⁶⁾ Taj trgovac znatno dublje i "marksisti!kije" razume šta je imperijalizam nego neki sramni pisac koji se ubraja medju osniva!e ruskog marksizma i koji smatra da je imperijalizam ružno svojstvo jednog naroda...

Ali "sistem u!eš"a ne samo da služi za gigantsko uve"anje vlasti monopolista, nego on osim toga omogu"ava da se nekažnjeno vrše svakojaki mra!ni i prljavi poslovi, i plja!ka publike, jer upravlja!i "društva-matice" formalno, po zakonu, ne odgovaraju za "društvo-k"er", koje se smatra "samostalnim" i *preko* koga se može *sve* "sprovести". Evo primera koji uzimamo iz majskog broja nema!kog !asopisa "Banka", za #9#4 godinu:

" 'Akcionersko društvo !elika za federe', u Kaselu, smatralo se pre nekoliko godina jednim od najunosnijih preduze"a u Nema!koj. Loša uprava dovela je dotle, da su dividende spale sa #5 na 0%. Kako se pokazalo, uprava je bez znanja akcionera pozajmila *6 miliona maraka* jednom od svojih 'društava-k"eri', 'Hasia', !iji je nominalni kapital iznosio svega nekoliko stotina hiljada maraka. O tome zajmu, koji je skoro dva puta ve"i od akcionerskog kapitala 'društva-matice', u bilansu ovog poslednjega nije ništa zabeleženo; pravni!ki, tako zatajivanje potpuno je zakonito i moglo je trajati cele dve godine, jer tim nije bio povredjen ni jedan paragraf trgova!kog zakona. Predsednik nadzornog odbora koji je, kao odgovorno lice, potpisivao lažne bilanse, bio je i ostao predsednik Keselske trgova!ke komore. Akcioneri su doznali o tome zajmu društvu 'Hasia' tek dugo posle toga pošto se pokazalo da je taj zajam 'pogreška"... (trebalo je da pisac tu re! stavi medju navodnice)... " i kad su akcije '!elika za federe' pale u ceni približno za #00%, jer su ih se posve"eni otarasili prodajom...

... "Taj tipi!an primer *ekvilibrizacije s bilansima*, vrlo obi!an kod akcionerskog društva, objašnjava nam zašto se uprave akcionerskog društva kudikamo lakšeg srca odlu!uju na riskantne poslove, nego privatni preduzima!i. Najnovija tehnika sastavljanja bilansa ne samo da im omogu"ava da riskantne poslove sakriju od prose!nog akcionera, nego i glavne zainteresovane osobe stavlja u mogu"nost da pomo"u pravovremene prodaje akcija svale sa sebe odgovornost u slu!aju neuspelog eksperimenta, dok individualni preduzima! odgovara svojom kožom za sve što radi...

"Bilansi mnogih akcionerskih društava li!e na one iz srednjeg veka poznate palimpseste, s kojih je trebalo najpre izbrisati ono što je napisano, da bi se ispod toga otkrili znakovi koji daju pravi sadržaj rukopisa," (palimpsest – pergament na kome je osnovni rukopis premazan i na premazanom napisano drugo).

"Najjednostavnije i stoga naj!eš"e upotrebljavano sredstvo da se bilansi u!ine neprovidnim, sastoji se u tome, da se jedinstveno preduze"e podeli na nekoliko delova time što se ustanove "društva-k"eri", ili što se takva pridruže. Koristi od takvog sistema sa stanovišta raznih ciljeva – zakonitih i nezakonitih – toliko su o!igledne, da su u današnje vreme upravo izuzetak ona krupna preduze"a koja se ne služe tim sistemom".⁽⁴⁷⁾

Kao primer vrlo krupnog i monopolisti!kog društva, koje se u najve"oj meri služi tim sistemom, pisac navodi !uveno "Sveopšte elektri!no društvo" (AEG, o kome "e se još govoriti). Godine #9#2 smatralo se da to društvo u!estvuje u #75-200 društava i da, razume se, nad njime vlada i obuhvata u svemu kapital od oko # $\frac{1}{2}$ milijarde maraka.⁽⁴⁸⁾

Svakojaka pravila o kontroli, objavljivanju bilansa, izradjivanju odredjenih shema za njih, ustanovi nadzora i t. sl., - !ime zabavljaju pažnju publike dobronamerni, tj. koji imaju dobru nameru da brane i ulepšavaju kapitalizam – profesori i !inovnici, - ne mogu imati nikakvog zna!aja. Jer, privatna je svojina sveta i nikome se ne može zabraniti da kupuje, prodaje, zamenjuje akcije, da ih daje u zalog itd.

O tome kakve je razmere dostigao "sistem u!eš"a" kod ruskih krupnih banaka, možemo suditi po podacima, objavljenim od E. Agada, koji je #5 godina bio !inovnik rusko-kineske banke i u maju #9#4 objavio delo pod naslovom koji nije sasvim ta!an: "Krupne banke i svetsko tržište".⁽⁴⁹⁾ Pisac deli ruske krupne banke na dve osnovne grupe: a) koje se služe "sistemom u!eš"a" i b) nezavisne, kod !ega pod "nezavisnoš"u" proizvoljno shvata nezavisnost od *inostranih* banaka; prvu grupu pisac deli na tri podgrupe: #) nema!ko u!eš"e, 2) englesko i 3) francusko, razumevaju"i pod tim "u!eš"em" i vladavinu najkrupnijih inostranih banaka odgovaraju"ih narodnosti. Kapitale banaka pisac deli na one koji se ulažu "produktivno" (u trgovinu i industriju) i na one koji se ulažu "spekulativno" (u berzanske i finansiske operacije), smatraju"i, sa njemu svojstvenog sitnoburžoasko-reformisti!kog stanovišta, kao da bi se uz postojanje kapitalizma mogao deliti prvi oblik ulaganja od drugoga i da bi se drugi oblik mogao odstraniti.

Pisac daje slede"e podatke:

Aktiva banaka (prema izveštajima za oktobar, novembar "9"3) (u milionima rubalja)

grupe ruskih banaka:	kapitali koji se ulažu		
	produktivni	spekulativni	svega
a #) 4 banke: Petrogradska trgova!ka, Ruska, Medjunarodna i Diskontna	4#3,7	859,#	#.272,8
a 2) 2 banke: Trgova!ko- industrijska i Rusko-engleska	239,3	#69,#	408,4
a 3) 5 banaka: Rusko-aziska, Peterburška privatna, Azovsko-donska, Moskovska Union, Rusko-francuska trgova!ka	7##,8	66#,2	#.373,0
(## banaka) svega	#.364,8	#.689,4	3.054,2
b) 8 banaka: Moskovsko trgova!ka; Volško-kamska; Junker i Ko.; Petrogradska trgova!ka biv. Vaveljberg; Moskovska biv. Rjabušinskog; Moskovska diskontna; Moskovska trgova!ka i Moskovska privatna	504,2	39#,#	895,3
(#9 banaka) svega	#.869,0	2.080,5	3.949,5

Pod tim podacima od skoro !etiri milijarde rubalja, koje sa!injavaju "poslovni" kapital krupnih banaka, *v!še* od tri !etvrtine, preko 3 milijarde, otpada na one banke koje su u stvari "društva-k"eri" inostranih banaka, u prvom redu pariskih (!uveni bankarski trio: "Pariski savez", "Pariska i Nizozemska", "Generalno društvo") i berlinskih (osobito "Nema!ka banka" i "Diskontno društvo"). Dve najve"e ruske banke: "Ruska" ("Ruska banka za spoljnu trgovinu") i "Medjunarodna" ("Petrogradska medjunarodna trgova!ka banka") pove"ale su svoj kapital od #906 do #9#2 g. od 44 na 98 miliona rub., a rezerve od #5 na 39 miliona "posluj"i" do $\frac{3}{4}$ nema!kim kapitalom; prva banka pripada

"koncernu" berlinske "Nema!ke banke", druga – berlinskog "Diskontnog društva". Dobri!na Agad strašno se revoltira što berlinske banke imaju u svojim rukama ve"inu akcija i što su zbog toga ruski akcioneri nemo"ni. I razume se, zemlja koja izvozi kapital pobire kajmak: na primer berlinska "Nema!ka banka", uvode"i u Berlin akcije "Sibirske trgova!ke banke", držala ih je godinu dana kod sebe u portfelju, a onda ih prodala po kursu #93 za #00, tj. skoro dvostruko, "zaradivši" oko 6 miliona rubalja dobitka, koji je Hilferding nazvao "osniva!ka dobit".

Kao ukupnu "snagu" najkrupnijih petrogradskih banaka, pisac navodi 8,235 miliona rubalja, skoro 8¼ milijarde, a "u!eš"e", ta!nije gospodstvo, inostranih banaka raspoređuje ovako\$ francuske banke – 55%; engleske – #0%; nema!ke – 35%. Od te svote 8,235 miliona fungiraju"eg kapitala – 3,678 miliona, tj. preko 40% otpada, prema autorovoj proceni, na sindikate: Produgolj, Prodameta, sindikate u petrolejskoj, metalurgijskoj i cementnoj industriji. Stapanje banaka i industrijskog kapitala, u vezi sa stvaranjem kapitalisti!kog monopola, u!inilo je prema tome, i u Rusiji ogroman korak napred.

Finansiski kapital, koji je koncentrisan u jednim rukama i koji ima fakti!ki monopol, pobire ogroman i sve ve"i profit od osnivanja, od emisija vrednosnih papira, od državnih zajmova i t. sl., i tako u!vrš"uje gospodstvo finansiske oligarhije i name"e celom društvu danak u korist monopolista. Evo jednog od bezbrojnih primera "gazdovanja" ameri!kih trustova, koji navodi Hilferding: godine #887 Havemajer osnovao je še"erni trust pomo"u stapanja #5 malih kompanija, koje su imale ukupno 6½% miliona dolara kapitala. A, kako kažu Amerikanci, "razvodnjen" kapital trusta, određen je na 50 miliona dolara. "Rekapitalizacija" je ra!unala s budu"im monopolisti!kim dobicima, kao što u toj istoj Americi i trust !elika ra!una s budu"im monopolisti!kim dobicima, i kupuje sve više zemljišta sa gvozenom rudom. I zaista, še"erni je trust odredio monopolske cene i došao do takvih prihoda da je mogao ispla"ivati do #0% dividende na kapital koji je bio *sedam puta* "razvodnjen", tj. skoro 70% *na kapital koji je stvarno uložen kod osnivanja trusta!* Godine #909 kapital trusta iznosio je 90 miliona dolara. Za 22 godine on se više nego udesetostu!io.

U Francuskoj je gospodstvo "finansiske oligarhije" ("Protiv finansiske oligarhije u Francuskoj", naslov poznate Lizisove knjige koja je #908 g. izišla u petom izdanju) dobilo samo malo promenjen oblik. Šetiri najkrupnije banke imaju ne relativni nego "apsolutni monopol" kod emitovanja vrednosnih papira. Ustvari, to je – "trust krupnih banaka". A monopol osigurava monopolisti!ke profite kod emisije. Kod zajmova ona država koja prima zajam obi!no ne dobija više od 90% cele sume; #0% dobijaju banke i drugi posrednici. Profit banaka Rusko-kineskog zajma od 400 miliona franaka iznosio je 8%, od ruskog (#904) od 800 mil. – #0%, od marokanskog (#904) od 62,5 mil. – #8,¾%. Kapitalizam koji je po!eo da se razvija kao sitni zelenaški kapital završava svoj razvoj kao gigantski zelenaški kapital. "Francuzi su zelenaši Evrope" – veli Lizis. Zbog ovog preobražaja kapitalizma svi su uslovi ekonomskog života podvrgnuti dubokim izmenama. I pored zastoja stanovništva, industrije, trgovine, pomorskog transporta, "zemlja" može da se bogati zelenaštvom. "Pedeset ljudi koji imaju kapital od osam miliona franaka mogu raspolagati sa *dve milijarde* u !etiri banke". Nama ve" poznati sistem "u!eš"a" dovodi do ovakvih posledica: jedna od najkrupnijih banaka "Opšte društvo" emituje 64.000 obligacija "društva-k"eri" – "Egipatske rafinerije". Kurs emisije je #50%, tj. banka zaradjuje 50 kopječki na jednu rublju. Pokazalo se da su dividende toga društva fiktivne i "publika" je izgubila 90 do #00 miliona franaka; jedan od direktora "Opštega društva" bio je !lan uprave "Egipatskih rafinerija". Nije !udo što pisac mora da dodje do zaklju!ka: "francuska republika je finansiska monarhija": "potpuno gospodstvo finansiske oligarhije; ona vlada i štampom i vladom".⁽⁵⁰⁾

Isključivo visoka dobit kod emisije vrednosnih papira, kao jedne od glavnih operacija finansiskog kapitala, igra vrlo važnu ulogu u razvoju i izvršivanju finansiske oligarhije. U nema!kom !asopisu "Banka"^(5#) veli se: "U unutrašnjosti zemlje nema ni jednog posla koji bi bar približno donosio tako visok profit kao posredovanje kod emisije stranih zajmova".

"Nema nijedne bankarske operacije koja bi donosila tako veliki profit kao emisioni posao". Po podacima "Nema!kog ekonomista", kod emisije efekata industrijskih preduze" a srednji profit iznosio je za godinu:

#895 – 38,6%	#898 – 67,7%
#896 – 36,#%	#899 – 66,9%
#897 – 66,7%	#900 – 55,2%

Za deset godina, #89#-#900, emisijom nema!kih industrijskih efekata "zaradjeno" je *preko jedne milijarde*".⁽⁵²⁾

Ako su u vreme industriskog poleta neizmerno veliki profiti finansiskog kapitala, to u doba depresije propadaju sitna i labava preduze" a a krupne banke "u!estvuju" u kupovanju tih preduze" a za jevtine pare ili u unosnim "sanacijama" i "reorganizacijama". Kod "sanacije" preduze" a koja rade sa gubitkom "akcionerski se kapital snižava, tj. dohodak se raspodeljuje na manji kapital, i nadalje se ra!una prema tom manjem kapitalu. Ili, ako rentabilnost padne na nulu, privla!i se novi kapital, koji "e – sjedinivši se sa manje rentabilnim starim – donositi sada dovoljan dohodak. Uzgred budi re!eno, - dodaje Hilferding, - sve te sanacije i reorganizacije imaju za banke dvostruki zna!aj: prvo, kao unosna operacija, i drugo, kao zgodna prilika da se društva, koja se nalaze u teškoj situaciji, dovedu u zavisnost od banaka".⁽⁵³⁾

Evo primera: akcionersko rudarsko društvo "Union" u Dortmundu osnovano je #872 g. Emitovan je akcionerski kapital skoro od 40 miliona maraka i kurs se, kada je prve godine podeljena dividenda od #2%, popeo na #70%. Finansiski kapital pokupio je kajmak, zaradivši sitnicu od nekih 28 miliona. Kod osnivanja toga društva glavnu je ulogu igrala ona ista krupna nema!ka banka "Diskontno društvo", koja se sre"no podigla do kapitala od 300 miliona maraka. Kasnije dividende "Uniona" padaju na nulu. Akcioneri su prinudjeni da pristanu na "otpisivanje" kapitala, tj. da jedan deo kapitala izgube, da ne bi izgubili sve. I onda, kao rezultat niza "sanacija" iz knjiga društva "Union" nestaje tokom 30 godina preko 73 miliona maraka. "Sada prvobitni akcioneri toga društva imaju u rukama samo 5% nominalne vrednosti svojih akcija",⁽⁵⁴⁾ – a kod svake "sanacije" banke i dalje "zaradjuju".

Osobito unosnu operaciju finansiskog kapitala predstavlja i spekulacija sa zemljištem u okolini gradova koji se brzo pove"avaju. U ovom se slu!aju monopol banaka stapa s monopolom zemljišne rente i s monopolom prometnih sredstava, jer porast cena zemljišta, mogu"nost da se ona unosno prodaju kao parcele itd., zavisi pre svega od dobrih prometnih veza sa središtem grada, a te se prometne veze nalaze u rukama krupnih kompanija koje su sa tim istim bankama povezane sistemom u!eš" a i podelom direktorskih mesta. Nastaje ono što je nema!ki pisac i saradnik !asopisa "Banka", L. Ešvege, koji je specijalno prou!avao operacije u trgovini zemljištima, njihovo zalaganje itd. nazvao "Mo!varom": divlja spekulacija parcelama, koje se nalaze u blizini gradova, krahovi gradjevinarskih firmi kao što je berlinska firma "Bosvau i Knauer", koja je nakupila #00 miliona maraka posredstvom "najsolidnije i najve"e" "Nema!ke banke" ("Deutsche Bank") koja je, razume se, radila po sistemu "u!eš" a", tj. tajno, iza ledja, i izvukla se izgubivši "svega" #2 miliona maraka, - zatim uništavanjem sitnih vlasnika i radnika koji ništa ne dobijaju od fiktivnih gradjevinskih firmi, lopovski poslovi zajedno s

"poštenom" berlinskom policijom i upravom, da bi se dobile informacije i dozvole gradskog zastupništva za izvodjenje gradnji i sl., itd. ⁽⁵⁵⁾

"Ameri!ki moral", zbog koga tako licemerno prevr"u o!ima evropski profesori i dobronamerni buržuji, postao je u eposi finansiskog kapitala moralom doslovno svakog velikog grada u kojoj bilo zemlji.

U Berlinu se početkom #9#4 g. govorilo o tome, da pretstoji stvaranje "transportnog trusta", tj. "zajednice interesa" tri berlinska transportna preduze"a: gradske elektri!ne željeznice, tramvajskog društva i društva omnibusa. "Da postoji sli!na namera, - veli se u !asopisu "Banka", - znali smo od onoga momenta kad se doznalo da je ve"ina akcija društva omnibusa prešla u ruke druga dva transportna društva... Može se potpuno poverovati da se osobe koje idu za tim ciljem nadaju da "e jednolikim regulisanjem transportnog posla napraviti toliko uštede, od kojih bi jedan deo, na kraju krajeva, mogao i"i u korist publike. Ali, pitanje se komplikuje time što iza transportnog trusta, koji se stvara, stoje banke, a one, ako ho"e, mogu da prometna sredstva, koja su monopolisale, podvrgnuti interesima svoje trgovine zemljišnim parcelama. Da bismo se uverili koliko je ta pretpostavka prirodna, dosta je da spomenemo da su ve" pri osnivanju društva gradske elektri!ne željeznice bili umešani interesi one velike banke koja je potsticala njegovo osnivanje. Naime: interesi toga transportnog preduze"a preplitali su se s interesima trgovine zemljišnim parcelama. Stvar je u tome, da je isto!na linija te željeznice morala obuhvatiti one zemljišne parcele, koje je ta banka posle, prodala uz ogroman profit za sebe i za nekoliko osoba koje su u tome u!estvovale". ⁽⁵⁶⁾

Kad je ve" jednom monopol ostvaren i kad prome"e milijarde, on apsolutno neizbežno prožima sve strane društvenog života, bez obzira na politi!ko uređenje ili na kakve bilo druge "pojednosti". U nema!koj ekonomskoj literaturi uobi!ajeno je lakejsko samohvalisanje poštenjem pruskog !inovništva i aluzije na francusku panamu i ameri!ku politi!ku podmitljivost. Ali !injenica je da je !ak i buržoaska literatura, koja se bavi nema!kim bankarstvom, prinudjena da stalno izlazi daleko izvan okvira !isto bankarskih operacija i da piše, na primer, o "prelazu u banke" povodom sve !eš"ih slu!ajeva prelaza državnih !inovnika u bankarsku službu: "kako stoji stvar s nepodmitljivoš"u državnog !inovnika, koji potajno priželjkuje toplo mestance u Bernstrasse?" ⁽⁵⁷⁾ – ulica u Berlinu u kojoj se nalazi "Nema!ka banka". Izdava! !asopisa "Banka", Alfred Lansburg, napisao je #909 !lanak: "Ekonomska zna!aj vizantizma", izmedju ostalog, i povodom puta Viljema II u Palestinu i "neposrednog rezultata toga puta, gradjenja bagdadske željeznice, toga kobnog 'velikog dela nema!ke preduzimljivosti', koje je više krivo zbog 'zaokružavanja' nego svi naši politi!ki grehovi uzeti ujedno" ⁽⁵⁸⁾ (pod zaokružavanjem razume se politika Edvarda VII, koji je nastojao da izoluje Nema!ku i da je opkoli obru!em imperijalisti!kog protivnema!kog svaze). Ve" spomenuti saradnik istog !asopisa, Ešvege, napisao je god. #9#2 !lanak: "Plutokratija i !inovništvo", raskrinkavaju"i na primer slu!aj nema!kog !inovnika Felkera, koji je bio !lan komisije za kartele i isticao se svojom energijom, a malo kasnije je dobio unosno mesto u najkrupnijem kartelu, sindikatu !elika. Sli!ni slu!ajevi, koji nisu nipošto slu!ajni, prisilili su toga buržoaskog pisca da prizna, da je "ekonomska sloboda, koja je osigurana nema!kim ustavom, u mnogim podru!jima privrednog života postala fraza bez sadržaja" i da uz izgradjeno gospodstvo plutokratije "ne može nas ni najšira politi!ka sloboda spasti od toga, da se ne pretvorimo u narod neslobodnih ljudi". ⁽⁵⁹⁾

Što se ti!e Rusije, ograni!i"emo se samo na jedan primer: pre nekoliko godina sve su novine donele vest, da direktor kreditne kancelarije Davidov napušta državnu službu i uzima mesto u jednoj krupnoj banci uz platu koja je po ugovoru za nekoliko godina imala da mu donese preko # milion rubalja. Kreditna kancelarija je ustanova kojoj je zadatak

"ujedinjavanje delatnosti svih kreditnih ustanova u državi" i koja daje supsidije prestoni!kim bankama u iznosu od 800 do #000 miliona rubalja.⁽⁶⁰⁾

Kapitalizmu je uopšte svojstveno odvajanje vlasništva kapitala od primene kapitala u proizvodnji, odvajanje nov!anog kapitala od industriskog ili produktivnog, odvajanje renterijera, koji živi samo od prihoda nov!anog kapitala, od preduzima!a i svih onih osoba koje neposredno sudeluju u raspolaganju kapitalom. Imperijalizam ili gospodstvo finansiskog kapitala je onaj najviši stepen kapitalizma, kada to odvajanje dostiže ogromne razmere. Prevlast finansiskog kapitala nad svim ostalim oblicima kapitala zna!i gospoduju"i položaj rentijera i finansiske oligarhije, zna!i da se od svih država izdvaja mali broj država koje poseduju finansisku "mo"". U kakvim se razmerima vrši taj proces može se videti iz statisti!kih podataka o emisiji, tj. o izdavanju svih vrsta vrednosnih papira.

U "Biltenu medjunarodnog statisti!kog instituta" A. Najmark^(6#) objavio je vrlo iscrpne, potpune i uporedjene podatke o emisijama u celom svetu, podatke koji su posle, u pojedinim delovima, mnogo puta navodjeni u ekonomskoj literaturi. Evo ukupnih podataka za !etiri decenije:

Suma emisija u milijardama franaka za "0 godina

#87#-#880	76,#
#88#-#890	64,5
#89#-#900	#00,4
#90#-#9#0	#97,8

#870-tih godina ukupna suma emisija na celom svetu pove"ala se, naro!ito zbog zajmova u vezi s francusko-pruskim ratom i zbog osniva!ke epohe u Nema!koj, koja je nastala posle rata. Uopšte uzevši, pove"anje tokom tri poslednje decenije XIX veka relativno nije bilo vrlo brzo i tek prvi decenij XX veka daje ogromno pove"anje, skoro udvostru!enje za deset godina. Prema tome, po!etak XX veka zna!i prelom ne samo s obzirom na porast monopola (kartela, sindikata, trustova), o !emu smo ve" govorili, nego i s obzirom na porast finansiskog kapitala.

Opštu sumu vrednosnih papira na svetu godine #9#0 Najmark odredjuje približno na 8#5 milijardi franaka. Oduzimaju"i, približno, ponavljanja on tu sumu umanjuje na 575 do 600 milijardi. Evo podele po zemljama (uzimamo 600 milijardi):

Suma vrednosnih papira "9"0 godine (milijarde franaka)

Engleska	#42
Sjedinjene Države	#32
Francuska	##0
Nema!ka	95
Rusija	3#
Austro-Ugarska	24
Italija	#4
Japan	#2
Holandija	#2,5
Belgija	7,5
Španija	7,5
Švajcarska	6,25
Danska	3,75
Švedska, Norveška, Rumunija i dr.	2,5
Ukupno:	600,0

Iz tih se podataka odmah vidi kako se oštro ističu četiri najbogatije kapitalističke zemlje, koje poseduju približno 40 do 50 milijardi franaka vrednosnih papira. Od te četiri zemlje dve su najstarije i, kako ćemo videti, kolonijama najbogatije kapitalističke zemlje: Engleska i Francuska; druge dve su najnaprednije kapitalističke zemlje u pogledu brzine razvitka i stepena raširenosti kapitalističkih monopola u proizvodnji – Sjedinjene Države i Nemačka. Te četiri države zajedno imaju 479 milijardi franaka, tj. skoro 80% svetskog finansiskog kapitala.

Narodito se treba zaustaviti na ulozi koju igra izvoz kapitala u stvaranju medjunarodne mreže zavisnosti i veza finansiskog kapitala.

IV Izvoz kapitala

Za stari kapitalizam, u kome je potpuno gospodovala slobodna konkurencija, tipičan je bio izvoz *robe*. Za najnoviji kapitalizam, u kome gospoduju monopoli, tipičan je postao izvoz *kapitala*.

Kapitalizam je robna proizvodnja na najvišem stepenu svog razvitka, kada i radna snaga postaje roba. Porast razmene kako u zemlji, tako, naročito, i međunarodne razmene, karakteristična je crta kapitalizma. Neravnomernost i skokovitost u razvitku pojedinih preduzeća, pojedinih industrijskih grana, pojedinih zemalja neizbežni su u kapitalizmu. Najpre je Engleska, ranije od drugih, postala kapitalistička zemlja i, uvodeći slobodnu trgovinu, oko polovine XIX veka, polagala je pravo na ulogu "radionice celog sveta", dobavljača fabrikata za sve zemlje, koje su je za uzvrat morale snabdeti sirovinama. Ali taj monopol Engleske bio je uzdrman već u poslednjoj četvrtini XIX veka, jer se niz drugih zemalja, ograđivši se "zaštitnim" carinama, razvio u samostalne kapitalističke države. Na početku XX veka vidimo stvaranje monopola druge vrste: prvo, monopolističkih saveza kapitalista u svim zemljama razvijenog kapitalizma; drugo, monopolističkog položaja malobrojnih najbogatijih zemalja, u kojima je akumulacija kapitala dostigla gigantske razmere. U najrazvijenijim zemljama nastao je ogroman "suvišak kapitala".

Razume se, da ne bi moglo biti ni govora o suvišku kapitala, kad bi kapitalizam mogao razviti zemljoradnju, koja je sada svuda strašno zaostala iza industrije, kad bi mogao da podigne životni nivo masa stanovništva, koje je, uprkos vrtoglavog tehničkog napretka, i nadalje svuda napola gladno i bedno. I taj "argument" navode svi odreda sitnoburžoaski kritičari kapitalizma. Ali, tada kapitalizam ne bi bio kapitalizam, jer su neravnomernost razvitka i polugladni životni nivo masa osnovni i neizbežni uslovi i pretpostavke toga načina proizvodnje. Dok god je kapitalizam kapitalizam, suvišak kapitala ne upotrebljava se na dizanje životnog nivoa masa u nekoj zemlji, jer bi to bilo snižavanje profita kapitalista, nego na povećanje profita putem izvoza kapitala u inostranstvo, u zaostale zemlje. U tim zaostalim zemljama profit je obično visok, jer je kapitala malo, cena zemlje relativno mala, nadnica niska, sirovine jeftine. Mogućnost izvoza kapitala stvara se time, što je niz zaostalih zemalja već uveličan u krug svetskog kapitalizma, što su već izgrađene ili započete željezničke pruge, osigurani elementarni uslovi za razvitak industrije itd. Neophodnost izvoza kapitala stvara se time, što je u nekoliko zemalja kapitalizam "prezreo" i kapital (pored nerazvijenosti zemljoradnje i bede masa) nema područja za "unosno" ulaganje.

Evo približnih podataka o veličini kapitala koji su tri glavne zemlje uložile u inostranstvo.⁽⁶²⁾

Kapital uložen u inostranstvu (u milijardama franaka)

Godine	Engleska	Francuska	Nemačka
#862	3,6	-	-
#872	#5	#0 (#869)	-
#882	22	#5 (#880)	?
#893	42	20 (#890)	?
#902	62	27 – 37	#2,5
#9#4	75 – #00	60	44,0

Oдавde vidimo da je izvoz kapitala dostigao gigantski razvitak na početku XX veka. Pre rata je kapital triju glavnih zemalja, uložen u inostranstvo, iznosio #75 do 200 milijardi franaka. Prihod od te svote, uz skromnu stopu od 5%, mora da dostiže 8 do #0 milijardi

franaka godišnje. Solidna osnova imperijalisti!kog ugnjetavanja i izrabljivanja ve"ine nacija i zemalja na svetu, kapitalisti!kog parazitizma ša!ice najbogatijih država!

Kako je medju pojedine zemlje rasporedjen taj kapital uložen u inostranstvu, *gde je* uložen, na to se pitanje može dati samo približan odgovor, koji nam ipak može osvetliti neke opšte uzajamne odnose i veze savremenog imperijalizma:

Delovi sveta na koje su podeljeni (približno) inostrani kapitali (oko "9"0 godine; milijarde maraka)

	Engleska	Francuska	Nema!ka	Svega
Evropa	4	23	#8	45
Amerika	37	4	#0	5#
Azija, Afrika i Australija	29	8	7	44
Ukupno	70	35	35	#40

Kod Engleske na prvo mesto dolaze njeni kolonijalni posedi, koji su vrlo veliki u Americi (napr. Kanada), a da i ne govorimo o Aziji i al. Tu je gigantski izvoz kapitala najuže povezan s gigantskim kolonijama, a o zna!aju ovih za imperijalizam još "emo govoriti kasnije. Druga je stvar kod Francuske. Tu je inostrani kapital uglavnom uložen u Evropi, a pre svega u Rusiji (bar #0 milijardi franaka), i to je pretežno – *zajmovni* kapital, državni zajmovi, a ne kapital koji se ulaže u industrijska preduze"a. Za razliku od engleskog kolonijalnog imperijalizma, francuski možemo nazvati zelenoškim imperijalizmom. Kod Nema!ke imamo tre"i oblik: njene su kolonije malene i kapital koji je uložila u inostranstvo najraznovrsnije je podeljen na Evropu i Ameriku.

Izvoz kapitala, u onim zemljama u koje je upravljn, uti!e na razvitak kapitalizma, tako da ga neobi!no ubrzava. Stoga, ako je taj izvoz do izvesne mere u stanju da dovede do nekog zastoja u razvitku zemalja koje izvoze, to se može dogoditi samo uz cenu proširivanja i produbljivanja daljeg razvoja kapitalizma u celom svetu.

Zemlje koje izvoze kapital skoro uvek dolaze u mogu"nost da izvuku izvesne "koristi". Karakter tih koristi osvetljuje osobitosti epohe finansiskog kapitala i monopola. Evo, na primer, šta je u oktobru #9#3 pisao berlinski !asopis "Banka":

"Na medjunarodnom tržištu kapitala od nedavna odigrava se komedija dostojna Aristofanova pera. Šitav niz najrazli!itijih država, od Španije, do Balkana, od Rusije, do Argentine, Brazilije i Kine, pojavljuje se, otvoreno ili prikriveno, na krupnim nov!anim tržištima i traži, katkada nadasve uporno, da dobije zajam. Nov!ana tržišta ne nalaze se sada u baš sjajnom položaju, a politi!ke perspektive nisu ruži!aste. Ali ni jedno nov!ano tržište ne usudjuje se da otkáže zajam, iz straha da ga sused ne bi pretekao, da ne bi odobrio zajam, pa time sebi osigurao izvesne usluge za usluge. Kod takvih medjunarodnih poslova gotovo uvek ponešto kapne u korist poveriocu: ustupak u trgova!kom ugovoru, baza za ugalj, izgradnja luke, mesna koncesija, narudžbina topova".⁽⁶³⁾

Finansiski kapital stvorio je epohu monopola. A monopoli svuda nose sa sobom monopolisti!ke principe: iskoriš"avanje "veza" za unosne poslove dolazi na mesto konkurencije na otvorenom tržištu. Najobi!nije je ovo: kao uslov zajma postavlja se da se jedan deo zajma mora utrošiti na kupovanje proizvoda zemlje koja daje kredit, naro!ito predmeta za naoružavanje, brodova itd. Francuska se u toku dva poslednja decenija (#890-#9#0) vrlo !esto služila tim sredstvom. Izvoz kapitala u inostranstvo postaje sredstvo za poja!avanje izvoza robe u inostranstvo. Kod toga su poslovi izmedju vrlo krupnih preduze"a takvi, da stoje – kako se "blago" izrazio Šilder⁽⁶⁴⁾ – "na granici podmi"ivanja". Krup u Nema!koj, Šnajder u Francuskoj, Armstrong u Engleskoj – primeri su takvih firmi, usko povezanih s gigantskim bankama i s vladom, koje se ne mogu lako "obi"i", kada se sklapa zajam.

Francuska, daju"i zajam Rusiji, "prikleštila" ju je u trgova!kom ugovoru #6 septembra #905 g., ugovorivši izvesne koncesije do #9#7 g.; ista je stvar sa trgova!kim ugovorom s Japanom od #9 avgusta #9##g. Carinski rat izmedju Austrije i Srbije, koji je sa prekidom od 7 meseci trajao od #906-#9## godine, izazvan je delom zbog konkurencije Austrije i Francuske u dobavljanju ratnog materijala Srbiji. Pol Dešanel izjavio je u parlamentu, januara #9#2, da su francuske firme za vreme od #908-#9## dobavile Srbiji ratnog materijala za 45 miliona franaka.

U izveštaju austro-ugarskog konzula u San-Paulu (Brazilija) veli se: "izgradnja brazilskih željeznica vrši se ve"im delom francuskim, belgiskim, britanskim i nema!kim kapitalom; te zemlje, pomo"u finansiskih operacija koje su u vezi s izgradnjom željeznica, osiguravaju sebi nabavku materijala potrebnog za izgradnju željeznica".

Na taj na!in francuski kapital, može se re"i, u doslovnom smislu re!i, baca svoje mreže na sve strane sveta. kOd toga veliku ulogu igraju banke koje se osnivaju u kolonijama i podružnice tih banaka. Nema!ki imperijalisti gledaju zavidno na "stare" kolonijalne zemlje, koje su se u tom pogledu osobito "uspešno" osigurale: Engleska je godine #904 imala 50 kolonijalnih banaka sa 2.279 podružnica (#9#0: 72 sa 5.449 podružnica); Francuska – 20 sa #36 podružnica; Holandija – #6 sa 68, a Nema!ka "samo" #3 sa 70 podružnica.⁽⁶⁵⁾ A ameri!ki kapitalisti zavide opet engleskim i nema!kim: "u Južnoj Americi – tužili su oni godine #9#5 – 5 nema!kih banaka ima 40 podružnica, i 5 engleskih 70 podružnica... Engleska i Nema!ka uložile su za poslednjih 25 godina u Argentini, Braziliji i Urugvaju oko !etiri biliona (milijarde) dolara i usled toga drže u svojim rukama 56% !itave trgovine tih triju zemalja".⁽⁶⁶⁾

Zemlje, koje izvoze kapital, medjusobno su podelile svet, u prenesenom smislu re!i. Ali finansiski kapital doveo je i do *direktne* podele sveta.

V

Podela sveta izmedju saveza kapitalista

Monopolisti!ki savezi kapitalista, karteli, sindikati, trustovi, pre svega dele medju sobom unutrašnje tržište, uzimaju"i u svoje ruke, više ili manje potpuno, proizvodnju neke odredjene zemlje. Ali je u kapitalizmu unutrašnje tržište neizbežno povezano sa spoljnim. Kapitalizam je odavno stvorio svetsko tržište. I, ukoliko je rastao izvoz kapitala i širile se, na sve mogu"e na!ine, inostrane i kolonijalne veze i "sfere uticaja" najkrupnijih monopolisti!kih saveza, stvar je "prirodno" dovodila do svetskog sporazuma medju njima, do stvaranja medjunarodnih kartela.

To je novi stepen svetske koncentracije kapitala i proizvodnje. Neuporedivo viši od prethodnih. Pogledajmo kako izrasta taj super-monopol.

Elektri!na industrija je najtipi!nija za najnovije uspehe tehnike, za kapitalizam *kraja* XIX i po!etka XX veka. I ona se najviše razvila u dve najrazvijenije od mnogih kapitalisti!kih zemalja – u Sjedinjenim Državama i u Nema!koj. U Nema!koj je na porast koncentracije u toj grani osobito snažno delovala kriza #900 godine. Banke koje su se u to doba ve" dosta bile srasle s industrijom, u vreme te krize su u najve"oj meri ubrzale i produbile propast relativno sitnih preduze"a, koja su progutana od krupnih. "Banke su, - piše Jajdels, - uskra"ivale pomo" upravo onim preduze"ima koja su je najviše trebala, dovode"i time do divljeg poleta u po!etku, a posle do beznadnog kraha onih društava koja nisu bila s njima dosta tesno povezana".⁽⁶⁷⁾

Usled toga je koncentracija posle #900 koraknula napred gigantskim koracima. Pre #900 g. bilo je osam ili sedam "grupa" u elektri!noj industriji, svaka se od njih sastojala od nekoliko društava (u svemu ih je bilo 28) a iza svake je stajalo 2 do ## banaka. Izmedju #908 i #9#2 sve su se te grupe stopile u dve ili jednu. Evo kako je tekao taj proces:

Grupe u elektri!noj industriji

Pre #900 g.	"Felten i Giljom"; "Lamejer"	"Union" (AEG)	"Simens Halske" i "Šukert i Ko"	Bergman	Kukmer
	"Felten i Lamejer"; AEG (Opšte elektri!no društvo)		"Simens i Halske Šukert"; "Bergman"		Skrahirala #900 g.
	AEG (Opšte elektri!no društvo)		"Simens i Halske Šukert"		
#9#2 g.	(Tesna "kooperacija" od #908 godine, AEG i "Simens i Halske Šukert")				

Suveno AEG (Opšte elektri!no društvo), koje je nastalo na taj na!in, vlada nad #75 do 200 društava (po sistemu "u!eš"a") i raspolaže opštom sumom kapitala od približno #½ milijarde maraka. Samo direktnih inostranih predstavništava ono ima 34, od kojih su #2 akcionerska društva, - u više od #0 država. Još #9#4 se ra!unalo da kapitali, koje je nema!ka elektronska industrija uložila u inostranstvu, iznose 233 miliona maraka, od toga 62 miliona u Rusiji. Ne treba ni spominjati da je "Opšte elektri!no društvo" gigantsko kombinovano preduze"e, koje proizvodi – kod njega broj samih društava sa fabrikama iznosi #6 – najrazli!itije proizvode, od kabela i izolatora, do automobila i aviona.

Ali, koncentracija u Evropi bila je takodje sastavni deo koncentracije u Americi. Evo kako je stvar tekla:

"Opšta elektri!na kompanija" (General Electric Co)		
Amerika:	Ko. Tompson – Hauston osniva za Evropu firmu	Ko. Edison osniva za Evropu firmu: "Francuska Edisonova kompanija", koja predaje patente nema!koj firmi
Nema!ka:	"Union elektri!no Ko."	"Opšte elektri!no društvo" (A.E.G.)
"Opšte elektri!no društvo" (AEG)		

Tako su se izgradile *dve* elektri!ne "države": "ne postoje na zemlji druga elektri!na društva koja su *potpuno* nezavisna od njih", - piše Hajnig u svome !lanku "Put elektri!nog trusta". O opsegu prometa i veli!ini preduze"a oba "trusta" - slede"i nam brojevi daju neku - iako ni izdaleka potpunu - sliku:

	Promet robe (milioni maraka)	Broj nameštenika	Šist profit (milioni maraka)
AMERIKA Opšta elektri!na kompanija (GEC)	#907: 252 #9#0: 298	28.000 32.000	35,4 45,6
NEMAŠKA Opšte elektri!no društvo (AEG)	#907: 2#6 #9##: 362	30.700 60.800	#4,5 2#,7

A godine #907, izmedju ameri!kog i nema!kog trusta sklopljen je ugovor o podeli sveta. Konkurencija se otstranjuje. "Opšta elektri!na kompanija" (GEC) dobija i Sjedinjene Države i Kanadu; "Opštem elektri!nom društvu" (AEG) "pripale su" Nema!ka, Austrija, Rusija, Holandija, Danska, Švajcarska, Turska, Balkan. Specijalni - razume se tajni - ugovori sklopljeni su u pogledu "društava-k"eri", koja prodiru u nove industrijske grane i u "nove" formalno još nepodeljene zemlje. Ugovorena je uzajamna razmena izuma i iskustva.⁽⁶⁸⁾

Razume se samo po sebi koliko je otežana konkurencija protiv tog zaista jedinstvenog, svetskog trusta, koji raspolaže kapitalom od nekoliko milijardi i ima svoje "podružnice", predstavništva, agenture, veze, itd. u svim krajevima sveta. Ali, podela sveta medju dva jaka trusta, naravno, ne isklju!uje *ponovnu podelu*, ako se promene odnosi snaga usled neravnomernosti razvoja, ratova, krahova i t. sl.

Pou!an primer pokušaja takve ponovne podele, borbe za ponovnu podelu, pruža nam petrolejska industrija.

"Svetsko petrolejsko tržište, - piše Jajdels #905 g., - i sad je još podeljeno medju dve krupne finansiske grupe: Ameri!ki Rokfelerov "petrolejski trust" (Standard Oil C) i vlasnika ruske bakinske nafte, Rotsilda i Nobela. Obe su grupe u uskoj medjusobnoj vezi, ali njihovom monopolisti!kom položaju ve" nekoliko godina preti pet neprijatelja⁽⁶⁹⁾: #) iscrpljenost ameri!kih izvora nafte; 2) konkurentska firma Mantaševa u Baku; 3) izvori nafte u Austriji i 4) u Rumuniji; 5) prekookeanski izvori nafte, naro!ito u holandskim kolonijama (najbogatije firme Samuela i Šela, povezane su i sa engleskim kapitalom). Tri poslednja niza preduze"a povezana su s nema!kim krupnim bankama, na !elu s najkrupnijom "Nema!kom bankom". Te su banke samostalno i planski razvijale petrolejsku industriju, napr. u Rumuniji, da bi imale "svoj" oslonac. Godine #907 ra!unalo se da u rumunskoj petrolejskoj industriji ima #85 miliona stranog kapitala, od toga 74 miliona nema!kog.⁽⁷⁰⁾

Po!ela je borba koju je u ekonomskoj literaturi i nazivaju borba za "deobu sveta". S jedne strane, Rokfelerov "Petrolejski trust", žele"i prigrabiti *sve*, osnovao je u *samoj* Holandiji "društvo-k"er", kupuju"i izvore nafte u Holandskoj Indiji i žele"i da na taj na!in zada udarac svome glavnom neprijatelju: holandsko-engleskom trustu "Šel". S druge strane, "Nema!ka banka" i druge berlinske banke nastojale su da "za sebe" "odbrane" Rumuniju i da je ujedine s Rusijom protiv Rokfelera. Medjutim, Rokfeler je posedovao neizmerno ve"i kapital i odli!nu organizaciju transporta i dostave petroleja potroša!ima. Borba se morala svršiti, i svršila se #907 g., potpunim porazom "Nema!ke banke", kojoj je preostalo jedno od dvoga: ili, uz milionske gubitke, likvidirati svoje "petrolejske interese", ili se pokoriti. Izabrano je ovo drugo i s "Petrolejskim društvom" sklopljen ugovor – vrlo nepovoljan za "Nema!ku banku". "Nema!ka banka" se tim ugovorom "obavezala", "da ne"e preduzimati ništa na štetu ameri!kih interesa", a uz to je bilo predviđeno, da ugovor gubi vrednost ako u Nema!koj bude donesen zakon o državnom monopolu na petrolej.

Tada po!inje "petrolejska komedija". Jedan od finansiskih kraljeva Nema!ke fon Gviner, direktor "Nema!ke banke", pokre"e, preko svoga privatnog sekretara Štausa, agitaciju za monopol petroleja. Stavlja se u pokret sav gigantski aparat najve"e berlinske banke, sve mnogostrane "veze", štampa se zagrcava od "patriotskih" poklika protiv "jarma" ameri!kog trusta, i Rajhstag, #5 marta #9##, skoro jednoglasno prihvata rezoluciju kojom se poziva vlada da izgradi nacrt o monopolu petroleja. Vlada se uhvatila na tu "popularnu" ideju i izgledalo je da "Nema!ka banka", koja je htela nasamariti svog ameri!kog kontrahenta i pomo"u državnog monopola popraviti svoje poslove, dobija igru. Nema!ki petrolejski kraljevi ve" su se unapred sladili gigantskim profitima, koji ne zaostaju iza profita ruskih fabrikanaata še"era. Ali, prvo, nema!ke krupne banke posvajale su se izmedju sebe oko podele plena i "Diskontno društvo" raskrinkalo je koristoljubive interese "Nema!ke banke"; drugo, vlada se prepala borbe protiv Rokfelera, jer je bilo vrlo sumnjivo da li "e Nema!ka i mimo njega do"i do petroleja (produktivnost Rumunije je malena); tre"e, godine #9#3 upravo je odobren milijardni kredit za ratnu pripremu Nema!ke. Nacrt o monopolu bio je odložen. Rokfelerov "Petrolejski trust" privremeno je izišao iz borbe kao pobednik.

Tim povodom pisao je berlinski !asopis "Banka" da bi se Nema!ka mogla boriti protiv petrolejskog trusta samo kad bi uvela monopol elektri!ne struje i kad bi vodenu snagu pretvarala u jevtin elektricitet. "Ali, - nastavlja se u tom !asopisu, - do elektri!nog monopola do"i "e onda, kad on bude potreban proizvodja!ima; tj. onda kad bude na pragu slede"i veliki krah u elektri!noj industriji i kad ne budu mogle raditi s profitom one gigantske, skupe elektri!ne centrale, koje sada svagde podižu privatni "koncerni" elektri!ne industrije i za koje ti "koncerni" ve" sada dobijaju stalne pojedina!ne monopole gradova, država itd. Tada "e se morati upotrebiti vodene snage; ali njih, na ra!un države, ne"e mo"i biti mogu"no pretvarati u jevtin elektricitet, treba"e ih opet predati "privatnom monopolu koji kontroliše država", jer je privatna industrija ve" sklopila niz poslova i ugovorila za sebe velike nagrade... Tako je bilo s monopolom kalija, tako je s petrolejskim monopolom, tako "e biti s monopolom elektriciteta. Bilo bi vreme da naši državni socijalisti, koji se daju zaslepiti lepim principom, kona!no shvate da monopol u Nema!koj nikad nije išao za tim ciljem i nije doveo do tog rezultata, da bi donosio koristi potroša!ima ili bar davao državi deo preduzetni!kog profita, nego je služio samo za to da bi na državni ra!un sanirao privatnu industriju, koja je došla skoro do bankrotstva".^(7#)

Buržoaski ekonomski Nema!ke prinudjeni su da daju tako dragocena priznanja. Ovde o!ito vidimo kako se u eposi finansiskog kapitala privatni i državni monopol prepli"u u jednu celinu, kako su i jedni i drugi ustvari samo pojedine karike imperijalisti!ke borbe koju vode najkrupniji monopolisti za podelu sveta.

U trgova!koj mornarici gigantski porast koncentracije doveo je takodje do podele sveta. U Nema!koj su se istakla dva najkrupnija društva: "Hamburg-Amerika" i "Severno-nema!ki Lojd", oba s kapitalom od po 200 miliona maraka (akcija i obligacija) s parobrodima koji stoje #85 do #89 miliona maraka. S druge strane, u Americi je #janurara #903 g. stvoren takozvani Morganov trust – "Medjunarodno društvo za pomorsku trgovinu" – koji ujedinjuje ameri!ka i engleska parobrodarska društva, njih devet na broju, i koja raspolažu s kapitalom od #20 miliona dolara (480 miliona marka). Ve" #903 godine sklopljen izmedju nema!kih kolosa i toga ameri!ko-engleskog trusta ugovor o podeli sveta u vezi s podelom profita. Nema!ka društva odrekla su se konkurencije kod poslova izmedju Engleske i Amerike. Bilo je ta!no odredjeno kome se koje luke "prepuštaju", osnovan je zajedni!ki kontrolni odbor itd. Ugovor je sklopljen na 20 godina s primedbom da u slu!aju rata gubi vrednost.⁽⁷²⁾

Neobi!no je pou!na i istorija stvaranja medjunarodnog kartela željezni!kih pruga. Engleske, belgiske i nema!ke fabrike željezni!kih pruga prvi put su pokušale da osnuju takav kartel ve" #884, u doba najja!e depresije industriskih poslova. Sporazumele su se da ne"e konkurisati na unutrašnjem tržištu onih zemalja koje su prišle sporazumu, a spoljna tržišta da "e podeliti po normi: 66% Engleska, 27% Nema!ka i 7% Belgija. Indija je bila u celosti prepuštena Engleskoj. Protiv jedne engleske firme, koja je ostala izvan sporazuma, poveden je zajedni!ki rat i troškovi tog rata pokrivali su se odredjenim procentom od zajedni!ke prodaje. Ali, kad su #886 g. iz saveza istupile dve engleske firme, savez se raspao. Karakteristi!no je da do sporazuma nije moglo do"i za vreme perioda industrijskog poleta koji je kasnije nastao.

Po!etkom #904 g. osnovan je sindikat !elika u Nema!koj. U novembru #904 obnovljen je "Medjunarodni kartel željezni!kih pruga" prema normi: Engleska – 53,5%, Nema!ka – 28,83%, Belgija – #7,67%. Kasnije se pridružila Francuska sa 4,8%, 5,8% i 6,4% za prvu, drugu i tre"u godinu oznad #00%, tj. kod ukupnog iznosa od #04,8% itd. Godine #905 pridružio se "trust !elika" Sjedinjenih Država ("Korporacija !elika"), zatim Austrija i Španija. "U ovom !asu, - pisao je Fogelštajn godine #9#0, - deoba zemaljske kugle je završena i krupni potroša!i, u prvom redu državne željeznice – pošto je svet ve" podeljen, a njihovi interesi nisu uzeti u obzir – mogu živeti kao pesnik u Jupiterovom nebu".⁽⁷³⁾

Spomenu"emo još medjunarodni sindikat cinka, koji je osnovan godine #909 i koji je ta!no odredio koliko "e proizvoditi koja od pet grupa fabrika: nema!kih, belgiskih, francuskih, španskih, engleskih; zatim medjunarodni trust baruta, taj – po re!ima Lifmana – "potpuno moderan tesni savez izmedju svih nema!kih fabrika eksploziva, koje su posle, zajedno sa sli!no organizovanim francuskim i ameri!kim fabrikama dinamita, izmedju sebe podelile, takore"i, ceo svet".⁽⁷⁴⁾

Lifman je godine #897 nabrojao oko 40 medjunarodnih kartela u kojima u!estvuje Nema!ka, a godine #9#0 ve" oko #00.

Neki buržoaski pisci (kojima se sad pridružio i K. Kaucki, potpuno izneverivši time svoje marksisti!ko stanovište, na primer od #909 godine), izražavaju mišljenje da medjunarodni karteli, pošto su najreljefniji izraz internacionalnog kapitala, pružaju mogu"nost da se u kapitalizmu nadamo miru medju narodima. To je mišljenje teoretski potpuna glupost, a prakti!ki je sofizam i na!in nepoštene odbrane najgoreg oportunitizma. Medjunarodni karteli pokazuju do koga je stepena sada izrastao kapitalisti!ki monopol i *zbog !ega* se vodi borba izmedju saveza kapitalista. Ova druga okolnost je najvažnija; jedino nam ona objašnjava istoririsko-ekonomski smisao onoga što se događa, jer se *oblik* borbe može promeniti i menja se stalno u zavisnosti od raznih, relativno posebnih i privremenih uzroka, ali *suština* borbe, njen klasni *sadržaj* nikako se *ne može* promeniti dok god postoje klase. Razume se da je u interesu, na primer nema!ke buržoazije, kojoj je sad u stvari

prešao i Kaucki u svojim teoretskim razmatranjima (o tome "e biti još govora), da zataškava *sadržaj* savremene ekonomske borbe (podela sveta) i da podvlači sad jedan, sad drugi *oblik* te borbe. Istu pogrešku čini i Kaucki. A radi se naravno ne o nemačkoj, nego o svetskoj buržoaziji. Kapitalisti dele svet ne zbog svoje naročite pakosti, nego zato, što ih dostignuti stepen koncentracije sili da podju tim putem radi postizanja profita; oni ga dele "prema kapitalu", prema "snazi", jer drugog načina deobe ne može biti u sistemu robne privrede i kapitalizma. A snaga se menja u zavisnosti od ekonomskog i političkog razvitka; da bismo razumeli ono što se događa, treba znati kakva se pitanja rešavaju promenama snage, a da li su te promene "isto"-ekonomske ili *izvan*-ekonomske (na primer ratne), to je drugorazredno pitanje, koje ne može ništa promeniti u osnovnim pogledima na najnoviju epohu kapitalizma. Brkanje pitanja *sadržaja* borbe i sporazuma između saveza kapitalista s pitanjem oblika borbe i sporazuma (danas mirnog, sutra nemirnog, prekосуtra opet nemirnog) znači srozavati se na ulogu sofiste.

Epoha najnovijeg kapitalizma pokazuje nam da se između saveza kapitalista stvaraju izvesni odnosi *na osnovi* ekonomske podele sveta, a naporedo s tim, u vezi s tim, stvaraju se, između političkih saveza, između država, izvesni odnosi na osnovi teritorijalne podele sveta, borbe za kolonije, "borbe za privrednu teritoriju".

VI Podela sveta izmedju velikih država

Geograf A. Supan u svojoj knjizi o "teritorijalnom razvitku evropskih kolonija"⁽⁷⁵⁾ daje slede"i kratki pregled toga razvitka pri kraju XIX veka:

Procenat zemljine površine koji pripada evropskim kolonijalnim državama (i Sjedinjenim Državama)

	#876 g.	#900 g.	Pove"anje za:
U Africi	#0,8%	90,4%	+79,6%
U Polineziji	56,8%	98,9%	+42,#%
U Aziji	5#,5%	56,6%	+5,#%
U Australiji	#00,0%	#00,0%	----
U Americi	27,5%	27,2%	-0,3%

"Karakteristika ovog perioda, - zaklju!uje on, - prema tome, jeste podela Afrike i Polinezije". Pošto u Aziji i Americi nema nezauzetih zemalja, tj. takvih koje ne pripadaju ni jednoj državi, Supanov zaklju!ak treba proširiti i re"i, da je karakteristika perioda koji promatramo kona!na podela zemlje, ali ne kona!na u tom smislu da je nemogu"a *ponovna podela*, - naprotiv, ponovne podele su mogu"e i neizbežne, - nego u tom smislu da je kolonijalna politika kapitalisti!kih zemalja *dovršila* osvajanje nezauzetih zemalja na našoj planeti. Prvi put je svet ve" podeljen, tako da ubudu"e pretstoje *samo* ponovne podele, tj. prelaz od jednog "posednika" drugome, a ne iz stanja bez gazde pod "gazdu".

Prema tome, mi preživljavamo naro!itu epohu svetske kolonijalne politike, koja je najuže povezana s "najrazvijenijim stepenom u razvitku kapitalizma", s finansiskim kapitalom. Stoga je potrebno da se podrobnije zadržimo u prvom redu na stvarnim podacima, da bismo, što je mogu"no ta!nije, objasnili, kako razliku te epohe od prethodnih, tako i stanje stvari u sadašnje vreme. Tu se pre svega postavljaju dva pitanja o !injenicama: zapaža li se poja!avanje kolonijalne politike, zaoštavanje borbe za kolonije, i to baš u eposi finansiskog kapitala, i kako je upravo u tome pogledu podeljen svet u naše vreme.

Ameri!ki pisac Moris u svojoj knjizi o istoriji kolonizacije⁽⁷⁶⁾ pokušava da rezimira podatke o veli!ini kolonijalnih poseda Engleske, Francuske i Nema!ke za razne periode XIX veka. Evo ukratko rezultata do kojih je došao:

Veli!ina kolonijalnih poseda

	Engleska		Francuska		Nema!ka	
	Površina (mil. kv. milja)	Stanovništvo (milioni)	Površina (mil. kv. milja)	Stanovništvo (milioni)	Površina (mil. kv. milja)	Stanovništvo (milioni)
#8#5- #830	?	#26,4	0,02	0,05	--	--
#860	2,5	#45,#	0,2	3,4	--	--
#870	7,7	267,9	0,7	7,5	--	--
#889	9,3	309,0	3,7	56,4	#,0	#4,7

Za Englesku period silnog ja!anja kolonijalnih osvajanja pada u godine #860-#880, i, veoma zna!ajan, - u poslednja dva decenija XIX veka. Za Francusku i Nema!ku – upravo u ta dva decenija. Videli smo gore da grani!ni period u razvoju kapitalizma, predmonopolisti!kog kapitalizma, u kome preovladjuje slobodna konkurencija, pada na #860-te i #870-te godine. Sada vidimo da *upravo posle tog perioda* po!inje ogroman "polet" kolonijalnih osvajanja i izvredno se zaoštava borba za teritorijalnu podelu sveta. Prema

tome, nesumnjiva je !injenica, da je prelaz kapitalizma na stepen monopolisti!kog kapitalizma, u finansiski kapital, povezan sa zaoštavanjem borbe za podelu sveta.

Hopson, u svome delu o imperijalizmu, isti!e epohu #884 do #900 g. kao epohu poja!ane "ekspanzije" (proširenja teritorija) glavnih evropskih država. Po njegovom ra!unu, Engleska je za to vreme stekla 3,7 miliona kv. milja sa stanovništvom od 57 miliona; Francuska – 3,6 miliona kv. milja sa stanovništvom od 36,5 miliona; Nema!ka – #,0 miliona kv. milja sa #6,7 miliona; Belgija – 900 hiljada kv. milja s 30 miliona; Portugalija – 800 hiljada kv. milja s 9 miliona. Jagma svih kapitalisti!kih država za kolonijama, krajem XIX veka, osobito po!evši od #880-tih godina, jeste opšte poznata !injenica istorije diplomatije i spoljne politike.

U eposi najve"eg procvata slobodne konkurencije u Engleskoj, #840-#860 g., njeni vode"i buržoaski politi!ari bili su *protiv* kolonijalne politike, smatrali su da je oslobodjenje kolonija, njihovo potpuno odvajanje od Engleske, neizbežna i korisna stvar. M. Ber u svom !anku, koji je izišao #898 godine, o "najnovijem engleskom imperijalizmu"⁽⁷⁷⁾ isti!e kako je, godine #852, državnik tako sklon imperijalizmu kao što je, uopšte govore"i, bio Dizraeli, rekao: "Kolonije – to je mlinski kamen na našem vratu". A krajem XIX veka u Engleskoj su bili junaci dana Sesil Rodes i Jozef Šemberlen, koji su otvoreno propovedali imperijalizam i s najve"im cinizmom primenjivali imperijalisti!ku politiku!

Nije bez interesa, da je tim vode"im politi!arima engleske buržoazije ve" tada bila jasna veza izmedju, da kažemo, !isto ekonomskih i socijalno-politi!kih korena najnovijeg imperijaliyma. Šemberlen je propovedao imperijalizam kao "pravu, mudru i ekonomi!nu politiku", isti!u"i osobito konkurenciju od strane Nema!ke, Amerike i Belgije, na koju sada nailazi Engleska na svetskom tržištu. Spas je u monopolu – govorili su kapitalisti, osnivaju"i karteke, sindikate, trustove. Spas je u monopolu – ponavljale su politi!ke vodje buržoazije i žurile se da zagrabe još nepodeljene delove sveta. A Sesil Rodes, kako pri!a njegov intimni prijatelj, novinar Stid, kazao mu je, u pogledu svojih imperijalisti!kih ideja, godine #895: "Ju!e sam bio u londonskom Ist Ajdu (radni!ka !etvrt) i posetio jednu skupštinu besposlenih. Kada sam tamo !uo one divlje govore, koji su bili opšti krik: hleba, hleba! ja sam, idu"i ku"i, razmišljao o onome što sam video i uverio se, još više nego pre, u važnost imperijalizma... Moja zavetna misao je rešenje socijalnog pitanja, naime: da bi se 40 miliona stanovnika Sjedinjene Kraljevine spaslo od ubistvenog gradjanskog rata, mi, kolonijalni politi!ari, moramo osvojiti nove zemlje, da bismo u njih smestili suvišak stanovništva, da bismo stvorili nova tržišta za robu koja se proizvodi u fabrikama i rudnicima. Uvek sam govorio da je imperija pitanje želuca. Ako ne želite gradjanski rat, onda morate postati imperijalisti"⁽⁷⁸⁾.

Tako je #895 godine govorio Sesil Rodes – milioner, finansiski kralj, glavni krivac za englesko-burski rat; a njegova je odbrana imperijalizma samo nešto gruba, cini!na, dok se, ustvari, ona ne razlikuje od "teorija g. g. Maslova, Zidekuma, Petresova, Davida, osniva!a ruskog marksizma i sl., i sl. Sesil Rodes bio je malo pošteniji socijal-šovinista...

Da bismo dali što ta!niju sliku teritorijalne podele sveta i promena koje su se u tom pogledu dogodile poslednjeg decenija, posluži"emo se rezultatima koje, u spomenutom delu, daje Supan o pitanju kolonijalnih poseda svih država na svetu. Stupan uzima #876 i #900 godinu; mi "emo uzeti #876 godinu – vrlo sre"no izabranu, jer se može smatrati da je upravo u to vreme uglavnom završen razvoj zapadno-evropskog kapitalizma u svome predmonopolisti!kom stadiju – i #9#4, uzevši umesto Supanovih brojeva, nove brojeve Hibnerovih "Geografsko – statisti!kih tablica". Stupan uzima samo kolonije; mi smatramo korisnim – zato da bismo mogli dati potpunu sliku podele sveta – da se ukratko dodaju podaci i o nekolonijalnim zemljama, i o polukolonijalnim, medju koje ubrajamo Persiju, Kinu i Tursku; prva je od tih zemalja ve" skoro potpuno postala kolonijom, a druga i tre"a to postaju.

Dobijamo slede"e rezultate:

Kolonijalni posedi velikih sila (milioni kv. km. i milioni stanovnika)

	Kolonije				Metropole		Svega	
	#876		#9#4		#9#4		#9#4	
	kv. km.	Stanov.	kv. km.	Stanov.	kv. km.	Stanov.	kv. km.	Stanov.
Engleska	22,5	25#,9	33,5	39,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Rusija	#7,0	#5,9	#7,4	33,2	5,4	#36,2	22,8	#69,4
Francuska	0,9	6,0	#0,6	55,5	0,5	39,6	##,#	95,#
Nema!ka	--	--	2,9	#2,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Sjed. Države	--	--	0,3	9,7	9,4	97,9	9,7	#06,7
Japan	--	--	0,3	#9,2	0,4	53,0	0,7	72,2
6 velikih sila svega	40,4	273,8	65,0	523,4	#6,5	437,2	8#,5	966
Kolonije ostalih država (Belgije, Holandije i dr.)							9,9	45,3
Polukolonije (Persija, Kina, Turska)							#4,5	36#,2
Ostale zemlje							28,0	289,9
					Cela zemlja		#33,9	#657,7

Ovde o!igledno vidimo, kako je na granici izmedju XIX i XX veka "završena" podela sveta. Kolonijalni posedi posle #876 g. raširili su se u gigantskom opsegu: više od jedan i po puta, od 40 na 65 miliona kv. km., kod šest najve"ih sila; priraštaj iznosi 25 miliona kv. km., jedan i po puta više nego površine metropola (#6,½ miliona). Godine #876 tri države nisu imale nikakvih kolonija, a !etvrta, Francuska, skoro ih nije imala. Do #9#4 godine te !etiri sile stekle su kolonije sa površinom od #4,# miliona kv. km., tj. približno #½ puta više od površine Evrope, sa stanovništvom od skoro #00 miliona. Neravnomernost u širenju kolonijalnih poseda vrlo je velika. Ako uporedimo, na primer, Francusku, Nema!ku i Japan, koje se mnogo ne razlikuju po veli!ini svoje površine i po množini stanovništva, vidimo da je prva od tih zemalja stekla tri puta više kolonija (po površini), nego druga i tre"a zajedno. Ali, po veli!ini finansiskog kapitala, Francuska je, u po!etku perioda koji imamo u vidu, bila možda takodje nekoliko puta bogatija od Nema!ke i Japana zajedno. Na veli!inu kolonijalnih poseda osim !isto ekonomskih uslova, i na bazi tih uslova, deluju i geografski uslovi i dr. Ma kako da je poslednjih decenija snažno napredovalo niveliranje sveta, izjedna!avanje privrednih uslova i života u raznim zemljama, pod pritiskom krupne industrije, razmene i finansiskog kapitala, - ipak razlika ostaje velika, i izmedju spomenutih šest zemalja opažamo, s jedne strane, mlade kapitalisti!ke zemlje, koje neobi!no brzo napreduju (Amerika, Nema!ka, Japan); a s druge strane – zemlje starog kapitalisti!kog razvitka, koje su u poslednje doba napredovale kudikamo sporije od prethodnih (Francuska, Engleska); s tre"e strane, u ekonomskom pogledu najzaostaliju (Rusiju), u kojoj je najnoviji – kapitalisti!ki imperijalizam, da tako kažemo, zapleten u osobito gustu mrežu pretkapitalisti!kih odnosa.

Naporedno s kolonijalnim posedima velikih sila, postavili smo nevelike kolonije malih država, koje su, da tako kažemo, najbliži objekat mogu"ne i verovatne "ponovne podele" kolonija. Ove male države zadržale su svoje kolonije ve"im delom zbog toga, jer medju velikim državama postoje suprotnosti interesa, trvenja itd., što smeta da dodje do sporazuma o podeli plena. Što se ti!e "polukolonijalnih država", one su primer onih prelaznih oblika koji se susre"u na svim podru!jima prirode i društva. Finansiski kapital

toliko je krupna, može se reći odlučujuća, snaga u svim ekonomskim i u svim međunarodnim odnosima, da može da podvrgne, i stvarno podvrgava, čak i one države koje uživaju potpunu političku nezavisnost. Za ovo "emo odmah izneti primere. Ali, razume se, najveće "pogodnosti" i najveće koristi finansijski kapital dobija od takvog potčinjavanja koje je u vezi s gubitkom političke nezavisnosti za potčinjene zemlje i narode. Polukolonijalne su zemlje tipične kao "sredina" u tom pogledu. Razume se, da se borba oko ovih poluzavisnih zemalja morala osobito pooštriti u episi finansijskog kapitala, kada je ostali svet već podeljen.

Kolonijalna politika i imperijalizam postojali su i pre najnovijeg stepena kapitalizma, pa čak i pre kapitalizma. Rim, koji se osnivao na ropstvu, vodio je kolonijalnu politiku i ostvarivao imperijalizam. Ali "opšta" razmatranja o imperijalizmu, kod kojih se bitna razlika društveno-ekonomskih formacija zaboravlja ili meće na zadnje mesto, neizbežno se pretvaraju u najraznije banalnosti i razbacivanje frazama kao što je upoređivanje "velikog Rima s velikom Britanijom".⁽⁷⁹⁾ Čak i kapitalistička kolonijalna politika *predjašnjih* stadija kapitalizma bitno se razlikuje od kolonijalne politike finansijskog kapitala.

Osnovna osobitost najnovijeg kapitalizma je gospodstvo monopolističkih saveza najkrupnijih preduzimala. Takvi su monopoli najvršni kad se u jedne ruke skupe svi izvori sirovina, i mi smo videli s kakvom revnošću međunarodni monopolistički savezi upiru sve svoje sile da bi protivniku oduzeli svaku mogućnost konkurencije, da bi, na primer, pokupovali zemlje bogate gvozdеном rudom ili izvore nafte i t. sl. Jedino posedovanje kolonija daje garantiju za uspeh monopola protiv svih slučajnosti u borbi s protivnikom – pa i te slučajnosti, kada protivnik hoće da se odbrani zakonom o državnom monopolu. Što je viši razvitak kapitalizma, što se jače oseća nedostatak sirovina, što je oštrija konkurencija i potera za izvorima sirovina, po celom svetu, to je ograničena borba za sticanje kolonija.

"Može se postaviti tvrdjenje, - piše Šilder, - koje "ne nekima izgledati paradoksalno, naime: da porast gradskog i industriskog stanovništva, u više ili manje bliskoj budućnosti, može mnogo prenaći na zapreko u nedostatku sirovina za industriju, nego u nedostatku predmeta ishrane. Tako se, na primer, sve jače oseća nedostatak drveta, koje stalno poskupljuje, kože, sirovina za tekstilnu industriju. "Savezi industrijalaca pokušavaju da stvore ravnotežu između poljoprivrede i industrije na celome području svetske privrede; kao primer možemo navesti međunarodni savez saveza – vlasnika predionica pamuka, koji od 1904 g. postoji u nekoliko najvažnijih industrijskih država, zatim po uzoru na njega osnovan 1900 g. savez evropskih saveza predionica lana".⁽⁸⁰⁾

Naravno, da buržoaski reformisti, a među njima naročito sadašnji kaucukijanci, pokušavaju da umanje značaj činjenice te vrste, ukazujući na to da bi se sirovine "mogle" dobiti na slobodnom tržištu bez "skupe i opasne" kolonijalne politike, da bi se ponuda sirovina "mogla" gigantski povećati "prostim" poboljšanjem prilika u poljoprivredi uopšte. Ali takva se tvrdjenja pretvaraju u apologetiku imperijalizma, u njegovo ulepšavanje, jer u njihovoj osnovi leži zaboravljanje glavne osobitosti najnovijeg kapitalizma: monopola. Slobodno tržište sve više odlazi u prošlost, monopolistički sindikati i trustovi svakim danom ga krnje, a "prosto" poboljšanje prilika u poljoprivredi svodi se na poboljšanje položaja masa, na povećavanje nadnica i smanjenje profita. A gde, osim u fantaziji sladunjavih reformista, postoje trustovi koji bi bili kadri da se brinu o položaju masa mesto o osvajanju kolonija?

Za finansijski kapital imaju značaj ne samo već otkriveni izvori sirovina nego i eventualni izvori, jer se u naše dane tehnika razvija neverovatno brzo, pa zemlje koje su danas nepodesne mogu se sutra učiniti podesnim, ako se pronadju nove metode (a u tu svrhu krupna banka može opremiti naročitu ekspediciju inženjera, agronoma i dr.), ako se potroše već sume kapitala. Isto vredi i za istraživanja rudnih bogatstava, za *nove naline*

preradivanja i iskoriš"avanja ovih ili onih sirovina itd. Otuda – neizbežna težnja finansiskog kapitala da proširi privrednu teritoriju, pa !ak i teritoriju uopšte. Kako trustovi kapitaliziraju svoj imetak po dvostrukoj ili trostrukoj proceni, ra!unaju"i sa u budu"nosti "mogu"im" (a ne sadašnjim) profitima, ra!unaju"i s najdaljim rezultatima monopola, tako i finansiski kapital uopšte teži da prigrabi što je mogu"no više zemalja, kakvih god bilo, ra!unaju"i s eventualnim izvorima sirovina, boje"i se da "e zaostati u divljoj borbi oko poslednjih komada nepodeljenog sveta i oko ponovne podele ve" podeljenih komada.

Engleski kapitalisti na sve na!ine nastoje da razviju proizvodnju pamuka u *svojoj* koloniji Egiptu, - godine #904 od 2,3 miliona hektara obradjene zemlje u Egiptu ve" je 0,6 miliona bilo pod pamukom, tj. preko !etvrtine; Rusi u *svojoj* koloniji, Turkestanu, zato što na taj na!in mogu lakše da tuku svoje inostrane konkurente, mogu lakše da pristupe monopolizaciji izvora sirovina, stvaranju ekonomi!nijeg i unosnijeg tekstilnog trusta s "kombinovanom" proizvodnjom, tako da se u jednim rukama koncentrišu *svi* stepeni proizvodnje i prerade pamuka.

Isto tako i interesi izvoza kapitala guraju u pravcu osvajanja kolonija, jer je na kolonijalnom tržištu lakše (a ponekad i jedino mogu"no) monopolisti!kim sredstvima odstraniti konkurenta, osigurati sebi nabavku, u!vrstiti potrebne "veze" i dr.

Izvanekonomska nadgradnja, koja je izrasla na osnovi finansiskog kapitala, njegova politika, njegova ideologija, ja!aju težnju za kolonijalnim osvajanjima. Pravo kaže Hilferding: "Finansiski kapital ne"e slobodu, nego gospodstvo". A jedan buržoaski francuski pisac, kao da razvija i dopunjava misao Sesila Rodesa, koju smo ve" naveli, piše, da ekonomskim uzrocima savremene kolonijalne politike treba dodati socijalne: "usled sve ve"e komplikovanosti života, i teško"a koje tište ne samo radni!ke mase nego i srednje klase, u svim zemljama stare civilizacije nagomilavaju se 'nestrpljivost, razdraženost, mržnja, što sve dovodi u opasnost društveni mir; energija koja je izba!ena iz određene klasne kolote!ine treba na"i primenu, treba joj dati posla izvan zemlje, da se ne dogodi eksplozija unutra'."^(8#)

Kad se ve" govori o kolonijalnoj politici epohe kapitalisti!kog imperijalizma, potrebno je primetiti da finansiski kapital i međunarodna politika koja mu odgovara, koja se svodi na borbu velikih sila za ekonomsku i politi!ku podelu sveta, stvara ceo niz *prelaznih* oblika državne zavisnosti. Za ovu epohu nisu tipi!ne samo dve osnovne grupe zemalja, politi!ki formalno samostalnih, a u stvari zapletenih u mreže finansiske i diplomatske zavisnosti. Ve" smo ranije upozorili na jedan od tih oblika – na polukolonije. Obrazac drugog primera je, na primer, Argentina.

"Južna Amerika, a osobito Argentina, - piše Šulce-Gevernic u svome delu o britanskom imperijalizmu, - nalazi se u takvoj finansiskoj zavisnosti od Londona, da bi je skoro trebalo nazvati engleskom trgova!kom kolonijom".⁽⁸²⁾ Šilder je, prema izveštaju austro-ugarskog konzula u Buenos-Airesu, za godinu #909, procenio kapital koji je Engleska uložila u Argentini, na 8¾ milijarde franaka. Nije teško zamisliti do kakvih !vrstih veza, na osnovu toga, dolazi finansiski kapital Engleske – i njegov verni "prijatelj" diplomacija – s argentinskom buržoazijom, s vode"im krugovima celog ekonomskog i politi!kog života.

Nešto druk!iji oblik finansiske i diplomatske zavisnosti, uz politi!ku nezavisnost, pokazuje nam primer Portugalije. Portugalija je samostalna, suverena država, a stvarno je preko 200 godina, od vremena rata za špansko nasledstvo (od #700 do #7#4), pod protektoratom Engleske. Engleska je štitila Portugaliju i njene kolonijalne posede zbog ja!anja svojih pozicija u borbi protiv svojih protivnika – Španije i Francuske. Za uzvrat je Engleska dobila trgova!ke koristi, bolje uslove za izvoz robe i osobito za izvoz kapitala u Portugaliju i njene kolonije, mogu"nost da se služi portugalskim lukama i ostrvima,

njenim kabelima i dr., itd.⁽⁸³⁾ Odnosa te vrste bilo je uvek između pojedinih velikih i malih država, ali u eposi kapitalističkog imperijalizma oni postaju opšti sistem, ulaze kao deo u celinu odnosa "podele sveta", pretvaraju se u karike operacije svetskog finansijskog kapitala.

Da bismo završili s pitanjem podele sveta, moramo još ista i još sledeće. To je pitanje, pred sam kraj XIX i početkom XX veka, postavila potpuno otvoreno i određeno ne samo američka literatura, posle špansko-američkog rata, i engleska posle englesko-burškog rata, ne samo nemačka literatura, koja je "najljubomornije" pratila "britanski imperijalizam" i sistematski ocenjivala tu činjenicu. I u francuskoj buržoaskoj literaturi to je pitanje postavljeno dosta određeno i široko, ukoliko se to može zamisliti sa buržoaskog stanovišta. Pozvamo se na istoričara Driota koji je u svojoj knjizi: "Politički i socijalni problemi pred kraj XIX veka", u glavi o "velikim silama i podeli sveta" pisao ovo: "U toku poslednjih godina sva slobodna mesta na zemlji, osim Kine, zauzele su države Evrope i Severne Amerike. Na toj bazi došlo je već do nekoliko sukoba i premeštanja uticaja, koji su glasnici još užasnijih eksplozija u bliskoj budućnosti. Naime, treba se žuriti: nacije koje se nisu osigurale dolaze u opasnost da nikada ne dobiju svoj deo i da ne sudeluju u toj gigantskoj eksploataciji zemljine kugle, što će biti jedna od najbitnijih činjenica sledećeg (tj. XIX veka). Eto zašto je u poslednje vreme sva Evropa i Amerika bila obuzeta groznicom kolonijalnog širenja, 'imperijalizma', koji je najznačajnija karakteristika XIX veka". I pisac dodaje: "U toj podeli sveta, u toj tesnoj hajci za bogatstvima i velikim tržištima, relativna snaga imperija, osnovanih u tome, XIX veku, nikako ne odgovara mestu što ga zauzimaju u Evropi nacije koje su ih osnovale. Sile koje imaju prevlast u Evropi, koje odlučuju o njenoj sudbini, *nemaju* u istoj meri prevlast na celom svetu. A, pošto će kolonijalna snaga, nada na posedovanje bogatstva koja nisu još uzeta u račun, delovati i na relativnu snagu evropskih država, to će zbog toga kolonijalno pitanje – ako hoćete 'imperijalizam' – koje je već promenilo političke prilike u Evropi, menjati ih sve više i više".⁽⁸⁴⁾

VII Imperijalizam kao osobit stadij kapitalizma

Sad treba da izvu!emo izvesne zaklju!ke, da u jedno skupimo ono što smo ve" rekli o imperijalizmu. Imperijalizam je nastao kao razvitak i direktni nastavak osnovnih svojstava kapitalizma uopšte. Ali kapitalizam je postao kapitalisti!ki imperijalizam samo na određenom, vrlo visokom stepenu svoga razvitka, kada su neka osnovna svojstva kapitalizma po!ela da se pretvaraju u svoju suprotnost, kada su se na celoj liniji stvorile i pokazale oznake prelazne epohe iz kapitalizma, u više društveno-ekonomsko uredjenje. Ekonomski osnovno u tom procesu je zamenjivanje kapitalisti!ke slobodne konkurencije kapitalisti!kim monopolima. Slobodna konkurencija je osnovno svojstvo kapitalizma i robne proizvodnje uopšte; monopol je direktna suprotnost slobodnoj konkurenciji, a ova se pred našim o!ima po!ela pretvarati u monopol, ostvaruju"i krupnu proizvodnju, potiskuju"i sitnu, zamenjuju"i krupnu još krupnijom, dovode"i koncentraciju proizvodnje i kapitala do toga, da je iz nje izrastao i izrasta monopol: karteli, sindikati, trustovi i s njima stopljeni kapital kakvih desetak banaka koje raspolazu milijardama. A u isti mah monopoli, koji izrastaju iz slobodne konkurencije, ne odstranjuju slobodnu konkurenciju, nego postoje nad njom i naporedo s njom i time stvaraju niz osobito oštrih i dubokih protivure!nosti, trvenja, sukoba. Monopol je prelaz od kapitalizma k višem uredjenju.

Ako bi trebalo dati što je mogu"no kra"u definiciju imperijalizma, onda bi trebalo re"i da je imperijalizam monopolisti!ki stadij kapitalizma. Ta bi definicija sadržavala ono najglavnije, jer – s jedne strane – finansijski kapital je bankovni kapital monopolisti!ki malog broja najkrupnijih banaka, koji se stopio s kapitalom monopolisti!kih saveza industrijalaca; a sa druge strane – podela sveta je prelaz od kolonijalne politike, koja se bez zapreke širila po podru!jima nezauzetim od ma koje kapitalisti!ke države, na kolonijalnu politiku monopolisti!kog posedovanja teritorija zemaljske kugle, koja je do kraja podeljena.

Ali sasvim kratke definicije, iako su zgodne jer rezimiraju ono što je glavno – ipak su nepotpune, napose onda kad iz njih treba izvoditi vrlo bitne oznake one pojave koju treba definisati. Stoga, ne zaboravljaju"i uslovno i relativno zna!enje svih definicija uopšte, koje nikada ne mogu obuhvatiti svestrane veze pojave u njenom punom razvitku, treba dati takvu definiciju imperijalizma, koja bi sadržavala ovih pet osnovnih njegovih oznaka: #) koncentracija proizvodnje i kapitala, koja je dostigla tako visok stepen razvitka, da je stvorila monopole koji igraju odlu!nu ulogu u privrednom životu; 2) stapanje bankovnog i industriskog kapitala i stvaranje finansijske oligarhije na bazi toga "finansijskog kapitala"; 3) izvoz kapitala, za razliku od izvoza robe, dobija naro!ito važno zna!enje; 4) stvaraju se medjunarodni monopolisti!ki savezi kapitalista koji dele svet i 5) završena je teritorijalna podela zemaljske kugle medju najkrupnije kapitalisti!ke sile. Imperijalizam je kapitalizam na onom stadiju razvitka, kada je – izgradjeno gospodstvo monopola i finansijskog kapitala, izvoz kapitala dobio istaknuti zna!aj, zapo!ela podela sveta izmedju medjunarodnih trustova i završena podela cele zemaljske kugle medju najkrupnije kapitalisti!ke zemlje.

Vide"emo kasnije kako se imperijalizam može i mora druk!ije definisati, ako se imaju u vidu ne samo osnovni !isto-ekonomski pojmovi (na koje se ograni!ava navedena definicija), nego istorisko mesto toga stadija kapitalizma u odnosu prema kapitalizmu uopšte, ili odnos imperijalizma i dveju osnovnih struja u radni!kom pokretu. Odmah treba ista"i da je imperijalizam u pomenutom smislu nesumnjivo naro!it stadij razvitka kapitalizma. Da bismo !itaocu dali što je mogu"no bolje obrazloženu pretstavu o imperijalizmu, namerno smo se trudili da navedemo što više izjava *buržoaskih* ekonomista, koji moraju da priznaju posve nesumnjivo utvrđene !injenice najnovije ekonomike kapitalizma. S istom svrhom navodjeni su podrobni statisti!ki podaci koji nam

omogu"uju da vidimo do kojeg se upravo stepena razvio bankovni kapital itd. U !emu se upravo izrazio prelaz kvantiteta u kvalitet, prelaz razvijenog kapitalizma u imperijalizam. Naravno, da je suvišno govoriti o tome, da su sve granice u prirodi i društvu uslovne i pomi!ne, da bi bilo glupo prepirati se na primer o tome, koje godine ili u kome deceniju je "definitivno" nastao imperijalizam.

Ali, pre svega, prinudjeni smo da se prepiremo o definiciji imperijalizma sa K. Kauckim, glavnim marksisti!kim teoreti!arom epohe takozvane druge internacionale, koja obuhvata dvadeset pet godina, od #889 do #9#4 godine.

Protiv osnovnih misli koje su izražene u našoj definiciji imperijalizma sa K. Kauckim, glavnim odlu!no i godine #9#5 i !ak još u novembru godine #9#4, izjavljuju"i da pod imperijalizmom ne treba shvatiti "fazu" ili stepen privrede, nego politiku, i to određenu politiku, kojoj finansiski kapital "daje prednost", da imperijalizam ne treba "identifikovati" sa "savremenim kapitalizmom", jer, ako se pod imperijalizmom razumevaju "sve pojave savremenog kapitalizma" – karteli, protekcionizam, gospodstvo finansijera, kolonijalna politika, - onda se pitanje o nužnosti imperijalizma za kapitalizam svodi na "najbanalniju tautologiju", jer onda je, "zaista imperijalizam životna potreba za kapitalizam" itd. Najta!nije "emo izraziti misao Kauckoga, ako navedemo njegovu definiciju imperijalizma, upravljenu direktno protiv suštine ideja koje smo mi izložili (jer su prigovori iz tabora onih nema!kih marksista, koji su sli!ne ideje propovedali tokom !itavog niza godina, odavno poznati Kauckom, kao prigovori određene struje u marksizmu).

Definicija Kauckog glasi:

"Imperijalizam je produkt visoko razvijenog industriskog kapitalizma. On se sastoji u težnji svake industriske kapitalisti!ke nacije da sebi prisajedini ili podvrgne sva velika *agarna* (kursiv kod Kauckog) podru!ja, bez obzira na to kakvim su nacijama naseljena".⁽⁸⁵⁾

Ova definicija ne vredi ni prebijene pare, jer ona jednostavno, tj. proizvoljno, izdvaja samo nacionalno pitanje (iako je ono vrlo važno i samo po sebi, i u svome odnosu prema imperijalizmu), proizvoljno i *neta!no* ga povezuju"i *samo* s industriskim kapitalom u zemljama koje vrše aneksiju drugih nacija, isti!u"i, isto tako proizvoljno i *neta!no*, aneksiju agrarnih podru!ja.

Imperijalizam je težnja za aneksijama – eto na šta se svodi *politi!ki* deo definicije Kauckoga. To je ta!no, ali skroz nepotpuno, jer je politi!ki imperijalizam uopšte težnja za nasiljem i reakcijom. Ovde nas, medjutim, interesuje *ekonomska* strana stvari, koju je *sam* Kaucki uneo u *svoju* definiciju. Neta!nosti u definiciji Kauckog bodu u oli. Baš za imperijalizam *nije* karakteristi!an industriski, *nego* finansiski kapital. Nije slu!ajno što je u Francuskoj upravo naro!ito brz razvitak *finansiskog* kapitala, uz slabljenje industriskog izazvao od 80-tih godina krajnje pooštrenje aneksionisti!ke (kolonijalne) politike. Za imperijalizam je karakteristi!na upravo težnja za anektiranjem *ne samo* agrarnih podru!ja nego i najindustriskijih (nema!ki apetiti na Belgiju, francuski na Lotaringiju), jer, prvo, završena podela sveta primorava da se kod *ponovne podele* pružaju ruke za *svakom* zemljom; drugo, za imperijalizam je bitna utakmica nekoliko velikih sila u težnji za hegemonijom, tj. za osvajanjem zemalja ne samo direktno za sebe nego i zbog slabljenja protivnika i potkopavanja *njegove* hegemonije (Nema!koj je Belgija osobito važna kao uporište protiv Engleske; Engleskoj Bagdad kao uporište protiv Nema!ke itd.).

Kaucki se poziva naro!ito – i !esto – na Engleze, kao da su oni tobože odredili zna!enje re!i imperijalizam u njegovom, Kauckijevom, zna!enju. Uzimamo Engleza Hopsona i !itamo u njegovom delu "Imperijalizam" koje je izašlo #902 godine:

“Novi imperijalizam razlikuje se od starog, prvo, u tome što on, namesto težnji jedne rastu”e imperije, postavlja teoriju i praksu imperija, koje jedna drugoj konkurišu i od kojih svaku vodi jednaka pohlepa za političkim širenjem i trgovačkom dobiti; drugo, u tome što nad trgovačkim interesima gospoduju interesi finansiskog kapitala ili interesi koji se odnose na plasiranje kapitala”.⁽⁸⁶⁾

Vidimo da Kaucki faktički nije u pravu kad se poziva na Engleze uopšte (mogao bi se pozvati, recimo, na vulgarne engleske imperijaliste ili otvorene apologete imperijalizma). Vidimo da Kaucki, pretendujući da i nadalje brani marksizam, ustvari ide korak natrag u poredjenju sa *socijal-liberalom* Hopsonom, koji *pravilnije* uzima u obzir dve “istoriski konkretne” (Kaucki u svojoj definiciji upravo tera šegu sa istoriskom konkretnošću) osobine savremenog imperijalizma: 1) konkurenciju nekoliko imperijalizama i 2) prevlast finansijera nad trgovcem. A ako bi se uglavnom radilo o tome da industrijska zemlja anektira agrarnu, onda se time isti prvenstvena uloga trgovca.

Kauckijeva definicija ne samo da je netajna i nemarksička. Ona je osnova litavog sistema shvatanja na celoj liniji kidaju i s marksističkom teorijom i s marksističkom praksom, o čemu još govoriti. Sasvim je neozbiljna ova prepirka rečima, koju je Kaucki započeo: da li najnoviji stepen kapitalizma treba nazvati imperijalizmom ili stepenom finansiskog kapitala. Zovite kako hoćete; to je svejedno. Bitno je da Kaucki odvajaju politiku imperijalizma od njegove ekonomike, da priča o aneksijama, kao o politici kojoj finansiski kapital “daje prednost” a on toj politici suprotstavlja drugu, buržoasku politiku, koja je tobože moguća na istoj bazi finansiskog kapitala. Otuda sledi da se monopoli u ekonomici mogu složiti s nemonopolističkim, nenasilnim, neosvajaljkim delovanjem u politici. Otuda sledi da se teritorijalna podela zemaljske kugle, koja je završena upravo u eposi finansiskog kapitala i koja sačinjava osnovu specifičnosti sadašnjih oblika utakmice između najkrupnijih kapitalističkih država, može složiti s neimperijalističkom politikom. Dolazi se do zamazivanja, do otupljivanja, najosnovnijih protivurečja najnovijeg stepena kapitalizma, umesto razotkrivanja njihove dubine; dolazi se do buržoaskog reformizma, umesto do marksizma.

Kaucki polemizuje s nemačkim apolgetom imperijalizma i aneksija, Kunovom, koji prosudjuje nezgrapno i cinički: imperijalizam je savremeni kapitalizam; razvitak kapitalizma je neizbežan i napredan; dakle, imperijalizam je napredan; dakle, treba puzati pred imperijalizmom i slaviti ga! Nešto kao ona karikatura koju su slikali narodnjaci protiv ruskih marksista u godinama #894-#895: naime, ako marksisti smatraju da je kapitalizam u Rusiji neizbežan i napredan, onda treba da otvore krčmu i da se bave gajenjem kapitalizma. Kaucki odgovara Kunovu: ne, imperijalizam nije savremeni kapitalizam, nego samo jedan od oblika politike savremenog kapitalizma i mi možemo i moramo da se borimo protiv te politike, da se borimo protiv imperijalizma, protiv aneksije itd.

Odgovor izgleda na oko sasvim lep, a ustvari on je finije, prikrivenije (i zato opasnije) propovedanje izmirenja s imperijalizmom, jer “borba” protiv politike trustova i banaka, koja ne dira u temelje ekonomike trustova i banaka, svodi se na buržoaski reformizam i pacifizam, na dobre i nevine željice. Izbeći postojeća protivurečja, zaboraviti najvažnija od tih protivurečja, namesto da se otkrije sva dubina protivurečja – eto to je teorija Kauckoga, koja nema ništa zajedničko s marksizmom. I razumljivo je da takva “teorija” služi samo odbrani ideje jedinstva s Kunovima!

“Sa istom ekonomskog gledišta, - piše Kaucki, - nije nemoguće da kapitalizam proživi još jednu novu fazu, prenošenja politike kartela na spoljnu politiku, fazu ‘ultra-imperijalizma’,⁽⁸⁶⁾ tj. nadimperijalizma, ujedinjenja imperijalizma celoga sveta, a ne borbe između njima, fazu prestanka ratova u kapitalizmu, fazu ‘opšte eksploatacije sveta od internacionalno-ujedinjenog finansiskog kapitala’.”⁽⁸⁷⁾

Na toj "teoriji ultra-imperijalizma" mora"emo se zadržati još kasnije, da bismo podrobno pokazali, u kolikoj meri ona odlu!no i neopozivo kida s marksizmom. A sada, prema opštem planu ove skice, treba se osvrnuti na ta!ne ekonomske podatke koji se odnose na to pitanje. Da li je "sa !isto-ekonomskog gledišta" mogu"an "ultra-imperijalizam", ili su to ultra-gluposti?

Ako se pod !isto ekonomskim gledištem razume "lista" apstrakcija, onda se sve, što se može re"i, svodi na tvrdjenje: razvitak ide u pravcu monopola, prama tome, u pravcu jednog svetskog monopola, jednog svetskog trusta. To je van spora, ali to je i potpuno bez sadržaja, kao kad tvrdimo, da "razvitak ide" u tome pravcu da "e se predmeti prehrane proizvoditi u laboratorijima. U tom smislu je "teorija" ultra-imperijalizma isto takva glupost kao što bi bila i "teorija" ultra-poljoprivrede.

Ako se pak govori o "!isto-ekonomskim" uslovima epohe finansiskog kapitala, kao i konkretno-istoriskoj eposi, koja se odnosi na po!etak XX veka, onda je najbolji odgovor na mrtve apstrakcije "ultra-imperijalizma" (koje služe isklju!ivo reakcionarnom cilju: odvla!enju pažnje od dubine *postoje"ih* protivre!ja) ako im se suprotstavi konkretno-ekonomska stvarnost savremene svetske privrede. Besadržajna pri!anja Kauckog o ultra-imperijalizmu poja!avaju, izmedju ostalog, onu doboko-pogrešnu misao koja navra"a vodu na mlin apolgeta imperijalizma, da tobože gospodstvo finansiskog kapitala *slabi* neravnomernosti i protivure!ja unutar svetske privrede, a ono ih, ustvari, *poja!ava*.

R. Kalver u svojoj knjižici "Uvod u svetsku privredu"⁽⁸⁸⁾ pokušao je da rezimira najglavnije !isto-ekonomske podatke koji omogu"uju da se konkretno predo!e uzajamni odnosi unutrašnje svetske privrede na granici XIX i XX veka. On ceo svet deli na 5 "glavnih privrednih podru!ja": #) srednje-evropsko (sva Evropa osim Rusije i Engleske); 2) britansko; 3) rusko; 4) isto!no-azisko i 5) ameri!ko, uklju!uju"i i kolonije u "podru!ja" onih država kojima pripadaju i "ostavljaju"i po strani" nekoliko zemalja koje još nisu podeljene na podru!ja, kao što su, na primer, Persija, Avganistan, Arabija u Aziji, Maroko i Abisinija u Africi i t. sl.⁽⁸⁹⁾

Evo, u skra"enom obliku, podataka koje on navodi za ta podru!ja:

Glavna privredna podru!ja sveta	Površina (milioni kv. km.)	Stanovništvo (milioni)	Komunikacije		Trgovina uvoz i izvoz zajedno	Industrija		
			Željeznice (hiljade km.)	Trgova!ka mornarica (mil. tona)		Proizvodnja		Brojvretena u pamu!noj industriji (milioni)
						Kam. uglja (mil. tona)	Gvoždja (mil. tona)	
# srednje-evropsko	27,6	388	204	8	4#	25#	#5	26
2 britansko	28,9	398	#40	##	25	249	9	5#
3 rusko	22	#3#	63	#	3	#6	3	7
4 isto!no-azisko	#2	389	8	#	2	8	0,02	2
5 ameri!ko	30	#48	379	6	#4	245	#4	#9

Vidimo tri podru!ja s visoko razvijenim kapitalizmom (jak razvitak i komunikacija, i trgovine, i industrije): srednje-evropsko, britansko i ameri!ko. Medju njima su tri države

koje vladaju svetom: Nema!ka, Engleska, Sjedinjene Države. Imperijalisti!ka utakmica i borba izmedju njih do krajnosti je zaoštrena time, što Nema!ka ima neznatno podru!je i malo kolonija; stvaranje "srednje Evrope" još je u budu"nosti i ona se radja u o!ajnoj borbi. Zasada je politi!ka rascepanost obležje cele Evrope. Naprotiv, na britanskom i ameri!kom podru!ju politi!ka je koncentracija vrlo velika, ali je ogromna nesrazmera izmedju prostranih kolonija prve i neznatih druge. A u kolonijama kapitalizam tek po!inje da se razvija. Borba za Južnu Ameriku postaje sve oštrija.

Dva su podru!ja slabog razvitka kapitalizma – rusko i isto!no-azisko. U prvom je gustina stanovništva neobi!no mala, u drugom neobi!no velika; u prvom je politi!ka koncentracija velika, u drugom je nema. Kinu su tek po!eli da dele i borba koju za nju vode Japan, Sjedinjene Države itd. postaje sve oštrija i oštrija.

Uporedite sa tom stvarnoš"u – s gigantskom raznolikoš"u ekonomskih i politi!kih uslova, s krajnom nejednakoš"u brzine porasta raznih zemalja i dr., s divljom borbom izmedju imperijalisti!kih država – glupu pri!u Kaucoga o "mirnom" ultra-imperijalizmu. Zar to nije reakcionaran pokušaj uplašenog malogradjanina, da se sakrije pred groznom stvarnoš"u? Zar nam internacionalni karteli, koji se Kaucokom !ine za!ecima "ultra-imperijalizma" (kao što se proizvodnja tableta u laboratiji "može" proglasiti za!etkom ultra-poljoprivrede), ne pokazuju primer podele *i ponovne podele* sveta, prelaz od mirne podele na nemirnu i obratno? Zar ameri!ki i dr. finansiski kapital, koji je mirno delio svet uz u!eš"e Nema!ke, recimo u medjunarodnom sindikatu željezni!kih pruga, ili u medjunarodnom trustu trgova!kog brodarstva, zar oni sada ne *dele ponovo* svet na osnovu novih odnosa snaga, koje se menjaju sasvim nemirnim putem?

Finansiski kapital i trustovi ne slabe, nego poja!avaju razlike u brzini porasta raznih delova svetske privrede. A kad su se odnosi snaga ve" jednom promenili, u !emu može biti, *u kapitalizmu*, rešenje protivre!ja, ako ne *u sili*? Izvanredno ta!ne podatke o razli!itoj brzini porasta kapitalizma i finansiskog kapitala u celoj svetskoj privredi imamo u statistici željeznica. (89) Poslednjih decenija imperijalisti!kog razvitka dužine željezni!kih pruga promenila se ovako:

Željezni!ke pruge (hiljade kilometara)

	#890	#9#3	+
Sjedinjene Države	268	4##	+#22
Evropa	224	346	+#43
Sve kolonije	82	2#0	+#28
Samostalne i polusamostalne države Azije i Amerike	43	#37	+94
Svega	6#7	##04	

Prema tome, najbrže su se razvijale željeznice u kolonijama i u samostalnim (i polusamostalnim) državama Azije i Amerike. Poznato je da tamo caruje i potpuno vlada finansiski kapital 4-5 najkrupnijih kapitalisti!kih država. Dve stotine hiljada kilometara novih željezni!kih pruga u kolonijama i drugim zemljama Azije i Amerike, to zna!i preko 40 milijardi maraka novoga ulaganja kapitala uz osobito povoljne uslove, uz naro!ite garantije rentabilnosti, uz unosne narudžbine za livaonice !elika i dr., itd.

Najbrže raste kapitalizam u kolonijama i prekomorskim zemljama. Medju njima se pojavljuju *nove* imperijalisti!ke sile (Japan). Pooštrava se borba svetskih imperijalizama. Pove"ava se danak koji pobire finansiski kapital od osobito unosnih kolonijalnih i prekomorskih preduze"a. Kod podele toga "plena" neobi!no veliki deo dolazi u ruke zemalja koje uvek ne zauzimaju prvo mesto u brzini razvitka proizvodnih snaga. U najve"im državama, zajedno s njihovim kolonijama, bila je dužina željezni!kih pruga:

(hiljade kilometara)

	#890	#9#3	
Sjedinjene Države	268	4#3	+#45
Britanska Imperija	#07	208	+#0#
Rusija	32	78	+46
Nema!ka	43	68	+25
Francuska	4#	63	+22
Svega u 5 država:	49#	830	+339

Dakle, oko 80% svih željezni!kih pruga koncentrisano je u 5 najve"ih država. Ali, koncentracija *vlasništva* tih pruga, koncentracija finansiskog kapitala još je neuporedivo zna!ajnija, jer, napr., engleskim i francuskim milionerima pripada ogromna koli!ina akcija i obligacija ameri!kih, ruskih i drugih željeznica.

Zahvaljuju"i svojim kolonijama, Engleska je pove"ala *svoju* željezni!ku mrežu na #00 hiljada kilometara, !etiri puta više nego Nema!ka. Medjutim, opšte je poznato da je za to vreme razvitak proizvodnih snaga Nema!ke, i osobito razvitak proizvodnje kamenog uglja i gvoždja, tekao neuporedivo brže nego u Engleskoj, a da i ne govorimo o Francuskoj i Rusiji. Godine #892 Nema!ka je proizvodila 4,9 miliona tona gvoždja prema 6,8 u Engleskoj; a #9#2 ve" #7,6 prema 9,0, tj. gigantska prevaga nad Engleskom!⁽⁹⁰⁾ Pita se, kakvim se drugim sredstvom, osim rata, mogao *na bazi kapitalizma* ukloniti nesklad izmedju razvitka proizvodnih snaga i akumulacije kapitala, s jedne strane, i razdeobe kolonija i "sfera uticaja" finansiskog kapitala, s druge strane?

VIII Parazitizam i truljenje kapitalizma

Potrebno je zaustaviti se još na jednoj vrlo važnoj strani imperijalizma, koja je većim delom nedovoljno ocenjena u većini rasprava o toj temi. Jedan od nedostataka marksiste Hilferdinga jeste u tome, što je učinio korak natrag u upoređenju sa nemarksistom Hopsonom. Radi se o parazitizmu koji je svojstven kapitalizmu.

Monopol je, kako smo videli, najdublja ekonomska osnova imperijalizma. To je monopol kapitalisti!ki, tj. monopol koji je izrastao iz kapitalizma i koji se nalazi u opštoj situaciji kapitalizma, robne privrede, konkurencije, u stalnom i bezizlaznom protivre!ju s tom opštom situacijom. Ali, utoliko više, kao i svaki monopol, on neizbežno radja tendenciju zastoja i truljenja. Ukoliko dolazi, makar i povremeno, do monopolskih cena, utoliko, do izvesne mere, nestaju oni uzroci koji potsti!u tehni!ki, pa onda i svaki drugi napredak, kretanje napred; utoliko, dalje, nastaje *ekonomska* mogu"nost da se vešta!ki spre!i tehni!ki napredak. Primer: u Americi je neki Ovens izmislio mašinu za proizvodnju flaša, koja bi dovela do revolucije u proizvodnji flaša. Nema!ki kartel fabrikanta flaša kupuje Ovensove patente, me"e ih u fijeku i spre!ava njihovu primenu. Naravno, dok je kapitalizma, monopol nikada ne može potpuno i na vrlo dugo vreme, odstraniti konkurenciju sa svetskog tržišta (u tome je, medju ostalim, i jedan od uzroka besmislenosti teorije ultra-imperijalizma). Naravno, da mogu"nost snižavanja troškova proizvodnje i pove"anje profita uvođenja, pomo"u tehni!kih usavršavanja, deluje u korist promena. Ali, *tendencija* k zastoju i truljenju, svojstvena monopolu, deluje i dalje i prevladjuje u pojedinim industriskim granama, u pojedinim zemljama, u pojedinim razmacima vremena.

U istom smislu deluje monopol posedovanja naro!ito prostranih, bogatih ili zgodno smeštenih kolonija.

Dalje. Imperijalizam je ogromna akumulacija nov!anog kapitala u nekoliko država, akumulacija, za koju smo videli da dostiže sumu od #00-#50 milijardi franaka vrednosnih papira. Otuda neobi!an porast klase ili, ta!nije, sloja renterijera, tj. osoba koje žive od "rezanja kupona" – osoba koje su potpuno odvojene od sudelovanja u kakvom bilo preduze"u, osoba !ija je profesija besposli!enje. Izvoz kapitala, jedna od najbitnijih ekonomskih osnova imperijalizma, još više poja!ava tu potpunu odvojenost sloja renterijera od proizvodnje, udara pe!at parazitizma celoj zemlji, koja živi od eksploatacije rada nekoliko prekomorskih zemalja i kolonija.

"Godine #893, - piše Hopson, - britanski kapital uložen u inostranstvo iznosio je oko #5% celog bogatstva Sjedinjene Kraljevine".^(9#) Napomenimo da se taj kapital #9#5 god. pove"ao približno 2½ puta. "Agresivni imperijalizam, - !itamo dalje kod Hopsona, - koji tako skupo stoji poreske platiše i koji ima tako malo zna!aja za industrijalce i trgovca,... izvor je velikih profita za kapitalistu, koji traži gde "e uložiti svoj kapital"... (engleski se taj pojam izražava jednom re!i: "investor" – "ulaga!", renterijer)... "Sav godišnji prihod koji Velika Britanija dobija od svoje spoljne i kolonijalne trgovine, uvoza i izvoza, procenjen je od statisti!ara Hifena na #8 miliona funti sterlinga (oko #70 miliona rubalja) za #899 godinu, ra!unaju"i 2½ na ceo promet od 800 miliona funti sterlinga". Ma koliko da je velika ta svota, njom se ne može objasniti agresivni imperijalizam Velike Britanije. Njega objašnjava svota od 90-#00 miliona funti sterlinga, koja pretstavlja prihod od "uloženog" kapitala, prihod sloja renterijera.

Prihod renterijera je *pet puta* ve"i od prihoda spoljne trgovine u "najtrgovakijoj" zemlji sveta! Eto, u tome je suština imperijalizma i imperijalističkog parazitizma.

Stoga se pojam "država-renterijer" (Renterstaat) ili država-lihvar uopšte upotrebljava u ekonomskoj literaturi o imperijalizmu. Svet se podelio na ša!icu država-lihvara i ogromnu

ve"inu država-dužnika. "Kod ulaganja kapitala u inostranstvo, - piše Šulce-Gevernic, - na prvo mesto dolaze kapitali koji se ulažu u zemlje, zavisne ili savezne: Engleska daje zajam Egiptu, Japanu, Kini, Južnoj Americi. Njena ratna mornarica u slu!aju krajnje potrebe igra ulogu sudskog izvršioaca. Politi!ka snaga Engleske !uva je od pobune dužnika".⁽⁹²⁾ Sartorius fon Valtershauzen u svome delu "Narodno-gospodarski sistem ulaganja kapitala u inostranstvo" kao uzor "države-renterijera" isti!e Holandiju i pokazuje da to sada postaju Engleska i Francuska.⁽⁹³⁾ Šilder smatra da su pet industriskih država: Engleska, Francuska, Nema!ka, Belgija i Švajcarska, "izri!ito države-poverioci". Holandiju ne ubraja ovamo samo zato, jer ona ima "slabu industriju"⁽⁹⁴⁾ Sjedinjene Države su poverilac samo s obzirom na Ameriku.

"Engleska, - piše Šulce-Gevernic, - postepeno prerasta iz industriske države u državu-poverioca. Bez obzira na apsolutno pove"anje industriske proizvodnje i industriskog izvoza, dohoci kod kamata i dividenda, od emisija, komisija i špekulacija, zadobijaju sve ve"e relativno zna!enje za svu narodnu privredu. Ja mislim da je upravo ta !injenica ekonomska osnova imperijalisti!kog poleta. Poverilac je !vrš"e vezan s dužnikom nego prodavac s kupcem".⁽⁹²⁾ U pogledu Nema!ke pisao je izdava! !asopisa "Banka" A. Lanzburg godine #9## u !lanku "Nema!ka – država-renterijer": "U Nema!koj se rado potsmevaju sklonosti pretvaranja u renterijera, koja se opaža u Francuskoj. Ali kod toga zaboravljaju da, ukoliko se stvar ti!e buržoazije, nema!ke prilike postaju sve sli!nije francuskim"⁽⁹⁵⁾

Država-renterijer je država parazitskog, trule"eg kapitalizma, i ta okolnost mora se odražavati, kako na svim socijalno-politi!kim prilikama datih zemalja uopšte, tako i napose na dvema osnovnim strujama u radni!kom pokretu. Da bismo to prikazali što o!iglednije, dajemo re! Hopsonu, koji je kao svedok "najpouzdaniji", jer mu se ne može prigovoriti da je pristrasan zbog "marksisti!kog pravoverja", a s druge strane, on – kao Englez – dobro zna kako stoje stvari u zemlji, najbogatijoj kolonijama i finansiskim kapitalom i imperijalisti!kim iskustvom.

Pod živim utiscima englesko-burskog rata, opisuju"i veze imperijalizma s interesima "finansijera", porast njihovih prihoda od narudžbina, nabavki i dr., Hopson veli: "kapitalisti su oni koji daju pravac toj izrazito parazitskoj politici; ali isti motivi vrše uticaj i na specijalne redove radnika. U mnogim gradovima najvažnije industriske grane zavisne su od vladinih narudžbina; od te !injenice u velikoj meri zavisi imperijalizam središta metalurgiske i brodogradilišne industrije". Po mišljenju pisca, dvojake su okolnosti slabile snagu starih imperija: #) "ekonomski parazitizam" i 2) sastav vojske od zavisnih naroda. "Prvo je obi!aj ekonomskog parazitizma, zbog koga gospoduju"a država iskoriš"ava svoje provincije, kolonije i zavisne zemlje za boga"enje svoje vladaju"e klase i za podmi"ivanje svojih nižih klasa, da bi bile mirne". Da bi takvo podmi"ivanje bilo ekonomski mogu"no, pa ma u kakvom se obliku vršilo, potreban je – dodajmo mi – monopolisti!ki visok profit.

Što se ti!e druge okolnosti, Hopson piše: "Jedan od naj!udnijih simptoma slepo"e imperijalizma je ona bezbrižnost kojom su Velika Britanija, Francuska i druge imperijalisti!ke nacije pošle tim putem. Velika Britanija je otišla najdalje. Ve"inu bitaka, kojima smo osvojili našu indisku imperiju, izvojevale su naše vojske sastavljene od urodjenika; u Indiji, a u poslednje doba i u Egiptu, velike staja"e vojske nalaze se pod komandom Britanaca, skoro sve ratove kojima je pokorena Afrika, osim njenog južnog dela, vodili su za nas urodjenici".

Perspektiva podele Kine dovodi Hopsona do ove ekonomske ocene: "Ve"i deo zapadne Evrope mogao bi tada primiti onakav izgled i karakter, kakav sada imaju njeni delovi: jug Engleske, Rivijera, mesta Italije i Švajcarske koja najviše pose"uju turisti i u kojima stanuju bogataši, naime: mala hrpica bogatih aristokrata, koji dobijaju dividende i penzije

s Dalekog Istoka i nešto ve"a grupa profesionalnih nameštenika i trgovaca i ve"a grupa doma"ih slugu i radnika, zaposlenih u prevoznoj industriji i u industriji koja se bavi kona!nom izradom fabrikata. Nestalo bi glavnih industriskih grana, a masovni produkti za ishranu, masovni polufabrikati, dolazili bi kao danak iz Azije i Afrike". "Eto kakve nam mogu"nosti otkriva šiiri savez zapadnih sila, evropska federacija velikih sila: ona ne samo da ne bi unapredjivala delo svetske civilizacije, nego bi mogla zna!iti ogromnu opasnost zapadnog parazitizma: izdvojiti grupu najrazvijenijih evropskih industriskih nacija, kod kojih gornje klase dobijaju ogroman danak iz Azije i Afrike i pomo"u tog danka drže velike pripitomljene mase nameštenika i slugu, koji se više ne bave proizvodnjom masovnih poljoprivrednih i industriskih produkata, nego li!nim posluživanjem ili drugostepenim industriskim poslovima pod kontrolom nove finansiske aristokratije. Oni koji su spremni da odmahnu rukom na takvu teoriju" (trebalo bi re"i: perspektivu) "kao na nešto što ne zaslu!uje da se o njemu misli, neka se zamisle o socijalnim i ekonomskim prilikama onih okruga današnje južne Engleske, koji su ve" dovedeni u takav položaj. Neka promisle kako bi se taj sistem mogao proširiti, kad bi Kina bila podvrgnuta ekonomskoj kontroli takvih grupa finansijera, "ulaga!a kapitala", njihovih politi!kih i trgova!ko-industriskih nameštenika, koji bi cedili profit iz najve"eg potencijalnog izvora, koji je ikad bio poznat na svetu, sa svrhom da se ti profiti troše u Evropi. Razume se da je položaj vrlo komplikovan, da se igra svetskih sila vrlo teško može uzeti u ra!un tako, da bi se u!inilo vrlo verovatnim ovo ili bilo koje tuma!enje budu"nosti samo u jednom pravcu. Ali oni uticaji, koji upravljaju imperijalizmom zapadne Evrope u današnje vreme, kre"u se u tom smeru i, ako ne naidju na protivdelovanje, ako ne budu odvu!eni na drugu stranu, oni rade u smeru upravo takvog završetka procesa".⁽⁹⁶⁾

Pisac ima potpuno pravo: ako snage imperijalizma ne bi naišle na protivdelovanje, one bi dovele upravo do toga. Tim je pravilno ocenio zna!enje "Sjedinjenih država Evrope" u savremenim, imperijalisti!kim prilikama. Trebalo bi samo dodati, da i u samom radni!kom pokretu oportunisti, koji su sada privremeno pobedili u ve"ini zemalja, "rade" sistematski i neumorno upravo u tome smeru. Imperijalizam, koji zna!i podelu sveta i eksploataciju ne samo Kine, koji zna!i monopolski-visoke profite za ša!icu najbogatijih zemalja, daje ekonomsku mogu"nost potkupljivanja gornjih slojeva proletarijata i time hrani, formira, u!vrš"uje oportunizam. Samo ne treba zaboraviti one snage koje deluju protiv imperijalizma uopštem a oportunizma napose, koje, naravno, ne može videti socijal-liberal Hopson.

Nema!ki oportunista Gerhard Hildebrand, koji je u svoje vreme bio isklju!en iz partije zbog odbrane imperijalizma, a sada bi mogao biti vodja takozvane "socijal-demokratske" partije Nema!ke, dobro dopunjava Hopsona, propovedaju"i "Sjedinjene države zapadne Evrope" (bez Rusije) u svrhu "zajedni!kih" akcija. ... Protiv afri!kih Crnaca, protiv "velikog islamskog pokreta" za održavanje "jake vojske i mornarice", protiv "japansko-kineske koalicije"⁽⁹⁷⁾ i dr.

Opis "britanskog imperijalizma" kod Šulce-Gevernica pokazuje nam iste crte parazitizma. Nacionalni prihod Engleske približno se podvostru!io od #865 do #898 g., a dohodak "iz inostranstva" za to vreme pove"ao se *devet puta*. Ako je "zasluga" imperijalizma "odgajivanje Crnaca za rad" (bez prisiljavanja se ne može...), onda se "opasnost" imperijalizma sastoji u tome, da "e "Evropa sav fizi!ki rad – u po!etku poljoprivredni i rudarski, a zatim i grublji industriski, - svaliti na ledja "tamnokožaca", a sama "e se smiriti u ulozi renterijera, pripremaju"i možda time ekonomsku, pa onda i politi!ku emancipaciju crvenokožnih i tamnokožnih rasa".

U Engleskoj se sve ve"i deo zemljišta oduzima poljoprivredi i upotrebljava za sport, za zabavu bogataša. Za Škotsku – najaristoratskije mesto za lov i drugi sport – kažu da "živi

od svoje prošlosti i od misterije Karnedži-a" (ameri!kog milijardera). Samo na trke i lov na lisice Engleska troši svake godine #4 miliona funti sterlinga (oko #30 miliona rubalja). Broj renterijera u Engleskoj iznosi oko # milion. Procenat produktivnog stanovništva se smanjuje.

	Stanovništvo Engleske (mil.)	Broj radnika glavnih industriskih grana	% stanovništva
#85#	#7,9	4,#	23%
#90#	32,5	4,9	#5%

A govore"i o engleskoj radni!koj klasi buržoaski istraživa! "britanskog imperijalizma na po!etku XX veka" primoran je da sistematski pravi razliku izmedju "gornjeg sloja" radnika i "pravog proleterskog nižeg sloja". Gornji sloj daje masu !lanova kooperativa i sindikalnih saveza, sportskih društava i mnogobrojnih verskih sekta. Prema njegovom nivou prilagodjeno je izborno pravo, koje je u Engleskoj "još uvek *dosta ograni!eno, da bi se mogao isklju!iti pravi-proleterski niži sloj*"!! Da bi se ulepšao položaj engleske radni!ke klase, obi!no se govori o tom gornjem sloju, koji sa!injava *manjину* proletarijata, napr., "pitanje nezaposlenosti je prvenstveno pitanje koje se ti!e Londona i proleterskog nižeg sloja, *o kome politi!ari malo vode ra!una*"...(97) Trebalo je re"i: o kome buržoaski politikanti i "socijalisti!ki" oportunisti malo vode ra!una.

Medju osobine imperijalizma, koje su u vezi s opisanim krugom pojava, spada smanjenje emigracije iz imperijalisti!kih zemalja i pove"anje emigracije (pridolaska radnika i useljavanja) u te zemlje iz zaostalih zemalja, s nižom nadnicom. Emigracija iz Engleske, kako navodi Hopson, opada od godine #884; te je godine iznosila 242 hiljade, a #69 hiljada godine #900. Emigracija iz Nema!ke dostigla je maksimum u deceniju #88#-#900: #453 hiljade, i onda je u dva slede"a decenija pala na 544 i na 34# hiljadu. Zato je rastao broj radnika koji su dolazili u Nema!ku iz Austrije, Italije, Rusije i dr. Po popisu od #907 g. u Nema!koj je bilo #.342.294 stranca, od toga industriskih radnika – 440.800, poljoprivrednih 257.329⁽⁹⁸⁾ U Francuskoj, u rudarskoj industriji, radnici su "znatnim delom" inostranci: Poljaci, Italijani, Španci.⁽⁹⁹⁾ U Sjedinjenim Državama najgore pla"ena mesta imaju emigranti iz južne i isto!ne Evrope, a ameri!ki radnici daju najve"i procenat onih koji se uzdižu do nadglednika i koji dobijaju najbolje pla"en posao.^(#00) Imperijalizam ima tendenciju da i medju radnicima izdvoji privilegovane razrede i da ih otcepi od širokih masa proletarijata.

Treba ista"i da se u Engleskoj pojavila, kudikamo ranije od kraja XIX i po!etka XX veka, tendencija imperijalizma da pocepa radnike i da poja!a medju njima oportunizam, da izaziva privremeno truljenje radni!kog pokreta. U Engleskoj su, naime, od polovine XIX veka postojale dve odlike imperijalizma: ogromni kapitalni posedi i monopolisti!ki položaj na svetskom tržištu. Marks i Engels su u toku niza decenija sistematski pratili tu vezu oportunizma u radni!kom pokretu s imperijalisti!kim osobinama engleskom kapitalizma. Engels je, napr., pisao Marksu 7 oktobra #858 g.: "Engleski proletarijat stvarno se sve više i više buržoazira, tako da ova najburžoaskija od svih nacija, izgleda da na kraju krajeva ho"e da dovede do toga, da *naporedo* sa buržoazijom ima i buržoasku aristokratiju i buržoaski proletarijat. Razume se, kod nacije koja eksploatiše ceo svet, to je u izvesnoj meri opravdano". Skoro !etvrt veka kasnije, u pismu od ## avgusta #88# g., on govori o "najgorim engleskim tred-unionima koji dopuštaju da ih vode ljudi koji su se prodali buržoaziji ili bar koje ona pla"a". A u pismu Kauckom, od #2 septembra #882 g., Engels je pisao: "Pitate me šta misle engleski radnici o kolonijalnoj politici? Ono isto što misle o politici uopšte. Ovde nema radni!ke partije, ima samo konzervativnih i liberalnih radikala, a radnici se zajedno s njima koriste mirne duše kolonijalnim monopolom Engleske i njenim monopolom na svetskom tržištu".^(#0#) (Isto je Engels štampao u predgovoru 2-om izdanju "Položaja radni!ke klase u Engleskoj", #892 g.)

Ovde su jasno pokazani uzroci i posledice. Uzroci: #) eksploatacija celog sveta od strane te zemlje; 2) njen monopolski položaj na svetskom tržištu; 3) kolonijalni monopol. Posledice: #) deo engleskog proletarijata se buržoazirao; 2) jedan njegov deo dopušta da njim upravljaju ljudi koji su se prodali buržoaziji ili bar koje one pla"a. Imperijalizam početka XX veka završio je podelu sveta medju šalicu država, od kojih sada svaka eksploatiše (u smislu izvla!enja ekstraprofita) nešto manji deo "celog sveta" nego Engleska godine #858; svaka se nalazi u monopolisti!kom položaju na svetskom tržištu, zahvaljuju"i trustovima, kartelima, finansiskom kapitalu, odnosima poverilaca prema dužniku; svaka ima do izvesne mere kolonijalni monopol (videli smo da je od 75 miliona kv. km. *svih* kolonija sveta, 65 miliona, tj. 86% koncentrisano u rukama šest velikih sila; 6# milion, tj. 8#% u rukama tri velike sile.

Ono !im se sadašnji položaj odlikuje, to su ekonomske i politi!ke prilike, koje su morale poja!ati nepomirljivost oportunistima s opštim bitnim interesima radni!kog pokreta; imperijalizam je iz zametka izrastao u gospodare"i sistem; kapitalisti!ki monopoli zauzeli su prvo mesto u narodnoj privredi i politici; podela sveta dovedena je do kraja; a, s druge strane, umesto neograni!enog monopola Engleske vidimo medju malim brojem imperijalisti!kih sila borbu za sudelovanje u monopolu, borbu koja karakteriše !itav po!etak XX veka. Oportunizam ne može sada potpuno pobediti u radni!kom pokretu jedne zemlje na dugi niz decenija, kao što je pobedio oportunistam u Engleskoj, u drugoj polovini XIX veka, ali on je kona!no sazreo, prezreo i sagnjio u nizu zemalja, i kao socijal-šovinizam stopio se s buržoaskom politikom. ^(#02)

IX Kritika imperijalizma

Kritiku imperijalizma mi shvatamo u širokom smislu re!i, kao odnos raznih društvenih klasa prema politici imperijalizma u vezi s njihovom opštom ideologijom.

Ogromna veli!ina finansiskog kapitala, koji je koncentrisan u malo ruku i koji stvara neobi!no gustu mrežu odnosa i veza, koja mu podvrgava ne samo masu srednjih i malih nego i najmanjih kapitalista i posrednika – s jedne strane, a s druge strane – pooštrena borba protiv drugih nacionalno-državnih grupa finansijera za podelu sveta i za gospodstvo nad drugim zemljama, - sve to izaziva opšti prelaz svih imu"nih klasa na stranu imperijalizma. "Sveopšte" ushi"enje njegovim perspektivama, besomu!na odbrana imperijalizma, ulepšavanje imperijalizma na sve mogu"ne na!ine – to je znak vremena. Imperijalisti!ka ideologija prodire u radni!ku klasu. Nju ne deli kineski zid od drugih klasa. Ako su vodje sadašnje takozvane "socijal-demokratske" partije Nema!ke s pravom dobili ime "socijal-imperijalista", tj. socijalista na re!ima, a imperijalista na delu, to je Hopson ve" #902 g. spomenuo postojanje "fabrikantskih imperijalista" u Engleskoj, koji pripadaju oportunisti!kom "Fabijanskom društvu".

Buržoaski nau!nici i publicisti nastupaju kao branioci imperijalizma, obi!no u nešto zavijenom obliku, zataškavaju"i potpuno gospodstvo imperijalizma i njegove duboke korene, nastoje"i da na prvom mestu istaknu pojedinosti i drugorazredne detalje, naprežu"i se da neozbiljnim "projektima reformi", kao što je policiski nadzor nad trustovima i bankama i t. sl., skrenu pažnju sa onoga što je bitno. Redje nastupaju cini!ni, otvoreni imperijalisti, koji imaju smelosti da priznaju besmislenost misli o reformisanju osnovnih svojstava imperijalizma.

Uzmimo jedan primer. Nema!ki imperijalisti u izdanju: "Arhiv svetske privrede" nastoje da prate nacionalno-oslobodila!ke pokrete u kolonijama, razume se, naro!ito u nema!kim. Oni beleže meteže i proteste u Indiji, pokret u Natalu (Južna Afrika), u Holandskoj Indiji itd. Jedan od njih, u belešci povodom engleskog izdanja, gde se nalazi izveštaj o konferenciji podjarmljenih nacija i rasa, koja je održana 28 do 30 juna #9#0 g. sa pretstavnicima raznih naroda Azije, Afrike i Evrope pod tuđim gospodstvom, komentarišu"i govore na toj konferenciji, piše: "Govore nam da se treba boriti protiv imperijalizma; gospoduju"e države treba da priznaju pot!injenim narodima pravo na samostalnost; međunarodni tribunal treba da pazi na ispunjavanje ugovora, sklopljenih između velikih sila i slabih naroda. Konferencija ne ide dalje od tih nevinih želja. Ne vidimo ni traga shvatanju one istine, da je imperijalizam nerazdvojivo vezan s kapitalizmom u njegovom današnjem obliku, i da je stoga (!!)" direktna borba protiv imperijalizma beznadna, osim ako se ograni!i na istupanje protiv pojedinih, osobito odvratnih ekscesa". (#03) Budu"i da je reformisti!ko popravljanje osnova imperijalizma obmana, "nevina želja", budu"i da buržoaski pretstavnici ugnjetenih nacija ne idu "dalje" napred, zato buržoaski predstavnik nacije koja ugnjetava ide "dalje" *natrag* puzanju pred imperijalizmom, koje prikriva pretenzijama na "nau!nost". I to je "logika"!

Temeljna pitanja kritike imperijalizma su pitanja o tome, da li je mogu"no reformisti!ko menjanje osnova imperijalizma, da li treba i"i napred ka daljem pooštavanju i produbljivanju protivure!ja, koja imperijalizam radja, ili natrag, njihovom otupljivanju. Budu"i da je politi!ka osobina imperijalizma reakcija na celoj liniji i poja!avanje nacionalnog ugnjetavanja u vezi sa ugnjetavanjem koje vrši finansiska oligarhija i odstranjivanje slobodne konkurencije, to se gotovo u svim imperijalisti!kim zemljama po!etka XX veka javlja sitnoburžoaska-demokratska opozicija. I prekid s marksizmom koji je izvršio Kaucki, i široka internacionalna struja kauckijanstva baš i jeste u tome da se Kaucki ne samo nije pobrinuo nego nije ni umeo da se suprotstavi toj sitnoburžoaskoj,

reformisti!koj, ekonomski u svojoj osnovi reakcionarnoj, opoziciji, nego se naprotiv prakti!ki s njom stopio.

U Sjedinjenim Državama imperijalisti!ki rat protiv Španije #898 godine izazvao je opoziciju "anti-imperijalista", poslednjih mohikanaca buržoaske demokratije, koji su taj rat nazivali "zlo!ina!kim", smatrali da osvajanje tuđih zemalja zna!i povredu ustava, proglasili "šovinisti!kom obmanom" postupak prema vodji urođenika sa Filipina, Agvinaldu (njemu su obe!ali slobodu njegove zemlje, a onda iskrkali američansku vojsku i anektirali Filipine), - citirali re!i Linkolna: "kada beli !ovek upravlja sam sobom, to je samouprava; kada on upravlja sam sobom i ujedno upravlja i drugima, to više nije samouprava, to je despotizam".^(#04) Ali, kako se sva ta kritika bojala priznati neraskidivu vezu imperijalizma s trustovima, pa prema tome i sa osnovima kapitalizma, pridružiti se snagama koje stvara krupni kapitalizam i njegov razvitak, ona je ostala "nevinom željom".

Isto je osnovno stanovište Hopsona u njegovoj kritici imperijalizma. Hopson je pretekao Kauckog ustaju"i protiv "neizbežnosti imperijalizma" i naglašavaju"i potrebu da se "podigne potroša!ka sposobnost" stanovništva (u kapitalizmu!). U kritici imperijalizma, svemo"i banaka, finansijske oligarhije i dr. na sitnoburžoaskom stanovištu stoje Agad, A. Lanzburg, L. Ešvege, koje smo nekoliko puta citirali, a od francuskih pisaca – Viktor Berar, pisac površne knjige: "Engleska i imperijalizam" (#900 g.). Svi oni, nimalo ne pretenduju"i na marksizam, suprotstavljaju imperijalizmu slobodnu konkurenciju i demokratiju, osudjuju zamisao bagdadske željeznice, koja vodi u sukobe i rat, izražavaju "nevine želje" za mirom i t. sl. – sve do statistike međunarodnih emisija A. Najmarka, koji, nabrajaju"i stotine miliona franaka "međunarodnih" vrednosti, uzvikuje #9#2 g.: "može li se pretpostaviti, da bi mir mogao biti narušen? ... da bi se kod tako ogromnih brojki rizikovalo izazivanje rata?"^(#05)

Kod buržoaskih ekonomista takva nevinost nije !udnovata, ta njima je kod toga i *korisno* da izgledaju toliko naivni i da "ozbiljno" govore o miru pod imperijalizmom. Ali šta je ostalo od marksizma kod Kauckog, kad se on godine #9#4, #5, #6 postavlja na isto buržoasko reformisti!ko stanovište i konstatuje da se "svi slažu" (imperijalisti, tobože-socijalisti i socijal-pacifisti) u pogledu mira? Umesto analize i otkrivanja dubine protivure!ja imperijalizma, vidimo samo reformisti!ke "nevine želje", da se predje preko tih protivure!ja, da se ona zaobidju.

Evo jednog malog primera ekonomske kritike imperijalizma Kauckog. On uzima podatke o izvozu i uvozu Engleske iz Egipta #872 i #9#2 godine; pokazuje se da je taj izvoz i uvoz rastao slabije nego opšti izvoz i uvoz iz Engleske. I Kaucki umuje: "nemamo nikakvog razloga da tvrdimo da bi se bez vojni!kog zaposedanja Egipta trgovina s njim manje porasla pod uticajem obi!ne težnje ekonomskih faktora". "Težnje kapitala za širenjem" "najbolje se mogu ostvariti mirnom demokratijom, a ne nasilnim metodama imperijalizma".^(#06)

Ovo umovanje Kauckog, na sto na!ina prepevano od njegovog štitonoše (i ruskog prikriva!a socijal-šovinista) G. Spektatora, osnova je kauckijanske kritike imperijalizma, pa se stoga na to moramo detaljnije osvrnuti. Po!e"emo sa citatima iz Hilferdinga, !ije je zaklju!ke Kaucki mnogo puta, pa i u aprilu #9#6 g., proglasio da su "jednoglasno prihva"eni od svih socijalisti!kih teoreti!ara".

"Nije stvar proletarijata, - piše Hilferding, - da progresivnoj kapitalisti!koj politici suprotstavlja zaostalu politiku ere slobodne trgovine i neprijateljskog odnosa prema državi. Odgovor proletarijata na ekonomsku politiku finansijskog kapitala, na imperijalizam, ne može biti slobodna trgovina, nego samo socijalizam. Takav ideal, kao što je uspostavljanje slobodne konkurencije – on se sada pretvorio u reakcionarni ideal – ne može sada biti cilj proletherske politike, taj cilj može biti jedino potpuno uništenje konkurencije uklaňanjem kapitalizma".^(#07)

Kaucki je prekinuo sa marksizmom, brane"i za epohu finansiskog kapitala "reakcionarni ideal", "mirnu demokratiju", "obi!nu težnju ekonomskih faktora" – jer taj ideal *objektivno* vu!e natrag, od monopolisti!kog kapitalizma na nemonopolisti!ki, on je reformisti!ka prevara.

Trgovina s Egiptom (ili s kojom drugom kolonijom ili polukolonijom) "porasla bi" ja!e *bez* vojni!kog zauzimanja, bez imperijalizma, bez finansiskog kapitala. Šta to zna!i? Da bi se kapitalizam brže razvijao, ako se slobodna konkurencija ne bi ograni!ila ni monopolom uopšte, ni "vezama" ili ugnjetavanjem (tj. takodje monopolom) finansiskog kapitala ni monopolskim posedovanjem kolonija od strane pojedinih zemalja?

Umovanje Kauckog ne može imati drugog smisla, a taj "smisao" je besmislica. Recimo da je *tako*, da bi slobodna konkurencija bez ikakvih monopola brže razvijala kapitalizam i trgovinu. Ali što se brže razvija trgovina i kapitalizam, to je ja!a koncentracija proizvodnje i kapitala, koja *radja* monopol. A monopoli su se *ve"* rodili, - upravo *iz* slobodne konkurencije! Šak iako su sada monopoli po!eli usporavati razvitak, ipak to nije dokaz za slobodnu konkurenciju, koja je nemogu"na posle toga kako je rodila monopole.

Ma kako okretali umovanje Kauckog, ne možemo u njemu ništa na"i osim reakcionarnosti i buržoaskog reformizma.

Ako popravimo to umovanje i kažemo, kao što kaže Spektator: trgovina engleskih kolonija s Engleskom razvija se sada sporije nego s drugim zemljama – to takodje ne spasava Kauckog. Jer Englesku tu!e *takodje* monopol, *takodje* imperijalizam, samo druge zemlje (Amerike, Nema!ke). Poznato je da su karteli doveli do zaštitnih carina novog, originalnog tipa: zašti"uju se (to je *ve"* Engels spomenuo u III svesci "Kapitala") upravo oni proizvodi koji su sposobni za izvoz. Poznat je, dalje, kartelima i finansiskom kapitalu svojstven sistem "izvoza u bescenje", "demping" kako kažu Englezi: u zemlji kartel prodaje svoje proizvode uz monopolisti!ki visoku cenu, a u inostranstvu prodaje bud zašto – da bi oslabio konkurenta, da bi svoju proizvodnju raširio do maksimuma itd. Ako Nema!ka brže razvija svoju trgovinu s engleskim kolonijama nego Engleska – to samo dokazuje da je nema!ki imperijalizam svežiji, ja!i, organizovaniji, razvijeniji od engleskog, a nikako ne dokazuje "prevagu" slobodne trgovine, jer se tu ne bori slobodna trgovina protiv protekcionizma, protiv kolonijalne zavisnosti, nego se bori jedan imperijalizam protiv drugog, jedan monopol protiv drugog, jedan finansiski kapital protiv drugog. Premo" nema!kog imperijalizma nad engleskim ja!a je nego zid kolonijalnih granica ili zaštitnih carina: od toga praviti "dokaz" za slobodnu trgovinu i "mirnu demokratiju" zna!i vulgarnost, zna!i zaboraviti osnovne oznake i svojstva imperijalizma, zna!i zamenjivanje marksizma malogradjanskim reformizmom.

Interesantno je da je !ak i buržoaski ekonomist A. Lanzburg, koji kritikuje imperijalizam isto tako malogradjanski kao i Kaucki, ipak nau!nije obradio podatke trgovinske statistike. On ne upoređuje samo jednu slu!ajno uzetu zemlju i samo kolonije sa ostalim zemljama, nego upoređuje izvoz iz imperijalisti!ke zemlje #) u zemlju koja je od nje finansiski zavisna, koja od nje uzajmljuje novac i 2) u zemlje finansiski nezavisne. Dobija se ovo:

Izvoz iz Nema!ke (milioni maraka)

U zemlje finansiski nezavisne od Nema!ke		#889	#908	Pove"anje u %
	Rumunija	48,2	70,8	+47%
	Portugalija	#9,0	32,8	+73%
	Argentina	60,7	#47,0	+ #43%
	Braziliya	48,7	85,4	+73%
	Šile	28,3	52,4	+85%
	Turska	29,9	64,0	+ ##4%
	Svega	22,8	5#,5	+92%
U zemlje finansiski zavisne od Nema!ke		#889	#908	Pove"anje u %
	Vel. Britanija	65#,8	997,4	+53%
	Francuska	2#0,2	437,9	+ #08%
	Belgija	#37,2	322,2	+ #35%
	Švajcarska	#77,4	40#,#	+ #27%
	Australija	2#,2	64,5	+205%
	Holandiska Indija	8,8	40,7	+363%
	Svega	#.206,6	2.26#,4	+87%

Lanzburg nije *zbrojio* cifre i stoga za!udo nije primetio, *ako* te cifre išta dokazuju, da dokazuju samo *protiv* njega, jer je izvoz u zavisne zemlje porastao *ipak brže*, iako ne mnogo, nego u finansiski nezavisne (podvu"i "emo "ako", jer Lanzburgova statistika ni izdaleka nije potpuna).

Prate"i vezu izvoza sa zajmovima Lanzburg piše:

"Godine #890/9# zaklju!en je rumunski zajam posredstvom nema!kih banaka, koje su ve" u prethodnim godinama davale na ra!un toga zajma. Zajam je služio uglavnom za kupovanje željezni!kog materijala, koji se dobavlja iz Nema!ke. Godine #89# nema!ki izvoz u Rumuniju iznosio je 55 miliona maraka. Slede"e godine pao je na 39,4 miliona i s prekidima pao na 25,4 miliona u g. #900. Tek poslednjih godina ponovo je postigao nivo od #89# g. – zahvaljuju"i dvama novim zajmovima.

"Nema!ki izvoz u Portugaliju narastao je usled zajmova #888/89 g. na 2#,# miliona (#890), zatim je u dve slede"e godine pao na #6,2 i 7,4 miliona i dostigao svoj stari nivo tek #903 g.

"Još su reljefniji podaci o nema!ko-argentinskoj trgovini. Usled zajmova #888 i #890 g. nema!ki izvoz u Argentinu dostigao je #889 g. 60,7 miliona. Dve godine kasnije izvoz je iznosio svega #8,6 miliona, manje od tre"ine predjašnjeg. Tek godine #90# dostignut je i prestignut nivo od #889 g., što je bilo u vezi s novim državnim i gradskim zajmovima, sa izdavanjem novca za podizanje elektri!nih preduze"a i drugim finansiskim operacijama.

"Izvoz u Šile narastao je zbog zajma od #889 g. na 45,2 miliona (#892) i zatim za godinu dana pao na 22,5 miliona. Posle novog zajma, zaklju!enog posredstvom nema!kih

banaka godine #906, izvoz se podigao na 84,7 miliona (#907), da bi ponovo pao na 52,4 miliona godine #908". (#08)

Iz tih !injenica Lanzburg izvodi zabavan malogradjanski moral, da je nestalan i neravnomeran izvoz koji je u vezi sa zajmovima, da nije dobro izvoziti kapital u inostranstvo, umesto da se "prirodno" i "harmoni!no" razvija industrija u domovini, da Krupa "skupo" stoje bakšiši kod inostranih zajmova i t. sl. Ali !injenice govore jasno: pove"anje izvoza *upravo je* u vezi s lupeškim mahinacijama finansiskog kapitala, koji se ne brine za buržoaski moral i dere dve kože s vola: prvo, profit od zajma, drugo, profit od *istog* zajma kada se troši na kupovinu Krupovih proizvoda ili željezni!kog materijala sindikata !elika i dr.

Ponavljamo: Lanzburgovu statistiku nikako ne smatramo savršenstvom, ali ju je trebalo navesti, jer je nau!nija nego statistika Kaukoga i Spektatora, jer Lanzburg pravilnije prilazi pitanju. Za prosudjivanje zna!aja finansiskog kapitala u stvari izvoza i t. sl. Treba znati odvojiti vezu izvoza specijalno i samo s mahinacijama finansijera, specijalno i samo s prodajom kartelskih proizvoda itd. A uporedjivati naprosto kolonije uopšte sa nekolonijama, jedan imperijalizam s drugim imperijalizmom, jednu polukoloniju ili koloniju (Egipat) sa svim ostalim zemljama zna!i obilaziti i zataškavati *upravo suštinu* stvari.

Zato Kauckijeva teoretska kritika imperijalizma i nema ništa zajedni!kog s marksizmom, zato je i podesna samo kao uvod u propovedanje mira i jedinstva sa oportunistima i socijal-šovinistima, jer ta kritika obilazi i zataškava *upravo* najdublja i najbitnija protivure!ja imperijalizma: protivure!je izmedju monopola i slobodne konkurencije koja postoji naporedo s monopolom, izmedju gigantskih "operacija" (sa gigantskim profitima) finansiskog kapitala i "poštene" trgovine na slobodnom tržištu, izmedju kartela i trustova, s jedne strane, i nekartelisane industrije s druge strane, itd.

Apsolutno isti reakcionarni karakter ima i mnogo spominjana teorija ultra-imperijalizma, koju je izmislio Kaucki. Uporedite njegovo umovanje o toj temi godine #9#5 i umovanje Hopsona godine #902:

Kaucki: "... Zar ne može sadašnja imperijalisti!ka politika biti potisnuta od nove, ultra-imperijalisti!ke, koja "e namesto medjusobne borbe nacionalnih finansiskih kapitala postaviti zajedni!ku eksploataciju sveta od strane internacionalno-ujedinjenog finansiskog kapitala? Svakako, takva se nova faza kapitalizma može zamisliti. Da li se ona može ostvariti, za to pitanje nemamo još dovoljnih pretpostavki". (#09)

Hopson: "Hriš"anstvo, koje se u!vrstilo u nekoliko krupnih federalnih imperija, od kojih svaka ima niz necivilizovanih kolonija i zavisnih zemalja, mnogima izgleda kao najzakonitiji razvoj savremenih tendencija i uz takav razvoj, koji bi nam ulio najviše nade za stalan mir na solidnoj bazi inter-imperijalizma".

Ultra-imperijalizam ili nad-imperijalizam Kaucki je nazvao ono, što je #3 godina pre njega Hopson nazvao inter-imperijalizmom ili medju-imperijalizam. Osim što je smišljena nova premudra re!, zamenjivanjem jedne latinske re!enice drugom, napredak "nau!ne" misli kod Kauckog sastoji se samo u pretenziji, da se prikaže kao marksizam ono što Hopson opisuje u bitnosti kao licemernost engleskih popova. Posle englesko-burskog rata bilo je sasvim prirodno, da taj visokopoštovani stalež napregne sve sile da bi *utešio* engleske malogradjane i radnike, koji su izgubili mnogo poginulih u južnoafri!kim bojama i koji su morali pla"ati pove"ane poreze da bi se osigurali što ve"i profiti engleskim finansijerima. A koja bi uteha bila bolja od te, da imperijalizam nije tako rdjav, da je on blizu inter- (ili ultra-) imperijalizmu, koji je kadar da osigura stalan mir? Ma kako bile dobre namere engleskih popova i sladunjavog Kauckog, objektivni, tj. stvarni socijalni smisao njegove "teorije" je jedan i samo jedan: najreakcionarnije tešenje masa nadama na mogu"nost stalnog mira u kapitalizmu, pomo"u skretanja pažnje od oštih protivure!ja i

oštrih problema savremenosti na lažne perspektive nekakvog tobože novog budu"eg "ultra-imperijalizma". Prevara masa – osim toga ništa, - ama baš ništa drugo, nema u "marksisti!koj" teoriji Kauckoga.

Ustvari, dovoljno je da jasno uporedimo opšte poznate, nepobitne !injenice, pa da se uverimo koliko su lažne perspektive koje je Kaucki nastojao da sugerise nema!kim radnicima (i radnicima svih zemalja). Uzmimo Indiju, Indo-Kinu i Kinu. Poznato je da su te tri kolonijalne i polukolonijalne zemlje sa stanovništvom od 6-7 stotina miliona duša podvrgnute eksploataciji finansiskog kapitala nekoliko imperijalisti!kih sila – Engleske, Francuske, Japana, Sjedinjenih Država itd. Uzmimo da te imperijalisti!ke zemlje sklope saveze, jedna protiv druge, sa ciljem da odbrane ili prošire svoje posede, interese i "sfere uticaja" u pomenutim azijskim državama. To "e biti "inter-imperijalisti!ki" ili "ultra-imperijalisti!ki" savezi. Uzmimo da *sve* imperijalisti!ke države sklope savez u svrhu "mirne" podele pomenutih azijskih zemalja – to "e biti "internacionalno-ujedinjeni finansiski kapital". Stvarne primere takvih saveza imamo u istoriji XX veka na primer u odnosu velikih sila prema Kini. Pita se, da li se "može" pretpostaviti, uz uslov da se sa!uva kapitalizam (a Kaucki pretpostavlja upravo taj uslov), da takvi savezi ne bi bili kratkotrajni? Da u njima ne bi bilo trvenja, sukoba i borbe u svakakvim i u svim mogu"nim oblicima?

Dosta je samo jasno postaviti pitanje, pa da se na njega ne može druga!ije odgovoriti osim odre!no. Jer se u kapitalizmu *ne* može zamisliti druga baza za podelu sfera uticaja, interesa, kolonija itd. osim *snage* u!esnika u deobi, *snage* opšte-ekonomske, finansiske, vojne itd. A snaga tih u!esnika u deobi menja se nejednoli!no jer u kapitalizmu ne može biti *ravnomernog* razvitka pojedinih preduze"a, trustova, industriskih grana, zemalja. Pre pola veka Nema!ka je bila šaka jada, ako njenu tadašnju kapitalisti!ku snagu uporedimo sa snagom tadašnje Engleske; isto tako – Japana u poredjenju s Rusijom. Zar se "može" pretpostaviti, da "e za #0-20 godina ostati nepromenjeni odnosi izmedju imperijalisti!kih velikih sila? Apsolutno se ne može pretpostaviti.

Stoga su "inter-imperijalisti!ke" ili "ultra-imperijalisti!ki" savezi u kapitalisti!koj stvarnosti, a ne u vulgarnoj malogradjanskoj fantaziji engleskih popova ili nema!kog "marksiste" Kauckog – u kakvoj god se formi sklopili, bilo u obliku imperijalisti!ke koalicije protiv druge imperijalisti!ke koalicije, bilo u obliku sveopšteg saveza *svih* imperijalisti!kih sila – *neizbežno* samo "predasi" izmedju ratova. Mirni savezi pripremaju ratove, a i sami nastaju iz ratova, uslovljavaju"i se medjusobno, radjaju"i promenu oblika mirne i nemirne borbe, *iz jedne te iste* baze imperijalisti!kih veza i uzajamnih odnosa svetske privrede i svetske politike. A premudri Kaucki, da bi umirio radnike i pomirio ih sa socijal-šovinistima koji su prešli na stranu buržoazije, razdvaja iz jedinstvenog lanca jednu kariku od druge, razdvaja današnji mirni i "ultra-imperijalisti!ki", !ak "ultra-ultra-imperijalisti!ki" savez *svih* velikih sila radi "smirivanja" Kine (setite se gušenja bokserskog ustanka) od sutrašnjeg nemirnog sukoba koji priprema prekosutra opet "mirni" opšti savez za podelu recimo Turske *itd., itd.* Namesto žive povezanosti naroda imperijalisti!kog mira i perioda imperijalisti!kih ratova, Kaucki pruža radnicima mrtvu apstrakciju, da bi ih pomirio s njihovim mrtvim vodjama.

Amerikanac Hil u predgovoru svoje "Istorije diplomatije u medjunarodnom razvitku Evrope" isti!e ove periode najnovije istorije diplomatije: #) era revolucije; 2) ustavni pokret; 3) era "trgoval!kog imperijalizma"^(##) naših dana. A jedan pisac deli istoriju "svetske politike" Velike Britanije od #870 g. na !etiri perioda: #) aziski (borba protiv kretanja Rusije u Srednjoj Aziji u pravcu Indije); 2) afri!ki (otprilike #875 do #902 – borba protiv Francuske radi podele Afrike, - "Fašoda" #898 – umalo što nije došlo do rata s Francuskom); 3) drugi aziski (ugovor s Japanom protiv Rusije) i 4) "evropski" – uglavnom protiv Nemaške.^(###) "Politi!ka !arkanja prethodnica razvijaju se na finansiskoj

osnovi", - pisao je još #905 g. bankarski prakti!ar Riser, - ukazuju"i na to kako je francuski finansiski kapital, operišu"i u Italiji, pripremao politi!ki savez tih zemalja, kako se razvijala borba Nema!ke i Engleske radi Persije, borba svih evropskih kapitala radi zajmova Kini i dr. Eto to je ona živa stvarnost "ultra-imperijalisti!kih" mirnih saveza u neraskidivoj vezi s prosto-imperijalisti!kim konfliktima.

Kauckijevo zabašurivanje najdubljih protivure!ja imperijalizma, koje se neizbežno pretvara u polepšavanje imperijalizma, nije bez posledica i za kritiku politi!kih svojstava imperijalizma koju daje taj pisac. Imperijalizam je epoha finansiskog kapitala i monopola koji svagde unose težnje za gospodstvom, a ne za slobodom. Rezultat tih tendencija je reakcija na celoj liniji, ma kakvo bilo politi!ko uređenje, krajnje pooštrenje protivure!ja i na tom podru!ju. Osobito se zaoštava i nacionalno potla!ivanje i težnja za aneksijama, tj. za rušenjem nacionalne nezavisnosti (jer aneksija nije ništa drugo, nego rušenje samoodređenja nacija). Hilferding pravilno isti!e vezu imperijalizma sa poja!avanjem nacionalnog tla!enja: "Što se ti!e nanovo otvorenih zemalja, - piše on, - kapital koji se tamo uvozi poja!ava ta protivure!ja i izaziva protiv došljaka sve ja!i otpor naroda, kad se budi nacionalna svest; taj otpor može lako prerasti u opasne mere uperene protiv inostranog kapitala. Iz temelja se revolucionarišu stari socijalni odnosi, ruši se hiljadugodišnja agrarna izolovanost "izvan-istoriskih nacija", one se uvla!e u kapitalisti!ki vrtlog. Sam kapitalizam malo pomalo daje pokorenima sredstva i na!ine oslobodjenja. I oni isti!u onaj cilj koji je nekada za evropske nacije bio nešto najviše: stvaranje jedinstvene nacionalne države, kao orudja ekonomske i kulturne slobode. Taj pokret za nezavisnost pretil evropskom kapitalu u njegovim najdragocenijim podru!jima eksploatacije, koja obe!avaju najsjajnije perspektive, i evropski kapital može održavati svoje gospodstvo samo tako, da stalno poja!ava svoje vojne snage".^(##2)

Tome treba dodati, da ne samo u novootvorenim, nego i u starim zemljama imperijalizam dovodi do aneksija, do ja!anja nacionalnog ugnjetavanja, pa prema tome, i do sve ja!eg otpora. Protestuju"i protiv poja!avanja politi!ke reakcije koju vrši imperijalizam, Kaucki ostavlja u zasenku pitanje, koje je postalo osobito aktuelnom, pitanje o nemogu"nosti jedinstva sa oportunistima u eposi imperijalizma. Protestuju"i protiv aneksija on svojim protestima daje takav oblik, koji je najmanje uvredljiv za oportuniste, i koji oni mogu najlakše prihvatiti. On se obra!a neposredno nema!kim slušaocima i za sve to zabašuruje upravo ono najvažnije i svakidašnje, na primer, da je Elzas i Lotaringija aneksija koju je izvršila Nema!ka. Da bismo ocenili to "zastranjenje misli" Kauckoga, uzmimo jedan primer: recimo da Japanac osudjuje aneksiju Filipina koju su izvršili Amerikanci. Pita se, ho"e li mnogi poverovati, da on to !ini iz neprijateljstva prema aneksijama uopšte, a ne iz želje da sam anektira Filipine? I zar ne"emo morati priznati, da se "borba" Japanaca protiv aneksija može smatrati iskrenom i politi!ki-poštenom samo u tom slu!aju, ako on ustaje protiv aneksije Koreje koju je izvršio Japan, ako zahteva slobodu otcepljenja Koreje od Japana?

I teoretska analiza imperijalizma kod Kauckog i njegova ekonomska, a isto tako i politi!ka kritika imperijalizma *skroz* su prožete duhom zabašurivanja i izgladjivanja najbitnijih protivure!ja, duhom koji se apsolutno ne može pomiriti s marksizmom, težnjom da se u evropskom radni!kom pokretu po svaku cenu sa!uva uzdrmano jedinstvo s oportunizmom.

X

Istorisko mesto imperijalizma

Videli smo da je imperijalizam po svojoj ekonomskoj suštini monopolisti!ki kapitalizam. Ve" tim je određeno istorisko mesto imperijalizma, jer monopol, koji izrasta na osnovu slobodne konkurencije, jeste prelaz od kapitalisti!kog uređenja u više društveno-ekonomsko uređenje. Osobito treba ista"i !etiri glavna oblika monopola, ili glavne manifestacije monopolisti!kog kapitalizma, koje su karakteristi!ne za epohu koju promatramo.

Prvo, monopol je izrastao iz koncentracije proizvodnje na vrlo visokom stepenu njenog razvitka. To su monopolisti!ki savezi kapitalista, kareti, sindikati, trustovi. Videli smo koju golemu ulogu igraju oni u savremenom privrednom životu. U po!etku XX veka oni su potpuno preovladali u najrazvijenijim zemljama, pa iako su prvi koraci na putu kartelisanja bili ranije u!injeni u zemljama s visokom zaštitnom carinom (Nema!ka, Amerika), u Engleskoj se sa njenim sistemom slobodne trgovine tek nešto kasnije pojavila ista osnovna !injenica: radjanje monopola iz koncentracije proizvodnje.

Drugo, monopoli su deovali do poja!anog zauzimanja najvažnijih izvora sirovina, osobito kod osnovne i najviše kartelisane industrije kapitalisti!kog društva: kamenougljene i metalurgiske. Monopolisti!ko posedovanje najvažnijih izvora sirovina strašno je pove"alo vlast krupnog kapitala i pooštrilo protivure!ja izmedju kartelisane i nekartelisane industrije.

Tre"e, monopol je izrastao iz banaka. One su se od skromnih posredni!kih preduze"a pretvorile u monopoliste finansiskog kapitala. Nekih tri do pet najkrupnijih banaka, koje bilo najrazvijenije kapitalisti!ke nacije, ostvarilo je "personalnu uniju" industriskog i bankovnog kapitala, koncentrisalo je svojim rukama raspolaganje milijardama i milijardama, koje sa!injavaju ve"i deo kapitala i nov!anih prihoda cele zemlje. Finansiska oligarhija, koja prekriva gustom mrežom odnose zavisnosti na sve bez izuzetka ekonomske i politi!ke ustanove savremenog buržoaskog društva, - to je najreljefnija pojava toga monopola.

Setvrto, monopol je izrastao iz kolonijalne politike. Mnogobrojnim "starim" motivima kolonijalne politike finansiski kapital dodao je borbu za izvore sirovina, za izvoz kapitala, za "sfere uticaja" – tj. sfere unosnih poslova, koncesije, monopolisti!kih profita i dr. – najzad za privrednu teritoriju uopšte. Na primer, kad su evropske sile svojim kolonijama zapremale deseti deo Afrike, kako je to bilo još #976 g., tada se kolonijalna politika mogla razvijati ne-monopolisti!ki, tako re"i po tipu "slobodno-prisvaja!kog" zauzimanja zemalja. Ali kada je 9/#0 Afrike bilo zauzeto (#9#0), kad je cela zemaljska kugla bila podeljena – neizbežno je nastupila era monopolisti!kog posedovanja kolonija, pa prema tome i osobito zaoštrene borbe za podelu i ponovnu podelu sveta.

Opšte je poznato, koliko je monopolisti!ki kapitalizam pooštrio sva protivure!ja kapitalizma. Dosta je napomenuti skupo"u i pritisak kartela. To zaoštavanje protivure!ja najja!a je pokretna snaga prelaznog istoriskog perioda, koji je zapo!eo s kona!nom pobedom svetskog finansiskog kapitala.

Monopoli, oligarhija, težnje za gospodstvom umesto težnja za slobodom, eksploatacija sve ve"eg broja malih i slabih nacija od ša!ice najbogatijih i najja!ih nacija – iz svega toga su nastale one odlike imperijalizma, koje nas primoravaju da ga karakterišemo kao parazitski ili trule"i kapitalizam. Stvaranje "države-renterijera", države-lihvara, !ija buržoazija sve više živi od izvoza kapitala i "rezanja kupona" sve se reljefnije pokazuje kao jedna od tendencija imperijalizma. Bilo bi pogrešno misliti, da ta tendencija k truljenju isklju!uje brzi porast kapitalizma; ne, pojedine industriske grane, pojedini slojevi buržoazije, pojedine zemlje, pokazuju u eposi imperijalizma, u ve"oj ili manjoj meri, sad

jednu, sad drugu od tih tendencija. U celini kapitalizam raste neuporedivo brže nego pre, ali taj porast ne samo da je uopšte neravnomerniji, nego se ta neravnomernost pokazuje i posebno u truljenju zemalja najja!ih kapitalom (Engleska).

O brzini ekonomskog razvitka Nema!ke, autor studije o nema!kim krupnim bankama, Riser, veli: "Ne baš suviše spori napredak prethodne epohe (#848 do #870) odnosi se prema brzini razvitka cele nema!ke privrede, i posebno njenih banaka, u ovoj eposi (#870 do #905) približno onako, kao brzina kretanja poštanskih kola dobrog starog vremena prema brzini savremenog automobila, koji tako juri da je opasan i za bezbrižnog pešaka i za one koji se i sami voze automobilom". Finansiski kapital koji je tako neobi!no brzo narastao, nije daleko od toga da predje na "mirnije" posedovanje kolonija, koje se mogu uzeti od bogatijih nacija i to ne samo mirnijim sredstvima. A u Sjedinjenim Državama ekonomski razvitak poslednjih decenija tekao je brže nego u Nema!koj, i upravo zahvaljuju"i tome pokazale su se osobito jasno parazitske crte najnovijeg ameri!kog kapitalizma. S druge strane, upoređivanje tobože republikanske ameri!ke buržoazije s monarhisti!kom japanskom ili nema!kom pokazuje, da u eposi imperijalizma u najve"oj meri slabi najkrupnija politi!ka razlika – ne zato što ona ne bi uopšte bila važna, nego zato što se u svim tim slu!ajevima radi o buržoaziji s odredjenim crtama parazitizma.

Monopolno-veliki profiti kapitalista jedne od mnogih industriskih grana, jedne od mnogih zemalja itd. daju im ekonomsku mogu"nost da potkupljuju pojedine slojeve radnika, a privremeno i dosta znatnu manjinu radnika, privla!e"i ih na stranu buržoazije odredjene industriske grane ili odredjene nacije protiv ostalih. I sve ja!i antagonizam imperijalisti!kih nacija radi podele sveta poja!ava tu težnju. Tako se stvara veza imperijalizma sa oportunistom, koja se pokazala najranije i najjasnije u Engleskoj zato, što su se neke imperijalisti!ke odlike razvitka ovde pokazale kudikamo ranije nego u drugim zemljama. Neki pisci, na primer L. Martov, vole da predju preko !injenice da je imperijalizam u vezi sa oportunistom u radni!kom pokretu – !injenica koja sada osobito snažno udara u o!i – služe"i se ovakvim "službeno-optimisti!kim" (u duhu Kauckog i Hjuismansa) umovanjima: stvar protivnika kapitalizma bila bi beznadna, kad bi baš najrazvijeniji kapitalizam vodio ja!anju oportunistima ili kad bi baš najbolje pla"eni radnici bili skloni oportunizmu i t. sl. Ne treba se varati u pogledu zna!aja takvog "optimizma": to je optimizam u pogledu oportunizma, to je optimizam koji služi za prikrivanje oportunizma. To što se oportunizam razvija neobi!no brzo i neobi!no odvratno, ustvari nipošto nije garantija njegove sigurne pobede, kao što i brzina razvitka opakog !ira ne zdravom organizmu može samo ubrzati da se !ir provali, da se organizam oslobodi od njega. U tom su pogledu najopasniji oni ljudi koji ne žele da shvate da je borba protiv imperijalizma pusta i lažna fraza, ako nije neraskidivo povezana s borbom protiv oportunizma.

Iz svega što smo rekli o ekonomskoj suštini imperijalizma, izlazi da ga treba karakterisati kao prelazni ili, ta!nije, umiru"i kapitalizam. Izvanredno je pou!no u tom pogledu, što buržoaski ekonomisti, koji opisuju najnoviji kapitalizam, obi!no upotrebljavaju izraze: "preplitanje", "otsustvo izolovanosti" itd. Banke su "preduze" a koja po svojim zada"ama i po svom razvitku nemaju !isto privatno-privredni karakter, nego sve više izlaze iz sfere !isto privatno-privrednog regulisanja". I isti taj Riser, koji je napisao te re!i, neobi!no ozbiljno izjavljuje da se "nisu ostvarila" "pretskazivanja" marksista o "podruštvljanju"!

Šta zna!i ta re! "preplitanje"? Od procesa koji se vrši pred našim o!ima ona isti!e samo onu karakteristiku koja najviše pada u o!i. Ona pokazuje da promatra! broji pojedino drve"e a ne vidi šume. Ona ropski kopira ono što je spoljno, slu!ajno, haoti!no. Ona nam u promatra!u otkriva !oveka koji se guši u sirovom materijalu i apsolutno ne razume njegovog smisla i zna!enja. "Slu!ajno se isprepli"u" posedovanje akcija, odnosi privatnih vlasnika. Ali ono što je podloga toga preplitanja, ono što sa!injava njegovu osnovu, to su

društveni odnosi proizvodnje, koji se menjaju. Kad krupno preduzeće postane gigantsko i kada na osnovu tačnog proračuna masovnih podataka planski organizuje nabavku prvobitnih sirovina u razmeri 2/3 ili 3/4 svega što je potrebno za desetine miliona stanovništva; kad se sistematski organizuje prevoz tih sirovina u najzgodnije tačke proizvodnje, koje su ponekad jedne od druge udaljene stotinu i hiljade kilometara; kada se iz jednog središta upravlja svim stadijima sukcesivne prerade materijala, sve dok se ne dobije litav niz raznolikih gotovih produkata; kad se po jednom planu vrši podela tih produkata na desetine i stotine miliona potrošača (američki "Petrolejski trust" prodaje petrolej i u Americi i u Nemačkoj); - onda je očigledno da se pred našim očima vrši podružljavanje proizvodnje, a nikako prosto "preplitanje"; - da su privatno-privredni i privatno-vlasnički odnosi ljuska koja više ne odgovara sadržaju, koja neizbežno mora da trune, ako se umetno bude odlagalo njezino odstranjenje – koja može ostati u stanju truljenja relativno dugo vremena (u najgorem slučaju, ako se otegne lečenje oportunističkog čira), ali koja će uza sve to biti neizbežno odstranjena.

Oduševljeni obožavalac nemačkog imperijalizma, Šulce-Gevernic kaže:

"Ako nemalim bankama u poslednjoj liniji upravlja tuce osoba, njihova je važnost veća sada važnija za sreću naroda nego delatnost većine državnih ministara" (ovde je zgodnije zaboraviti "preplitanje" bankara, ministara, industrijalaca, rentijera...) ... "Ako promislimo do kraja o razvitku tih tendencija koje smo videli, izlazi: novčani kapital nacije ujedinjen u bankama; banke međusobno povezane u kartel; kapital nacije koji traži svoje plasiranje dobio je oblik vrednosnih papira. Tada se ostvaruju genijalne rešenja Sen-Simona: "Sadašnja anarhija u proizvodnji, koja odgovara činjenici da odbijanje ekonomskih odnosa nije jednoliko regulisano, mora ustupiti mesto organizaciji proizvodnje. Proizvodnjom ne može upravljati izolovani preduzimači, nezavisni jedan od drugog, koji ne znaju ljudske ekonomske potrebe; ta je stvar biti u rukama određene društvene ustanove. Centralni komitet uprave, koji će biti u mogućnosti da s višeg stanovišta ima predmet širokog područja socijalne evolucije, regulisati je tako, kako je to korisno za celo društvo i predavati sredstva proizvodnje u ruke koje tome najbolje odgovaraju, a osobito će se brinuti o stalnoj harmoniji između proizvodnje i potrošnje. Postoje organizacije, koje su u krug svojih zadataka uključile određenu organizaciju privrednog posla: banke". Mi smo još daleko od ostvarenja Sen-Simonovih rešenja, ali se već nalazimo na putu njihovog ostvarenja: marksizam, drukčiji nego što ga je zamišljao Marks, ali samo po obliku drukčiji". ^(#3)

Nema šta: lepo "opovrgnuće" Marksa, koje ide korak natrag od tačne Marksove naučne analize ka slutnji – makar genijalnoj, ali ipak samo slutnji Sen-Simona.